

SUNU

Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV) 1994 yılından beri işkencenin önlenmesi için çaba göstermektedir. Toplumun ve bireylerin işkenceye karşı korunması ve gerekli tedbirlerin alınması için hukuki alanda verilen mücadele ve işkence mağdurlarının rehabilitasyonu vakfımız çalışmaları içinde özel bir ilgi alanı olmuştur.

Bu çalışma TOHAV tarafından 2006 yılında başlayan ve halen yürütölen İşkence Önleme Projesi kapsamında vakfımıza yapılan başvurular ve ölkö çapında izlenen örnekle olay ve davalardan edinilen bilgilerin bir derlemesidir.

Avrupa Birliği müzakereler sürecinde, hükümet “işkenceye karşı sıfır tolerans” söylemiyle, Türkiye’de işkencenin sona ereceği vaadinde bulunmuştur. Bunun sonucunda, AB uyum yasalarıyla hukuki metinlerde bazı olumlu değişiklikler yapılırsa da, uygulamada bir yıllık süreçte yaptığımız izleme sonunda, Türkiye’de tutulma mekanlarında, toplantı gösterilerde, sokakta bireylerin halen işkence, kötü muamele ve şiddete yaygın olarak maruz kaldığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Özellikle son dönemlerde Ceza Muhakemesi Kanunu’nda 5560 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle yakalama ve gözaltı için müdafii atanmasında ciddi sınırlamalar getirilmiştir. Bu durum işkence ve kötü muamele uygulamaları açısından ciddi bir tehlikeyi kendi içinde barındırmaktadır. Bu durum, önümüzdeki dönemde işkence ve kötü muamele uygulamalarının daha da yaygınlaşma olasılığını ortaya çıkmaktadır. İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi

siyası kararlılık, idari koruma mekanizmalarının geliştirilmesi, mevzuat ve uygulamada tutarlılık ve işkence suçlarında cezasızlığın ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Bu mekanizmaların birindeki zayıflık işkencenin tekrar kurumsallaşmasına yol açabilecek ve bu alanda atılan cılız adımlarda da gerilemeye yol açabilecektir.

Türkiye onayladığı uluslararası sözleşmelerde işkencenin mutlak yasağını onaylamış, mevzuatta bazı reformlar yapmış ancak geri adımlar atılmıştır. Bu durum bireylerin halen işkence ve kötü muamele tehdidi altında kalmasına yol açmakta, idare ve ceza hukuku disiplinlerinde yeterli koruma mekanizmaları geliştirilmediği için işkence ve kötü muamele mağdurlarında adalete erişme duygusunun zayıf kalmasına yol açmaktadır.

TOHAV 1994 yılından beri işkenceyle mücadelede temel konularda çalışmalar yürütmüş ve mütevazı da olsa bu alana yönelik katkılarını sunmuştur. TOHAV bu dönemde yürüttüğü İşkenceyi Önleme Projesi kapsamında işkencenin önlenmesine yönelik yeni çalışmalar yapmayı önüne hedef olarak koymuştur. Bu izleme raporu da kamuoyunda yaratılan yanılsamanın aksine halen işkence ve kötü muamelenin yaygın olarak yaşandığını ortaya çıkarmıştır. İzleme raporumuzda ele alınan konular izleme merkezimiz tarafından elde edilen veriler ve TOHAV’ a yapılan başvurulardan yararlanılarak örneklelenmiştir.

İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi mücadelesinde raporumuza katkı sunan herkese teşekkürlerimizi sunuyoruz....

Av. şehnaz TURAN
TOHAV Genel Başkanı

GİRİŞ

Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı (TOHAV) 1 Mart 2006 tarihinde “İşkenceyi Önleme Projesi”ni başlatmıştır. 24 ay boyunca devam edecek proje, Avrupa Komisyonu’nun mali desteğiyle yürütölmektedir.

Projenin genel amacı, Türkiye’de işkence ve kötü muamele uygulamalarının yeni ve etkili yöntemler geliştirmek suretiyle önlenmesine katkı sunmaktır. Bu genel amaca hizmet etmek için proje, yaratıcı hukuki taktiklere ve önleyici metotlara odaklanıp, ulusal ve uluslararası kontrol mekanizmaları arasında tamamlayıcı ilişkiler tesis ederek bütünlüklü ve kapsamlı bir yaklaşım önermektedir.

Proje, İşkence mağdurlarına “Stratejik Hukuk Davaları” ve “Disipliner, Cezai ve Hukuki Tazminat Davaları” yoluyla hukuki yardımda bulunmaktadır. Proje faaliyetleri aynı zamanda işkencenin önlenmesi noktasında, avukatların ve sivil toplum kuruluşlarının ulusal ve uluslararası insan hakları hukuku standartlarının kullanımına ilişkin profesyonel kapasitelerini geliştirmeyi ve bu amaçla eğitim seminerlerine odaklanmayı planlamıştır.

Proje kapsamında ayrıca, hukuki değişikliklerin uygulanması noktasında izleme ve denetim faaliyetleriyle, yasalar ve uygulama arasındaki boşlukları tespit edilmesi de hedeflenmiştir.

Proje kapsamında geręekleřtirdiđimiz/geręekleřtireceđimiz temel faaliyetlerimiz şunlardır:

- İşkence ve kötü muamele mağdurlarına hukuki destek
- Stratejik davalama
- Eğitim seminerleri
- BM İşkencenin Önlenmesi Seçmeli Protokolün yürürlüğe girmesi için kampanya
- Uluslararası panel
- İzleme ve Raporlama
- Kılavuz kitap basımı

İşkence ve kötü muameleye ilişkin ulusal ve uluslararası mevzuat değerlendirmesine de yer verilen raporumuzda, vakfımıza hukuki hizmet almak amacıyla yapılan başvuruların yanında, izleme faaliyeti sonucu elde edilen verilere de değinilmiştir. Türkiye’de işkencenin önlenmesi konusunda yaşanan sorunların değerlendirildiği raporumuzda, hükümet tarafından yapılan “işkenceye sıfır tolerans” söylemlerine ve mevzuatta yapılan değerliklik ve iyileştirmelere rağmen işkence ve kötü muamele uygulamalarının halen devam ettiği ve biręok örnek vakada da göröldüğü üzere, kolluk kuvvetlerinin yasaları hiğe sayan uygulamalarını sürdürdükleri görölmektedir.

İŞKENCE VE KÖTÜ MUAMELE KONUSUNA İLİŞKİN ULUSLARARASI MEVZUAT

Aydınlanma dönemi ve ardından yaşanan Fransız ve Amerikan devrimlerinin şekillendirdiği anayasalar ile işkence ve bedensel ceza yasağı, kölelik kurumunun kaldırılması gibi temel hak ve özgürlüklerde büyük adımlar atılmıştır. 1899-1907 Hauge (La Haye) konferansları ile işkence yasağı uluslararası boyut kazanmaya başlamıştır.¹ 20. yüzyılda özellikle 1930-1945 yılları arasında, Nazi (Nasyonel Sosyalist) ve Faşist iktidarlar döneminde yasal olarak suç olmasına ve cezalandırılmasına rağmen muhalefete ve Yahudilere karşı işkence ve benzeri eylemler yoğun olarak yaşanmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşın insanlığa getirdiği acılar ve yıkıntılar üzerine Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuş ve 1948 yılında "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" yayınlanmıştır. Ardından hem BM bünyesinde hem de bölgesel çapta (Amerikan, Afrika gibi) temel hak ve özgürlüklerle ilgili çok sayıda sözleşme ve bildirme hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur.

Uluslararası insan hakları belgelerinde işkence yasağı mutlak bir yasak olarak düzenlenirken, işkencenin önlenmesine ilişkin kurallar devletin pozitif yükümlülüğünü esas alan maddi eşitlikler prensibine dayanmaktadır. İşkence yasağının mutlaklığı bu yasağa ilişkin hiçbir sınırlandırma konulamayacağı anlamına gelirken, maddi eşitlikler prensibi, daha zayıf ve donanımsız olan bireyin savunulmasını içermektedir.

Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ilişkin temel metinlerinde işkence yasağına ilişkin hükümlerin

devletler tarafından olağanüstü hal, sıkıyönetim, savaş, iç karışıklık, isyan gibi hiçbir mazeret, koşul ya da istisnaya tabi tutulamayacağı hükümleri getirilmiştir.

Türkiye işkence yasağı ve işkencenin önlenmesine ilişkin uluslararası temel hukuk metinlerini imzalamış, sözleşmelerin tarafı haline gelmiştir.

A) BM Belgeleri

i) İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

10 Aralık 1948 yılında yayımlanan Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nin² 5. maddesinde açık olarak "hiç kimse, işkenceye, zalimane, insanlık dışı, onur kırıcı cezalara ya da uygulamalara tabi tutulamaz" denilmektedir. Bu maddeyle aynı zamanda her ülkenin yasama organı, kendi mevzuatında yer alan 5. maddeye aykırı hükümleri tespit edip ayıklama yükümlülüğü altında bulunmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB), hukuken bağlayıcı bir karaktere sahip değildir. Daha çok "bir beyanname, belki geniş ölçüde platonik mahiyette bir deklarasyondur. Esasen siyasi ideolojileri ve dünya görüşleri tamamen farklı birçok devletler tarafından ortaklaşa kolayca kabul ve imza edilebilmiş olması da onun bu niteliğinden ileri gelmektedir."³ Bununla birlikte İHEB'in hukuki bağlayıcılık vasfı bulunmamakta ise de bütün dünya devletleri tarafından ortaklaşa 'yüksek ideal prensipler' olarak görülmesi ve kabul dilmesi tarihi ve manevi açıdan önemini arz etmektedir.⁴

1) ÜZÜLMEZ, İşkence, s.38; GEMALMAZ, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, s.159-160

2) BM 10 Aralık 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi

Madde 3: Yaşam, özgürlük ve kişisel güvenlik her insanın hakkıdır. Madde 4: Hiç kimse kölelik ya da kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle ticareti her türlü biçimi ile yasaktır. Madde 5: Hiç kimseye işkence ve zulüm uygulanamaz, insanlık dışı ya da onur kırıcı biçimde davranılamaz, ceza verilemez.

3) KAPANI, Münci. Kamu Hürriyetleri, 3. bası, AÜHF Yay. Ankara 1970 s.60

4) KAPANI, Kamu Hürriyetleri, s.60

ii) BM Uluslararası Kişisel (Medeni) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

16 Aralık 1966 tarihli BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde de işkence yasağına ilişkin benzer hükümler yer almaktadır.⁵ BM Genel Kurulunun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararı ile kabul edilen ve 23 Mart 1976 tarihinde yeterli sayıda devlet tarafından onaylanarak yürürlüğe giren bu sözleşme 7. maddesinde, hiç kimse işkence ya da zalimane, insanlık dışı yahut aşağılayıcı muamele ya da cezaya maruz bırakılamaz. Aynı madde de yer alan diğer bir hükme göre de, hiç kimse, kendi özgür istenci dışında tıbbi ve bilimsel deneye konu yapılamaz. Madde 10'da ise, özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese,

insanca ve insan kişiliğinin niteliğinden kaynaklanan kişi onuruna saygı gösterilerek muamele yapılması kurala bağlanmıştır. Türkiye, Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ni 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşmenin önemli bir yanı da işkence yasağını pratiğe taşıyacak olan 'İnsan Hakları Komitesi'ni kurmuş olmasıdır. Komite, Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde düzenlenen hakların ihlaline ilişkin devlet ve birey başvurularını inceleme yetkisine sahiptir. Komite'nin karar pratikleri, Sözleşmenin normatif kapsamını genişletmiştir.⁶ Komitenin, verdiği kararlar ve yaptığı yorumlar ile işkence yasağına ilişkin ölçütleri belirlemesi de önemlidir.⁷

5) BM 16 Aralık 1966 Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi

6. Madde, Yaşam hakkı

1. Her insan doğuştan yaşama hakkına sahiptir. Bu hak hukuk tarafından korunur. Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz. 2. Ölüm cezası kaldırmamış olan ülkelerde, suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan hukuka uygun olarak ve bu sözleşme ile Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin hükümlerine aykırı olmayacak biçimde, sadece çok aşırı suçlar için ölüm cezası verilebilir. Bu ceza sadece yetkili mahkeme tarafından verilen nihai karardan sonra infaz edilebilir. 3. Yaşamdan yoksun bırakmanın bir soykırım suçunu oluşturması halinde, bu maddedeki hiçbir hüküm, bu sözleşmeye taraf bir devlete Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin hükümlerini azaltma yetkisi verdiği şeklinde anlaşılabilir. 4. Ölüm cezasına mahkum olan bir kimse bağışlanması veya cezasının hafifletilmesini isteme hakkına sahiptir. Her olayda ölüm cezasının affı, bağışlama veya hafifletme verilebilir. 5. Yaşı on sekizden küçük olan kimselere işledikleri suçlar nedeniyle ölüm cezası verilemez; hamile kadınların ölüm cezaları infaz edilemez. 6. Bu maddedeki hiçbir hüküm, ölüm cezasının bu Sözleşmeye taraf bir devlet tarafından kaldırılmasını engellemek veya ertelemek için ileri sürülemez.

7. Madde, İşkence yasağı

Hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz. Ayrıca hiç kimse, serbest iradesi olmadan tıbbi veya bilimsel bir deneye tabi tutulamaz.

9. Madde, Özgürlük ve güvenlik hakkı

1. Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınmaz veya tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. 2. Gözaltına alınan bir kimse, gözaltına alınma sebepleri hakkında gözaltına alındığı sırada ve kendisine isnat edilen suçlar konusunda derhal bilgilendirilir. 3. Cezai bir fiilden ötürü gözaltına alınan veya tutulan bir kimse derhal bir yargıç veya hukuken yargılama yetkisine sahip diğer bir görevli önüne çıkarılır ve bu kimse makul bir sürede yargılanma veya salıverilme hakkına sahiptir. Yargılanan bir kimsenin tutuklanması genel bir kural olamaz; yargılamanın her aşamasında tutuklunun salıverilmesine karar verilebilir; salıverilme bu kimsenin duruşmaya gelmesini sağlamak ve mahkum edilmesi halinde hükmün infazını temin etmek için teminata başlanabilir. 4. Gözaltına alınarak veya tutularak özgürlüğünden yoksun bırakılan bir kimse, tutulmasının hukukiliği hakkında hemen karar verebilecek ve eğer tutulması hukuki değilse salıverilmesine hükmedebilecek bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. 5. Hukuka aykırı olarak gözaltına alınmaktan veya tutulmaktan mağdur olan bir kimse icrası mümkün bir tazminat hakkına sahiptir.

10. Madde, Tutulanların hakları

1. Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes, insani muamele ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygı görme hakkına sahiptir. 2. a) Tutuklu sanıklar, istisnai haller dışında mahkumlardan ayrı tutulur ve kendilerine mahkum edilmemiş kimselerin statüsüne uygun tarzda ayrı bir muamele uygulanır. b) Tutuklu küçük sanıklar yetişkinlerden ayrı tutulur ve en kısa sürede yargısal makamların önüne çıkarılırlar. 3. Ceza infaz sistemi, mahpusları iyileştirme ve toplumsal rehabilitasyonlarını sağlama gibi temel amaçlara sahip olur. Küçük failer 'yetişkinlerden ayrılar ve yaşları ile hukuki statülerine uygun bir muamele görürler.

6) GEMALMAZ, Mehmet Semih. İnsan Hakları Komitesi Kararlarında Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, İstanbul Barosu Yay. İstanbul 2002 (Bütün Kitap)

7) GEMALMAZ, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, s. 181-182;

iii) İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayrinsani veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi

Türkiye'nin 21 Nisan 1988 tarihinde onaylayarak taraf olduğu, işkenceye özgü bir metin olan, 10 Aralık 1984 tarihli

İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayrinsani veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, işkence yasağını düzenleyen ve sadece işkence konusunda taraf devletlere pozitif yükümlülükler yükleyen ve prensipleri ortaya koyan bir sözleşmedir.⁸ Sözleşmenin bir amacı da BM'nin 1975'de

8) BM 10 Aralık 1984 İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayrinsani veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi

Madde 1

1. Bu Sözleşmenin amaçları bakımından, "işkence" terimi, bir kimseye kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bir bilgi ya da bir itiraf sağlamak, kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü onu cezalandırmak, kendisine ya da üçüncü bir kişiye gözdağı vermek ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi bir ayrımcılığa dayalı bir nedenle bir resmi görevli ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da oluru ya da izniyle bilerek maddi ya da bağlantılı olarak sadece yasal yaptırımlardan doğan acı ya da eziyet işkence sayılmaz. 2. Bu madde, daha kapsamlı bir uygulamayı içeren ya da içerebilecek olan uluslararası bir belge ya da bir ulusal düzenlemeyi zedelemeyi zedelemeyi.

Madde 2

1. Taraf devlet, yargı yetkisi içindeki herhangi bir ülkede işkence eylemini önlemek üzere etkin yasal, yönetsel, yargısal ya da öteki önlemleri alır. 2. İster bir savaş durumu ya da bir savaş tehdidi, ister iç siyasal karışıklık, ister bir başka olağanüstü durum sözkonusu olsun, hiçbir ayrımsız durum işkenceyi haklı gösteremez. 3. Bir üstten ya da bir makamdan alınan emir, işkencenin gerekçesi olamaz.

Madde 3

1. Bir taraf devlet, bir kimseyi, işkenceye uğrama tehlikesi olduğu yolunda sağlam gerekçelerin bulunduğu bir başka devlete süremez, gönderemez ya da geri veremez. 2. Bu gibi gerekçelerin bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yetkili makamlar, olanaklıysa, ilgili devlette insan haklarının geniş ölçüde, belirgin biçimde ya da sık sık çığnendiği sürekli bir durumun bulunup bulunmadığı dahil tüm ilgili gerekçeleri gözönüne alır.

Madde 4

1. Taraf her devlet, tüm işkence eylemlerinin ceza yasasına göre suç sayılmasını sağlar. Bunun yanında, işkenceye kalkışan ve işkenceye ilişkin olan ya da katılan bir kimsenin eylemi de suç sayılır. 2. Taraf her devlet, bu suçların ağırlık derecesine göre cezalandırılmasını sağlar.

Madde 5

1. Taraf her devlet, a) Bu suçlar kendi yargı yetkisi içindeki bir ülkede ya da bu devlete kayıtlı bir deniz ya da hava aracından işlendiğinde, b) Bu suç sanığı bu devletin uyruğu olduğunda, c) Bu devlet uygun görürse, işkenceye uğrayan kimse kendi uyruğu olduğunda, d) Maddede değinilen suçlar üzerinde yargı yetkisini kullanmak üzere gerekli önlemleri alır. 2. Taraf her devlet, aynı zamanda, bu suç sanığını kendi yargı yetkisi içindeki bir ülkede bulunduğu ve onu bu maddenin 1. fıkrasında sözü geçen devletlerden herhangi birine 8. Madde uyarınca geri vermediği durumlarda bu tür suçlar üzerinde yargı yetkisini kullanmak üzere gerekli olan önlemleri de alır. 3) Bu sözleşme, iç hukuk uyarınca ceza alanında kullanılan tüm yargı yetkisini kapsar.

Madde 6

1. Bir taraf devlet, eldeki bilgilerin incelenmesinden sonra, ülkesinde 4. maddede sözü edilen suçu işlediği ileri sürülen bir kimsenin bulunduğu inandığında, onu yakalar ya da gözaltında bulunmasını sağlamak üzere başka yasal önlemlere başvurur. Yakalama ve öteki yasal önlemler, bu devletin yasalarna göre olur. Ancak bu durum, bir ceza kovuşturması ya da geri verme işleminin gerektirdiği sürece uygulanır. 2. Bu devlet, hemen bir ilk soruşturmaya girer. 3. Bu maddenin 1. fıkrasına göre gözaltında bulunan bir kimsenin, uyruğunda bulunduğu devletin en yakın uygun temsilcisiyle ya da devleti yoksa, genellikle oturduğu devletin temsilcisiyle hemen ilişki kurması sağlanır. 4. Bir devlet, bu madde uyarınca bir kimseyi gözaltına aldığı anda, 5. maddenin 1. fıkrasında anılan devletlere, böyle bir kimsenin gözaltında olduğunu duyurarak tutuklanmasını haklı gösteren koşullar konusunda hemen bilgi verir. Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen ilk soruşturmayı yapan devlet, zaman geçirmeksizin bulgularını adı geçen devletlere bildirecek yargı yetkisini kullanmak amacıyla olup olmadığını duyurur.

Madde 7

1. Yargı yetkisi içindeki bir ülkede 4. Maddede anılan bir suçu işlediği ileri sürülen bir kimsenin bulunduğu bir taraf devlet, 5. Maddede öngörülen durumlarda, onu geri vermeyecek olursa, kovuşturma amacıyla durumu yetkili makamlara sunar. 2. Bu makamlar, bu devletin yasalarna göre ağır nitelikteki herhangi bir adi suç durumunda olduğu gibi karar alır. 5. Maddenin 2. fıkrasında anılan durumlarda, kovuşturma ve hüküm vermek için gereken kanıt ölçüleri hiçbir biçimde 5. Maddenin 1. fıkrasında değinilen durumlarda uygulanan ölçülerden daha düşük olamaz. 3. maddede değinilen herhangi bir suça ilişkin olarak hakkında işlem yapılan bir kimseye, bu işlemlerin her aşamasında adil bir davranış sağlanır.

Madde 8

1. 4. maddede anılan suçlar, taraf devletler arasında yürürlükte olan suçlarının geri verilmesi

kabul ettiği İşkenceye Karşı Bildiri'yi etkinleştirmektedir. Sözleşmenin asıl önemi ise işkenceyi tanımlaması, anlamını genişletmesi ve bunların yanında uluslararası bir denetim öngörmesi hususundan kaynaklanmaktadır. Sözleşmenin 1. maddesinin 2. fıkrası bu

tanımın daha geniş bir koruma öngören ulusal veya uluslararası bir metnin uygulanmasını önlemeyeceğini belirtmiştir. Sözleşme, taraf devletlere işkenceyi suç sayılan bir davranış olarak düzenleme ve cezalandırma ile işkenceye maruz kalan kişilerin haklarının korunması ve

---

anlaşmasında suçlusu geri verilebilir suçlar olarak yer almış sayılır. Taraf devletler, suçluların geri verilmesi konusunda aralarında yapacakları her anlaşmada, bu tür suçları suçlusu geri verilebilir suç saymayı üstlenir. 2. Suçluların geri verilmesini bir anlaşmanın varlığı koşuluna bağlayan bir taraf devlet, kendisiyle geri verme anlaşması bulunmayan bir başka taraf devletten böyle bir istek alırsa, bu sözleşmeyi, bu gibi suçlar bakımından geri vermenin yasal temeli sayılabilir. Suçluların geri verilmesi, kendisinden istekte bulunulan devletin yasalarında öngörülen öteki koşullara bağlıdır. 3. Suçluların geri verilmesini bir anlaşmanın varlığı koşuluna bağlamış olan taraf devletler, kendisinden istekte bulunulan devletin yasaları tarafından öngörülen koşullara bağlı olmak üzere bu gibi suçları aralarında suçlusu geri verilebilir suç sayarlar. 4. Taraf devletler arasında suçluların geri verilmesi amacıyla, bu gibi suçlar, sadece işlendiği yerde değil, 5. maddenin 1. fıkrası uyarınca yargı yetkisini kullanması istenen Devletlerin ülkesinde de işlenmiş gibi işlem görür.

Madde 9

1. Taraf devletler, 4. maddede anılan suçlardan herhangi biri için açılan ceza kovuşturması sırasında, kovuşturma için gereken tüm kanıtların elde bulunmasını sağlamak dahil, birbirlerine her türlü yardımcı yaparlar. 2. Taraf devletler, bu maddenin 1. fıkrasına göre yükümlülüklerini, aralarında yapabilecekleri karşılıklı yardım anlaşmaları uyarınca yerine getirirler.

Madde 10

1. Taraf her devlet, yakalanan, tutuklanan ya da hapse konulan bir kimsenin gözaltında bulundurulması, sorgulanması ya da uğrayacağı davranışlarla ilgili olabilecek yasa uygulayıcısı, sivil ya da askeri personelle tıp personeli, resmi görevliler ve öteki görevlilerin yetiştirilmesinde işkence yasağına ilişkin eğitim ve bilgilerin tam anlamıyla yer almasını sağlar. 2. Taraf her devlet, anılan kimselerin ödev ve görevleri konusunda konmuş kural ve yönergelerde bu yasağa yer verir.

Madde 11

Taraf her devlet, herhangi bir işkence uygulanmasını önlemek üzere yargı yetkisi içindeki bir ülkede herhangi bir biçimde yakalanan, tutuklanan ya da hapse konan kimselerin nasıl gözaltına alınacağı ve bunlara nasıl davranılacağı konusundaki düzenlemelerle sorgulama kural, yönerge, yöntem ve uygulamalarını sistemli olarak gözden geçirir.

Madde 12

Taraf her devlet, yargı yetkisi içindeki bir ülkede bir işkence eyleminin işlenmiş olduğuna inanmak için yeterli gerekçe bulunduğu anda, yetkili makamlarının en kısa sürede ve yansız bir soruşturma yapmasını sağlar.

Madde 13

Taraf her devlet, yargı yetkisi içindeki herhangi bir ülkede işkenceye uğradığını ileri süren bir kimseye, yetkili makamlarına şikayette bulunma ve durumunun bu makamlarca en kısa sürede ve yansız olarak incelenmesini isteme hakkı tanır. Şikayetçi ve tanıkların, şikayetleri ya da gösterecekleri kanıtlardan ötürü tüm kötü davranışlara ya da gözdağına karşı korunmalarını sağlar.

Madde 14

1. Taraf her devlet, yasal sistemi içinde, işkenceye uğrayan birinin olanaklar ölçüsünde tam iyileşmesini sağlama yolları dahil, zararının giderilmesini ve adil ve yeterli bir zorunlu tazminat hakkına sahip olmasını sağlar. İşkenceye uğrayanın bu eylem sonucu ölümü halinde, geçiminden sorumlu oldukları kimseler bu tazminata hak kazanır. 2. Bu sözleşme hükümleri, işkenceye uğrayanın ya da öteki kimselerin ulusal yasalarına göre sahip olabilecekleri giderim hakkını etkilemez.

Madde 15

Taraf her devlet, işkence sonucu verilmiş olduğu anlaşılan bir ifadenin, bu ifadenin verildiğine bir belge olmak üzere işkenceden suçlanan bir kimseye karşı olması dışında, herhangi bir kovuşturmada bir kanıt olarak kullanılmamasını sağlar.

Madde 16

1. Taraf her devlet, yargı yetkisi içinde bulunan bir ülkede, bir resmi görevli ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da oluru ya da kabulüyle işlenmesi durumunda 1. Maddede tanımlanmış işkence ölçüsünde olmayan başka zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da cezayı da önlemeyi üstlenir. Özellikle 10, 11, 12, ve 13. maddelerde yer alan yükümlülüklerini; işkenceye ilişkin hükümleri öteki zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da cezaya ilişkin sayacak biçimde uygular. 2. Bu sözleşmenin hükümleri, zalimce, insanlık dışı yada onur kırıcı davranış ya da cezayı yasaklayan ya da suçluların geri verilmesi ya da sınır dışı edilmesine ilişkin öteki uluslararası belgelerin ya da ulusal yasaların hükümlerini zedelemeyiz.

BÖLÜM II

Madde 17

1. Aşağıda öngörülen görevleri yerine getirmek üzere (bundan böyle Komite olarak anılacak

zararlarının giderilmesi konularında taraf devletleri yükümlü kılmaktadır.⁹ İşkenceyi önlemek için 15. madde hükmü ceza yargılaması açısından önemli olan bir husustur. 15. maddeye göre “Her taraf devlet, işkence sonucu alındığı tespit edilen herhangi bir ifadenin, işkence yapmakla suçlanan kişi aleyhine olarak bu ifadenin bir delil olarak kullanılması hariç, hiçbir yargılamada delil olarak kullanılmamasını temin edecektir.”¹⁰ Bu hüküm işkence altında verilecek ifadelerin ceza yargılamasında kullanılmaması ve bu tür ifadelere dayanılarak hüküm verilememesi, taraf devletlerin bu doğrultuda iç hukuklarında düzenleme yapması yükümlülüğü getirmesi bakımından önemlidir.

Sözleşmenin 16. maddesi, işkenceyi tanımlayan 1. maddenin kapsamına girmeyen, yani “ağır acı ve ıstırap” derecesine varmayan, işkence benzeri olan bu davranışların (zalimane insanlıkdışı ve aşağılayıcı muamele ya da ceza) 1. maddedeki tanımlanan kişiler (kamu görevlisi vs.) tarafından yapılması halinde

aynı hukuki rejime tabi tutulduğu savunulmuşsa da,¹¹ işkence düzeyine varmayan kötü muamelelerin tanımının yapılmamış ve işkenceden farkının somut bir şekilde ortaya konmamış ve kötü muamelede devletin yükümlülükleri alanının daraltılmış olması (örneğin iade yasağı, tazminat ve rehabilitasyon yükümlülüğü ve uluslararası denetim mekanizması gibi konuları düzenleyen 5, 6, 7, 14, 20 gibi maddelerin kötü muamele teşkil eden eylemler için kapsam dışı bırakılmış olması) eleştirilmiştir.¹²

Ayrıca, Sözleşmenin 17-24. maddeleri arasında, taraf devletlerin sözleşmeye uyup uymadıklarını, işkenceyi önlemek için Sözleşmede öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini denetlemek için uluslararası bir denetim organı olarak BM İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin (ya da İşkenceye Karşı Komite) kurulması düzenlenmiştir. Sözleşmenin 20. maddesine göre herhangi bir ülkede sistematik bir şekilde işkence yapıldığı yolunda Komite'ye bilgi ulaştığı takdirde, Komite taraf devletleri birlikte değerlendirmeye

olan) bir İşkenceye Karşı Komite kurulur. Bu Komite, yüksek ahlak kişiliği ve insan hakları alanındaki yeterliliğiyle tanınmış ve kendi adlarına hizmet verecek olan on uzmandan oluşur. Uzmanlar, Taraf devletlerce, hakça bir coğrafi dağılım ve hukuksal deneyimi olan kimi kişilerin katılımını sağlayacak biçimde seçilir. 2. Komite üyelerinin seçimi, taraf devletlerce aday gösterilen kişiler arasından gizli oyla yapılır. Taraf olan her devlet, kendi uyrukları arasından bir kişiyi aday gösterebilir. Taraf devlet, kendi uyrukları arasından bir kişiyi aday gösterebilir. Taraf devletler, aynı zamanda Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi uyarınca kurulan İnsan Hakları Komitesi Üyesi bulunan ve İşkenceye Karşı Komitede çalışmaya istekli olan kişileri aday göstermelerinin yararlı olacağını gözönüne alır. 3. Komite üyelerinin seçimleri, taraf devletlerin iki yılda bir Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından çağrısı yapılan toplantılarında olur. Taraf devletlerin üçte ikisinin yeter sayıyı oluşturduğu bu toplantılarda hazır bulunan ve oy veren temsilcilerin oylarından en çoğunu alan ve salt çoğunluğu sağlayanlar Komiteye seçilir. 4. İlk seçim, bu sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki altı ay içinde yapılır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, taraf devletlere, üç ay içinde adaylarını sunmaya çağırarak bir yazı gönderir. Genel Sekreter, bu yolla gösterilmiş tüm adayların, kendilerini aday gösteren taraf devletleri de belirten alfabetik bir listesini hazırlayarak taraf devletlere sunar. 5. Komite üyeleri dört yıllık bir süre için seçilir. Aday gösterildiklerinde yeniden seçilebilirler. Bununla birlikte, ilk seçimde seçilmiş üyelerden beşinin süresi iki yılın sonunda sona erer. İlk seçimden hemen sonra bu beş üyenin adları, bu maddenin 3. fıkrasında değinilen toplantının başkanı tarafından ad çekmeyle belirlenir. 6. Bir Komite üyesinin ölümü ya da çekilmesi durumlarında ya da başka bir nedenle komite görevini yerine getirmedikleri durumlarda, onu aday göstermiş olan taraf devlet, taraf devletlerin çoğunluğunun onayına bağlı olmak ve ayrılan üyenin süresini tamamlamak üzere kendi vatandaşları arasından bir başka uzman atar. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından önerilen atamanın bildirilmesinden sonraki altı hafta içinde taraf devletlerin yansından ya da çoğunluğunun olumsuz yanıt alınmadıkça sözkonusu onay verilmiş sayılır.

9) KARATAŞ, s.195; AKILLIOĞLU, Tekin. İşkencenin, İnsanlıkdışı, Aşağılayıcı, Zalimce Davranışların ve Cezaların Önlenmesi, İnsan Hakları Yıllığı, C.10-11, Yıl:1988-1989 s.45; Özellikle Sözleşmenin 2. ve 16. Maddeler arası, bkz. GEMALMAZ, İşkence Yasağına İlişkin Uluslararası Belgeler, s.45-49

10) GEMALMAZ, İşkence Yasağına İlişkin Uluslararası Belgeler, s.49

11) AKILLIOĞLU, İşkencenin, İnsanlıkdışı, Aşağılayıcı, Zalimce Davranışların ve Cezaların Önlenmesi, s.46

12) GEMALMAZ, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, s.312

çağırarak, bilgilerin haklı olacağı sonucu çıkarsa Komite üyelerinden bir veya birkaç kişi görevlendirilecek ve bunlar işkence iddiaları ile ilgili olarak söz konusu ülkenin işbirliği ile o ülkede inceleme ve araştırma yapabileceklerdir. Komitenin harekete geçmesi için tanınan bilgi alma kaynakları taraf devletini bunu tanımaya bağlıdır. Bu bilgi kaynakları da; 1) 21. maddeye göre, bir devletin diğer devlet aleyhinde yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasıyla Komiteye götürmesi. 2) 22. maddeye göre, işkenceye maruz kalan bireyin veya temsilcisinin bu durum komiteye duyurmasıdır (Bireysel şikayet). Diğer taraftan da sözleşme, taraf devletlerin, sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine ilişkin olarak ne gibi önlemler aldıklarını bir rapor ile Komiteye sunmalarını öngörmektedir.

Türkiye sözleşmenin 30. maddesinin 1. fıkrasına (Sözleşmenin uygulanma ve yorumu konusunda taraf devletler arasında çözümlenemeyen bir anlaşmazlık halinde anlaşmazlık konusunun arabuluculuk ve Uluslararası Adalet Divanı'na götürerek çözüme) çekince koymuştur.¹³

iv) İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için EI Kılavuzu - İstanbul Protokolü

İşkence ve benzeri kötü muamele uygulamalarına karşı etkin bir mücadele amacıyla hazırlanan "İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için EI Kılavuzu - İstanbul Protokolü"¹⁴ (Manual on the Effective Investigation and

Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, - The Istanbul Protocol) 1996 yılında hazırlanmaya başlanmış ve 1999 yılında BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri'ne (Mary Robinson) daha sonra BM İşkence Özel Raportörü (Sir Nigel Rodley) tarafından BM'ye sunulmuştur.¹⁵ İstanbul Protokolü, 2000 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu üyesi 52 devlet tarafından değişiklik yapılmadan aynen kabul edilerek bir BM belgesi haline gelmiştir. 2001 yılı Eylül-Ekim aylarında BM Genel Kurulu'nda ele alınması gerekirken ABD'deki 11 Eylül olayı nedeni ile ileri bir tarihe ertelenmiştir. Protokol, Türkiye dahil dünyanın 15 ülkesinden 40 örgüte mensup 75 kişilik adli tıp uzmanı, hekim, psikolog ve psikiyatrist, avukat ve insan hakları gözlemcisi tarafından 3.5 yıllık bir çalışma sonucu hazırlanmıştır.¹⁶

İstanbul Protokolü'nün amacı, işkence ve kötü muamelenin etkin bir şekilde araştırılması ve dokümantasyonu için uluslararası standartları oluşturmaktır. Bu protokol/el kılavuzunda yer alan prensiplerin amacı ise devletlerin, işkence ve kötü muamelenin etkin dokümantasyonu ve araştırmasını sağlaması için uyması gereken minimum standartları belirlemektir.¹⁷ İstanbul Protokolü, işkence ve kötü muamelenin etkin soruşturması ve dokümantasyonu amacıyla yapılmış ilk uluslararası kılavuz olma özelliğini taşımaktadır.

v) BM İşkenceye Karşı Sözleşme - Seçmeli Protokolü

BM Genel Kurulu 18 Aralık 2002'de BM İşkenceye Karşı Seçmeli Protokolü (OPCAT) kabul etmiş ve imzaya açmıştır. Türkiye Seçmeli Protokolü Eylül 2006

13) GEMALMAZ, İşkence Yasağına İlişkin Ulusüstü Belgeler , s.44 dipnot:1

14) Bkz. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlıkdışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi İçin El Kılavuzu - İstanbul Protokolü - TIHV Yay. İstanbul 2001 <http://www.tihv.org.tr> ("İstanbul Protokolü")

15) İstanbul Protokolü, s.VIII

16) İstanbul Protokolü, s.1-2

17) İstanbul Protokolü, s. 1

tarihinde imzalamış ancak henüz onaylamamıştır. BM'nin yukarıda belirttiğimiz metinleri mutlak işkence yasağına yönelik hükümler koyarken, OPCAT¹⁸ ise işkencenin önlenmesine ilişkin hükümleri

düzenlemektedir. Türkiye'nin imzaladığı ancak onaylamadığı için yürürlüğe girmeyen OPCAT hükümleri işkence yasağına ilişkin denetim mekanizmaları öngörmekte, bu denetim mekanizmaları aracılığıyla işkencenin önlenmesi hedeflenmektedir.

18) BM Seçmeli Protokolü (OPCAT)

Giriş

Mevcut Protokole Taraf Devletler,

Madde 1

Mevcut Protokolün amacı bağımsız uluslararası ve ulusal organların, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele ya da cezayı önlemek için, kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretlerde bulunacağı bir sistem kurmaktır.

Madde 2

1. İşkenceye Karşı Komitenin, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Alt Komitesi (bundan böyle Önleme Alt Komitesi olarak adlandırılacaktır.) kurulur ve bu Protokolde belirtilen işlevleri yürütür. 2. Önleme Alt Komitesi çalışmalarını Birleşmiş Milletler Senedi çerçevesinde yürütür ve burada yer alan amaç ve ilkelerin yanı sıra, Birleşmiş Milletlerin özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilere yönelik muameleyle ilgili normları yönlendiriciliğinde çalışır. 3. Aynı şekilde, Önleme Alt Komitesi gizlilik, tarafsızlık, seçici olmama, evrensellik ve nesnellik ilkeleriyle çalışır. 4. Önleme Alt Komitesi ve Taraf Devletler, bu Protokolün uygulanması için işbirliği yapar.

Madde 3

Her taraf devlet işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele ya da cezanın önlenmesi için, yerel düzeyde bir ya da birçok ziyaret organı (bundan böyle ulusal önleyici mekanizma olarak adlandırılacaktır.) kuracak, tasarlayacak ya da sürdürecektir.

Madde 4

1. Bütün taraf devletler, bu Protokole uygun olarak, Madde 2 ve 3'te sözü edilen mekanizmaların, yargı yetkileri ve kontrolleri altında bulunan ve kişilerin, ya bir kamu yetkilisinin verdiği emir nedeniyle ya da kısırtması ya da rızası ya da bilgisi dahilinde, özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerin bulunduğu veya bulunabileceği her yeri (bundan böyle gözaltı yerleri olarak adlandırılacaktır) ziyaret etmelerine izin verir. Bu ziyaretler, gerekli görüldüğü takdirde, bu kişilerin işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele ya da cezaya karşı korumayı güçlendirme amacıyla gerçekleştirilir. 2. Bu Protokolün amacı itibarıyla, özgürlüğünden mahrum olmanın anlamı her türlü gözaltı ya da hapsedme ya da kişinin kendi rızasıyla ayrılmasına herhangi bir adli, idari ya da diğer yetkilinin emriyle izin verilmediği kamusal ya da özel bir gözetim altında olacağı yerde tutmadır.

Önleme Alt Komitesi

Madde 5

1. Önleme Alt Komitesi 10 üyeden ibarettir. Bu Protokole 50. onay ya da katılımdan sonra, Önleme Alt Komitesi üye sayısı yirmi beşe çıkarılır. 2. Önleme Alt Komitesi üyeleri yüksek ahlaklı, başta ceza yasası, cezaevi veya polis yönetimi ya da özgürlüklerinden mahrum bırakılan kişilere yönelik muameleyle ilgili çeşitli alanlar olmak üzere adaletin uygulanması alanında profesyonel deneyimi olduğunu kanıtlamış kişiler arasından seçilir. 3. Önleme Alt Komitesinin kompozisyonu, eşit coğrafi dağılım ve taraf devletlerin farklı medeniyet ve yasal sistemlerinin temsiline gereken dikkat gösterilerek oluşturulur. 4. Bu kompozisyonda, eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkeleri temelinde, dengeli toplumsal cinsiyete de dikkat edilir. 5. Önleme Alt Komitesinde, hiçbir iki üye aynı ülkenin vatandaşı olamaz. 6. Önleme Alt Komitesi üyeleri kendi bireysel kapasiteleri içinde hizmet eder, bağımsız ve tarafsızdır ve Önleme Alt Komitesine etkin olarak hizmet etmeye uygundur.

Madde 14

1. Önleme Alt Komitesinin görevinin bütünüyle yerine getirebilmesi için, Protokole Taraf Devletler, Alt Komiteye aşağıdakileri sağlamayı taahhüt eder: (a) 4. maddede tanımlanmış olan gözaltı yerlerinin sayısı ve buldukları yerlerin yanı sıra, bu gözaltı yerlerinde özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerin sayısı ile ilgili bütün bilgilere kısıtsız ulaşmaları; (b) Bu kişilere yönelik muamelelerin yanı sıra gözaltı koşullarıyla ilgili bütün bilgilere kısıtsız ulaşmaları; (c) Aşağıdaki 2. paragrafta bağlı olarak, bütün gözaltı yerlerine ve kuruluş ve tesislerine kısıtsız ulaşmaları; (d) Özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerle ya da Önleme Alt Komitesinin konuyla ilgili ek bilgi edinebileceğine inandığı diğer kişilerle, tanık bulunmaksızın, şahsen ya da gerektiğinde bir çevirmen aracılığıyla özel görüşme olanağı; (e) Ziyaret etmek istediği yerleri ve görüşme yapmak istediği kişileri seçme özgürlüğü. 2. Belirli bir gözaltı yerinin ziyaret edilmesine sadece acil ve zorlayıcı bir ulusal savunma, kamu güvenliği, doğal afet ya da ziyaret edilecek yerde, böyle bir ziyaretin yapılmasını geçici olarak önleyebilecek ciddi bir düzensizlik sebebiyle itiraz edilebilir. Böyle bir olağanüstü hal ilanının varlığı bir Taraf Devlet tarafından ziyarete itiraz olarak kullanılamaz.

Madde 15

Hiçbir yetkili ya da resmi görevli, Önleme Alt Komitesine ya da temsilcilerine, doğru ya da yanlış bilgi ilettiği için hiç kimse ya da organizasyona herhangi bir yaptırım emri veremez, uygulayamaz, izin veremez ya da hoş göremez ve böyle hiçbir kişi ya da organizasyon hakkında

B) Avrupa Konsey Belgeleri

i) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa Konseyi'nin biçimlendirdiği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanmış ve 3 Eylül 1953'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye ilk kez 28 Ocak 1987 yılında bireysel başvuru hakkını tanımış, sözleşmeyle güvence altına

alınan hakların ihlali durumunda komisyona şikâyet edebilmenin yolu açılmıştır. 22 Ocak 1990 tarihinde divanın zorunlu yargı yetkisinin tanınması ile sözleşme Türkiye açısından tam işlerlik kazanmıştır.

Sözleşme ek protokollerle sürekli güncellenmiş ve mevcut boşluklar giderilmeye çalışılmıştır. Sözleşmeye

herhangi bir biçimde haksız hüküm verilemez.

Madde 16

1. Önleme Alt Komitesi gözlemlerini ve tavsiyelerini Taraf Devletlere, ve gerekli görürse, ulusal önleyici mekanizmalara gizlilik içinde iletir. 2. Önleme Alt Komitesi raporunu, ilgili Taraf Devletin yapacağı yorumlarla birlikte, Taraf Devlet talep ettiği zaman yayınlanır. Taraf Devlet raporun bir bölümünü açıkladığı takdirde, Önleme Alt Komitesi raporun tamamını ya da bir bölümünü yayınlatabilir. Ancak, ilgili kişinin açık rızası olmadığı takdirde hiçbir kişisel bilgi yayınlanamaz. 3. Önleme Alt Komitesi İşkenceye Karşı Komiteye çalışmaları ile ilgili yayınlanabilir bir yıllık rapor sunar. 4. Bir Taraf Devletin, 1. ve 14. maddelere göre Önleme Alt Komitesiyle işbirliği yapmayı, ya da Önleme Alt Komitesinin tavsiyeleri ışığında durumu iyileştirmek için adım atmayı reddetmesi durumunda, İşkenceye Karşı Komite, Önleme Alt Komitesinin talebiyle, Taraf Devlete görüşlerini açıklamak için olanak sağlandıktan sonra, üyelerinin çoğunluğunun kararıyla konuyla ilgili bir açıklama yapabilir ya da Önleme Alt Komitesinin raporunu yayınlatabilir.

Bölüm IV

Ulusal önleyici mekanizmalar

Madde 17

Her Taraf Devlet, bu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra ya da onaylanması ya da katılımın gerçekleşmesinden en geç bir yıl içinde, ulusal düzeyde işkencenin önlenmesi için bir ya da birçok bağımsız ulusal önleyici mekanizmaların kurulması, düzenlenmesi ya da sürmesini sağlar. Merkezi olmayan birimler tarafından kurulmuş mekanizmalar, şartlara uygun olmaları durumunda, bu Protokolün amaçları doğrultusunda ulusal önleyici mekanizmalar olarak düzenlenebilir.

Madde 18

1. Taraf Devletler ulusal önleyici mekanizmaların işlevsel bağımsızlığının yanı sıra personelinin de bağımsızlığını garanti altına alır. 2. Taraf Devletler ulusal önleyici mekanizmaların uzmanlarının gereken beceri ve profesyonel bilgiye sahip olmasının ağırlanması için gerekli tedbirleri alır. Toplumsal cinsiyet dengesi ve ülkedeki etnik ve azınlık gruplarının yeterli temsili için çaba gösterilir. 3. Taraf Devletler ulusal önleyici mekanizmaların çalışması için gereken kaynakları sağlamakla yükümlüdür. 4. Ulusal önleyici mekanizmaları kurarken Taraf Devletler, insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik ulusal kurumların statüsüyle ilgili ilkelere özen gösterir.

Madde 19

Ulusal önleyici mekanizmalara, asgari düzeyde, şu yetkiler tanınmalıdır: (a) 4. maddede tanımlanan gözaltı yerlerinde özgürlüğünden mahrum bırakılmış kişilere yönelik muameleyi, gerektiğinde, bu kişilerin işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele ya da cezaya karşı korunmaları amacıyla düzenli incelemek; (b) Özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilere yönelik muamele ve koşulların iyileştirilmesi ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele ya da cezanın önlenmesi için, Birleşmiş Milletlerin ilgili normlarını dikkate alarak, ilgili yetkililere tavsiyelerde bulunmak; (c) Mevcut mevzuat ve tasanlarla ilgili öneriler ve gözlemlerini sunmak.

Madde 20

Ulusal önleyici mekanizmaların görevini yapması için, bu Protokole Taraf Devletler, onlara aşağıdakileri sağlamayı taahhüt eder: (a) 4. maddede tanımlanmış olan gözaltı yerlerinin sayısı ve buldukları yerlerin yanı sıra, bu gözaltı yerlerinde özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerin sayısı ile ilgili bütün bilgilere kısıtsız ulaşmaları; (b) Bu kişilere yönelik muamelelerin yanı sıra gözaltı koşullarıyla ilgili bütün bilgilere kısıtsız ulaşmaları; (c) Bütün gözaltı yerlerine ve kuruluş ve tesislerine kısıtsız ulaşmaları; (d) Özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerle ya da ulusal önleyici mekanizmanın konuyla ilgili ek bilgi edinebileceğine inandığı diğer kişilerle, tanık bulunmaksızın, şahsen ya da gerektiğinde bir çevirmen aracılığıyla özel görüşme olanağı; (e) Ziyaret etmek istediği yerleri ve görüşme yapmak istediği kişileri seçme özgürlüğü; (f) Önleme Alt Komitesi ile irtibat kurma, bilgi gönderme ve görüşme hakkı.

Madde 21

1. Hiçbir yetkili ya da resmi görevli, ulusal önleyici mekanizmaya, doğru ya da yanlış bilgi iletmediği için hiç kimse ya da organizasyona herhangi bir yaptırım emri veremez, uygulamayamaz, izin veremez ya da hoş göremez ve böyle hiçbir kişi ya da organizasyon hakkında herhangi bir biçimde haksız hüküm verilemez. 2. Ulusal önleyici mekanizma tarafından toplanan bilgiler ayrıcalıklıdır. İlgili kişinin açık rızası olmaksızın hiçbir kişisel bilgi yayınlanamaz.

usuli/şekli açıdan değişiklik getiren 11 No'lu protokol 1994 yılında hazırlanmış ve 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin ilk 18 maddesi esasa ilişkindir. AİHS'te sayılan hak ve özgürlükler 'birinci kuşak' (klasik haklar) olup hak ve özgürlükler listesi dar tutulmuştur.¹⁹

Sözleşmenin asıl önemi, yükümlendiği hak ve özgürlüklerinden öte, öngördüğü ortak güvence sistemine dayanan uluslararası bir denetim mekanizması kurmuş olmasından ve bireye sağlanan güvenceyi bir yaptırıma bağlamasından ileri gelmektedir.²⁰ Gerçekten de AİHS'in öngördüğü "bireysel şikayet" yolu ile ilk defa bireyler uluslararası hukukta bir özne olarak yer almışlardır.

Bu sözleşmenin 3. maddesi doğrudan işkence yasağını düzenlemekte, madde hükmünde, "Hiç kimse işkence ya da insanlık dışı yahut aşağılayıcı muamele ya da cezaya maruz bırakılamaz." denilmektedir. Ayrıca sözleşmenin yaşam hakkını düzenleyen 2. maddesi ile kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkını düzenleyen 5. maddesi hükümleri de işkence yasağı ile yakından ilgili hükümlerdir.²¹

ii) İşkence ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezalandırmanın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi

26 Kasım 1987 tarihinde imzaya açılan bu sözleşmeyle Avrupa Konseyi işkence yasağının etkin denetimini ve önlemeyi

19) KAPANI, Kamu Hürriyetleri, s.64; GEMALMAZ Mehmet Semih. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Yay. İstanbul 1997 s.260

20) BALCI - SÖNMEZ. Temel Belgelerde İnsan Hakları, s.265

21) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 1

Yüksek Sözleşmeci Taraflar, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu sözleşmenin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanırlar.

Madde 2

Yaşama hakkı 1. Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez. 2. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurunun kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz: a) Bir kimsenin yasadışı şiddete karşı korunması için; b) Usulüne uygun olarak yakalamak için veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için; c) Ayaklanma veya isyanın, yasaya uygun olarak bastırılması için.

Madde 3 İşkence yasağı

Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz.

Madde 5

Özgürlük ve güvenlik hakkı 1. Herkesin kişi özgürlüğüne ve güvenliğine hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve yasadaki belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz. a) Kişinin yetkili mahkeme tarafından mahkûm edilmesi üzerine usulüne uygun olarak hapsedilmesi; b) Bir mahkeme tarafından, yasaya uygun olarak, verilen bir karara riayetsizlikten dolayı veya yasanın koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulu durumda bulundurulması; c) Bir suç işlediği hakkında geçerli şüphe bulunan veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olmak zorunluluğu inancını doğuran makul nedenlerin bulunması dolayısıyla, bir kimsenin yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulu durumda bulundurulması; d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulu durumda bulundurulması veya kendisinin yetkili merci önüne çıkarılması için usulüne uygun olarak tutulu durumda bulundurulması; e) Bulaşıcı hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastasının, bir alkoliğin, uyuşturucu madde bağımlısı bir kişinin veya bir serserinin usulüne uygun olarak tutulu durumda bulundurulması; f) Bir kişinin usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alı konmasını veya kendisi hakkında sınır dışı etme ya da geriverme işleminin yürütülmeğe olması nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulu durumda bulundurulması; 2. Yakalanan her kişiye, yakalama nedenleri ve kendisine yöneltilen her türlü suçlama en kısa zamanda ve anladığı bir dille bildirilir. 3. Bu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullara uyarınca yakalanan veya tutulu durumda bulunan herkes hemen bir yargıç veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılır; kendisinin makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir. 4. Yakalama veya tutuklu durumda bulunma nedeniyle özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, özgürlük kısıtlamasının yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar vermesi ve yasaya aykırı görülmesi halinde kendisini serbest bırakması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. 5. Bu madde hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir yakalama veya tutulu kalma işleminin mağduru olan herkesin tazminat istemeye hakkı vardır.

amaçlamıştır. 23 maddelik bu sözleşme, Türkiye tarafından 25 Şubat 1988 tarihinde 3411 sayılı kanunla onaylanmıştır.

Denetim, sözleşmeyle kurulan “İşkenceye Karşı Komite” tarafından gerçekleştirilecektir. Komitenin görevi, gerekli gördüğü hallerde, dilediği yerlere ziyaretler düzenleyip, aykırılıkları yerinde denetlemek ve kötü muameleye muhatap olan kişilerin işkence ve insanlık dışı davranış veya cezalardan korunması hususunda tedbirler önermektir.

1987 tarihli Avrupa sözleşmesiyle, sözleşmeye taraf devletler uluslararası kamuoyuna işkence yasağına uyacağını taahhüt etmekte, işkencenin önlenmesi için alınan tedbirlere uyacağını ifade etmektedir. Sözleşme, işkence ve kötü muamele konusunda tanımlar içermemekte, ancak, aykırılıkların denetlenmesi, komitenin yerinde ziyaretler yapması gibi hükümleri içermesi nedeniyle caydırıcılık yönü öne çıkmaktadır.²² Sözleşmenin, BM İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi’nden farkı ‘işkence, insanlıkdışı

22) İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza Veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi

Madde 1

İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesi için bir Avrupa Komitesi teşkil olunacaktır (bundan sonra "Komite" olarak anılacaktır). Komite, ziyaretler yapmak suretiyle, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi, gerekli ise bu gibi kişilerin işkence ve gayri insani ya da küçültücü ceza veya muameleden korunmalarının kuvvetlen-dirilmesi amacıyla inceleyecektir.

Madde 2

Her bir taraf, bu sözleşmeye uygun olarak, yetkili olduğu ve bir kamu makamı tarafından hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu herhangi bir yere ziyaretler yapılmasına izin verecektir.

Madde 3

Bu sözleşmenin uygulanmasında, Komite ve ilgili tarafın yetkili milli makamları birbirleriyle işbirliği yapacaklardır.

Madde 4

1. Komite, tarafların sayısına eşit sayıda üyelerden oluşacaktır. 2. Komite üyeleri, Sözleşmenin kapsadığı alanlarda insan hakları konusunda yetkileriyle tanınan veya mesleki deneyimi olan yüksek ahlaki karaktere sahip kişiler arasından seçilecektir. 3. Komitenin iki üyesi aynı devletin vatandaşı olmayacaktır. 4. Üyeler kendi kişisel sıfatları ile görev yapacaklar, bağımsız ve tarafsız olacaklar, ve Komiteye etkin şekilde hizmet vermeye hazır olacaklardır.

Madde 7

1. Komite, 2. maddede belirtilen yerlere ziyaretler düzenleyecektir. Devrevi ziyaretlerden ayrı olarak, Komite şartların gerektirmekte olduğunu gördüğü takdirde, bu nitelikte başka ziyaretler de düzenleyebilir. 2. Genel bir kural olarak, ziyaretler en az iki Komite üyesi tarafından yapılacaktır. Komite, gerekli gördüğü takdirde, uzmanlardan ve tercümanlardan yararlanacaktır.

Madde 8

1. Komite, ilgili taraf hükümetine ziyaret yapma niyetini bildirecektir. Bu bildirimden sonra Komite, 2. maddede belirtilen herhangi bir yeri, herhangi bir zamanda ziyaret edebilir. 2. Taraf ülke, Komiteye görevini ifa etmesi için aşağıdaki kolaylıkları sağlayacaktır: a) Ülkesine giriş ve kısıtlama olmaksızın seyahat hakkı; b) Hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin buldukları yerler hakkındaki tüm bilgilerin sağlanması; c) Hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu her türlü yere, buralarda kısıtlama olmadan dolaşma hakkı dahil olmak üzere, sınırsız giriş; d) İlgili tarafın elinde olup da, Komitenin görevini yapması için gerekli olan diğer bilgilerin sağlanması. Bu gibi bilgilerin istenmesinde, Komite, milli hukuk ve mesleki ahlakın uygulanabilir kuralları dikkate alacaktır. 3. Komite, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerle özel olarak görüşebilir. 4. Komite, ilgili bilgi verebileceğine inandığı herhangi bir kişi ile serbestçe muhabere edebilir. 5. Komite, gerekiyorsa, ilgili tarafın yetkili makamlarına gözlemlerini derhal bildirebilir.

Madde 9

1. İstisnai şartlarda, ilgili tarafın yetkili makamları, Komite tarafından teklif olunan belirli bir ziyaret yerine veya ziyaret zamanına karşı Komiteye girişimde bulunabilirler. Bu gibi girişimler, yalnızca, milli savunma, kamu güvenliği, kişilerin hürriyetlerinden yoksun bırakıldıkları yerlerde ciddi karışıklık, bir kişinin sağlık durumu veya ciddi bir suçta taalluk eden acil bir sorununun yürütülmesiyle gerekçeleriyle yapılabilir. 2. Bu gibi girişimleri takiben, Komite ve ilgili taraf, durumu açıklığa kavuşturmak ve Komitenin görevini süratle yerine getirmesini sağlayacak düzenlemeler üzerinde mutabık kalmak üzere hemen yekdiğeri ile danışmalara girişecektir. Bu düzenlemeler, Komitenin ziyaret etmeyi önerdiği herhangi bir şahsın başka bir yere nakledilmesini kapsayabilir. Ziyaret yapıncaya kadar ilgili Taraf, Komiteye alakalı kişi hakkında bilgi sağlayacaktır.

Madde 10

1. Her ziyarettten sonra Komite, ilgili Tarafın sunabileceği gözlemleri de dikkate alarak, ziyaret sırasında tespit ettiği vakalar hakkında bir rapor düzenleyecektir. Komite, gerekli gördüğü takdirde tavsiyelerine de yer verebileceği raporunu ilgili tarafa gönderecektir. Komite, ilgili taraf ile, hürriyetinden yoksun bırakılan kişilerin daha iyi korunmaları konusunda gerekli ise

ve onur kırıcı muamele veya ceza' kavramlarının tanımının yapılmamış olması ve komite aracılığıyla önceden harekete geçerek işkence uygulamalarını önlemeye çalışmaktır.²³ Yargılama gücü bulunmayan Komite, faaliyetlerini gizlilik ilkesi çerçevesinde yürütür. Sözleşmenin sisteminde ön görülen en ağır yaptırım, Komite ile işbirliği yapmamakta veya işkence uygulamalarını önlememekte direnen yahut yeterince aktif olmayan devletlere ilişkin raporların kamuoyuna duyurularak (kamu açıklaması - declaration publique) alenileştirilmesidir.²⁴ 1989 yılından bu yana 15 Aralık 1992 ve 6 Aralık 1996 tarihlerinde olmak üzere sadece iki defa 'kamu açıklaması' yapılmış olup her ikisi de Türkiye hakkındadır.²⁵

İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi, Türkiye'ye çeşitli tarihlerde (örneğin 9-12 Eylül 1990, 29 Eylül - 7 Ekim 1991, 22 Kasım - 3 Aralık 1992, ; F tipi cezaevleri için 10-16 Aralık 2000 ve 19 Aralık 2000'deki 'hayata dönüş' operasyonundan

sonra 10-15 Ocak 2001 tarihlerinde) ziyaretler gerçekleştirmiştir.²⁶

iii) Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

18 Aralık 2000 tarihli Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı Bölüm I-İnsan Onuru Başlığı altında, 4. maddede işkence yasağını düzenlemiştir. Buna göre "hiç kimse işkenceye ya da insanlıkdışı yahut aşağılayıcı muameleyle maruz bırakılmayacaktır." Yine Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda yer alan "yaşam hakkı", "kişi bütünlüğü hakkı", "özgürlük ve güvenlik hakkı" gibi bazı haklara ilişkin düzenlemeler de işkence yasağıyla ilgilidir.²⁷

Avrupa konseyi tarafından değişik tarihlerde düzenlenen işkence yasağının spesifik yönlerine ve uygulamaya ilişkin belgelerde işkencenin önlenmesini esas almıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği belgelerinde insan haklarının geliştirilmesi için gerekli

önerilerde bulunmak maksadıyla, danışmalarda bulunabilir. 2. İlgili taraf işbirliği yapmadığı, ya da Komitenin tavsiyeleri ışığında durumun iyileştirilmesini reddettiği takdirde, Komite, ilgili tarafa görüşlerini bildirme imkanının verilmesini müteakip, üyelerinin üçte-iki çoğunluğu ile, konu hakkında kamuya bir açıklama yapılmasına karar verebilir.

Madde 11

1. Komite tarafından ziyaret ile ilgili olarak toplanan bilgiler, Komite raporu ve ilgili taraf ile danışmalar gizli olacaktır. 2. Komite, ilgili tarafın talep etmesi halinde, ilgili tarafın yorumları ile birlikte raporunu yayınlayacaktır. 3. Bununla birlikte, ilgili şahsın açık rızası olmaksızın hiçbir şahsi bilgi yayınlanmayacaktır.

23) REİSOĞLU, s.44; KARATAŞ, s.192; GEMALMAZ, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, s.267; AKILLIOĞLU, İşkencenin, İnsanlıkdışı, Aşağılayıcı, Zalimce Davranışların ve Cezaların Önlenmesi, s.45

24) GEMALMAZ, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, s.268; REİSOĞLU, Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, s. 57

25) REİSOĞLU, s. 57; TANÖR Bülent, Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi – Tartışmalar ve Son Gelişmeler, Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği Yayını, İstanbul 1999 s.122

26) KARATAŞ, 193; REİSOĞLU, s.49; GEMALMAZ, Prof. Dr. Mehmet Semih. "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesinin Açıkladığı Türkiye Raporu (15 Aralık 1992) ve Çıkarılması Gereken Dersler", Ankara Barosu Dergisi, Sayı:1993/1, Yıl:50 s.89-112; Özelli Komitenin faaliyetleri ve çalışma biçimi için bkz. GEMALMAZ, Mehmet Semih. "İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesinin Etkinlikleri (Kasım 1989 – Aralık 1990), Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan, İstanbul Barosu Yay. İstanbul 1992 s.87-98

27) 18 Aralık 2000 Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

Madde 1

İnsanlık onuru, ihlal edilemez. Saygı gösterilmeli ve korunmalıdır. Madde 2. - Yaşama hakkı 1. Herkes, yaşama hakkına sahiptir. 2. Hiç kimse, ölüm cezasına çarptırılmamalı veya idam edilmemelidir. Madde 3. - Kişinin bedensel ve ruhsal dokunulmazlık hakkı. 1. Herkes, kendi bedensel ve ruhsal dokunulmazlığına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. 2. Tıp ve biyolojik alanlarda, özellikle aşağıda belirtilenlere saygı gösterilmelidir:- yasadaki belirtilen usullere uygun olarak ilgili kişinin özgür ve bilinçli olarak vereceği muvafakat,- özellikle kişilerin seçilmesini amaçlayan insan ırkının soyaçekim yoluyla ıslahına yönelik uygulamaların yasaklanması, - insan bedeninin ve bölümlerinin ticari bir kazanç kaynağı haline getirilmesinin yasaklanması, - insanların kopyalama yoluyla üretilmesinin yasaklanması. Madde 4. - İşkence veya insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya ceza yasağı Hiç kimse, işkenceye veya insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya cezaya tabi tutulmamalıdır. Madde 6. - Özgürlük ve güvenlik hakkı Herkes kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahiptir.

temel başlıklardan biri olarak işkence yasağı ve işkencenin önlenmesi esas alınmıştır.

C) Uluslararası Hukukta Düzenlenen İşkence Mevzuatının İç Hukuk Mevzuatı Açısından Durumu

İşkence yasağı ve işkencenin önlenmesi konusunda oluşturulan uluslararası sözleşme, tavsiye kararları, mahkeme kararları, belgeleri bir bütün olarak işkence konusundaki hukuk mevzuatını oluşturmaktadır. Bu sözleşmelerin Türkiye’de uygulanabilirliğine ilişkin bugün artık tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık bir düzenleme yer almaktadır.

İç hukuk açısından Türkiye’nin usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe girmiş milletlerarası sözleşmeler bakımından bu belgelerin niteliğini TC Anayasası 90. madde belirlemektedir.²⁸ 7 Mayıs 2004 tarihinde eklenen ek cümleyle madde etrafında daha önce yaşanan doktriner tartışma da bu şekilde sona ermiştir. Buna göre, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmeler usulüne uygun yürürlüğe girdiğinde kanun hükmünde sayılmaktadır. İç hukukta yürürlükte olan yasalar, bu sözleşme hükümleriyle çeliştiğinde çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası sözleşme hükümleri esas alınacaktır. Böylelikle işkence ve kötü muamele uygulamaları bakımından Türkiye’nin imza attığı uluslararası sözleşme ve belgeler iç hukuk normlarından da üstün bir niteliğe kavuşmuş bulunmaktadır. Anayasa 90. madde ile, Türkiye işkence yasağı ve işkencenin önlenmesi konusunda evrensel hukuk ilkelerini kabul etmekte, bu ilke ve

hükümler iç hukuk açısından uygulanması gerekli hükümler haline gelmektedir.

Uluslararası antlaşmaların içerdiği konularla ilgili olarak iç hukukta bir düzenleme olmaması halinde ise uluslararası antlaşma kuralları “doğrudan uygulanırlık” niteliğine sahiptirler. Bu durumda antlaşma usulüne göre yürürlüğe girmesinden itibaren iç hukukun bir parçası haline gelecek, hem boşluk hem de çatışma halinde diğer kanunlar gibi uygulanacaktır.²⁹

Uygulamada uluslararası sözleşmeler, Anayasa Mahkemesi’nin çeşitli kararlarında kanunların Anayasa’ya uygunluk denetiminde ‘aydınlatıcı’ ve ‘destek’ ölçü norm olarak kullanılmıştır.³⁰

Danıştay 1970 yılındaki bir kararında Türk hukuk sisteminde antlaşmaların kanunlardan üstün olduğu görüşünü savunmuştur.³¹ Yargıtayın da çeşitli kararlarında uluslararası sözleşmelere atıf yaptığı görülmektedir. Örneğin, kamuoyunda “Manisa Davası” olarak bilinen çok sayıda gence işkence yapan polis memuru sanıklar hakkındaki yargılama aşamasında Yargıtay 8. Ceza Dairesi, kabul edilen ‘evrensel boyuttaki İnsan Hakları ile ilgili Uluslararası Sözleşmelerin’ iç hukukun bir parçası olduğunu ve Anayasa m.90/son gereğince kanun hükmünde olduğunu, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, İşkencenin Önlenmesi Avrupa Sözleşmesi ve İşkencenin Önlenmesi Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nden bahsederek ve İşkencenin Önlenmesi Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin 1. maddesindeki işkence

28) TC Anayasa 90. madde “...Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 07.05.2004-5170/7 md.)Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

29) ÖZGEN Eralp, İşkence ve İnsanlık Dışı Davranışlara Karşı Birleşmiş Milletler Andlaşması, TBB Dergisi. 1988, S.2 s.215; BİLGE, A. Suat. İnsan Hakları ve Türkiye, Ankara Barosu Dergisi, Mart 1989 Yıl:46 Sayı:2 s.312-315; SAVAŞ – MOLLAMAHMUTOĞLU. TCK’nun Yorumu, C.II s.2498

30) AYM’nin karar örnekleri için bkz. BATUM, Süheyl. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri, Doçentlik Tezi, İstanbul 1990 s.54

31) Danıştay 12. Daire, E.1968/1117, K. 1970/1310 sayılı karar.

tanıma atfı yapmıştır.³² Aynı dava ile ilgili olarak Yargıtay Ceza Genel Kurulu da karar gerekçesinde belirtilen dört uluslararası sözleşmenin yanında ayrıca "Türkiye'nin henüz katılmadığı Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesinde de benzer hüküm' yer aldığı vurgulanmıştır.³³

Devletin işkence ve benzeri kötü muameleleri yapmama ve önleme yükümlülüğü, her koşulda, her durum, olay ve zaman bakımından geçerli olup işkence yasağı istisnasız olarak yürürlüktedir.³⁴ Yani olağanüstü hal, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş hali gibi durumlarda bile işkence yasağı mutlak olarak uygulanır.³⁵ Bu tür olağandışı durumlar işkencenin uygulanmasına asla olanak vermez. Hiçbir istisnai koşul işkenceyi haklı kılamaz. İşkence yasağı, olağan ya da olağanüstü her koşulda ve her rejimde, her zaman ve herkes için geçerlidir.³⁶

Son olarak, işkence altında alınan ifadelerin geçersiz sayılacağı kuralı, hem doğrudan mağduru korumak hem de dolaylı olarak işkencenin önlenmesi ve işkence filinin gayrimeşru / yasadışı sayılması bakımından önemlidir. Taraf devletler, işkence fiili neticesinde alınan ifadeleri o kişi aleyhinde delil olarak kullanmamak yükümlülüğü altındadırlar (İşkenceye Karşı Sözleşme m. 15; İşkenceye Karşı Bildiri m. 12)

İşkence ve benzeri kötü muameleler vasıtası ile alınan ifadelerin hukuk bakımından geçersizliği mutlaktır. Yani işkence altında alınan ifade başka bir delille desteklenirse, giderek kanıtlanırsa bile bu destekleme veya kanıtlama hukuki bakımdan hükümsüzdür. Zira hukuka aykırı biçimde elde edilen ifadeler, özü bakımından sakat olup, yok hükmündedir. Bu sonuç insan hakları hukukunun evrensel bir normudur.³⁷

32) "...İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 5. maddesindeki ögeler "işkence-torture", "zalimane-cruel", "gayri insani-inhuman", "haysiyet kırıcı-actes-outrageous" deyimleriyle TCK'nin 243 maddesine aynen aktarılmıştır. Ülkemiz, evrensel boyuttaki İnsan Hakları ile ilgili Uluslararası Sözleşmeleri benimsemiş ve İç Hukukumuzun bir parçası olarak yasalaştırmıştır. Anayasamızın 90/son madde ve fıkrasına göre usulünce yürürlüğe konulmuş Milletlerarası Sözleşmeler Kanun hükmündedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki hak ve hürriyetlerin başında, yaşama, işkenceye, gayri insani yahut haysiyet kırıcı ceza ve muamelelere karşı korunma hakkı belirlenmiş, 3. maddesi ile yasaklama getirilmiş, Avrupa Konseyi bünyesinde 1987 yılında imzalanan "İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Küçültücü Ceza ve Muamelelerin Önlenmesi" sözleşmesinin dibacesinde TCK'nin 243. maddesinde yazılı tanımlamalara aynen yer verilmiştir. Bu sözleşme sadece kural belirlemekle kalmamış (CPT) İşkencenin Önlenmesi Komitesi komisyonu karararak taraf ülkeleride uygulamayı fiilen denetime almıştır. Bu komisyon üye ülkelerin, cezaevlerinde ve emniyet birimlerinde inceleme yaparak kamusal açıklama (Public statement) ile kınama yetkisini haizdir. Yine Türkiye'nin taraf olduğu "İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele ve Cezalara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 1. Maddesinde (İşkence terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa bu şahsın veya.... üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya uygulanan fiziki veya manevi, ağır acı veya ızdırıp veren bir fiil anlamına gelir), tanınma yer verilmiştir..." (Y. 8. CD E. 1998/10667 K. 1998/12819 T. 12.10.1999)

33) "...İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi ve Buna Ek Protokolün Tasdiki Hakkında 6366 sayılı Yasayla onaylanan İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme'nin 3. maddesi uyarınca "Hiç kimse işkenceye, gayriinsani yahut haysiyet kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulamaz." 7217 sayılı Yasa ile onaylanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 5. Maddesi ile de, "hiç kimsenin işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muameleye tabi tutulamayacağı" kabul edilmiştir. Türkiye'nin henüz katılmadığı Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesinde de benzer hüküm yer almaktadır. 3441 sayılı yasa ile onaylanması uygun bulunan ve Bakanlar Kurulu'nun 16.06.1988 gün 88/13023 sayılı kararı ile onaylanan "İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı Ya Da Küçültücü Muamele ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde ve 3411 sayılı yasayla onaylanması uygun bulunup 26.2.1988 gün ve 88/12649 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ona tavan "İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza Davranışın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesinde" işkence yasaklanmış ve işkencenin önlenmesi için alınacak önlemler hükmüne bağlanmıştır..." (YCGK E. 1999/8-109 K. 1999/164 T. 15.06.1999)

34) AKILLIOĞLU, İşkencenin, İnsanlık dışı, Aşağılayıcı, Zalimce Davranışların ve Cezaların Önlenmesi, s.42-43; GEMALMAZ, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, s.180, 314

35) REİSOĞLU, Safa. Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, Beta Yay. İstanbul 2001 s.44; YOKUŞ, Sevtap. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi, Beta Yay. İstanbul 1996 s. 31

36) İHAM işkence yasağının mutlak olduğu vurgulamaktadır (İrlanda / Birleşik Krallık Kararı), bkz: YOKUŞ, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türkiye'de Olağanüstü Hal Rejimine Etkisi, s.64;

GEMALMAZ, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, s.313-314; TÜRKYILMAZ, s.19

37) GEMALMAZ, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasağı, s.316-317

II) İLGİLİ İÇ HUKUK

A) Anayasa

İşkence ve kötü muamele yasağına ilişkin olarak 1982 Anayasasında, “kişinin hakları ve ödevleri” bölümü altında “kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı” başlığı altında verilmiştir.³⁸ Maddeyle işkence ve kötü muamele mutlak bir şekilde yasaklanmıştır. Madde metninde işkence, eziyet ve insan onuruyla bağdaşmayan muamele fiilleri sayılmıştır. Madde metni, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesindeki tanımlamayla uyumludur. Anayasanın 19. maddesi ise kişi özgürlüğü ve güvenliği başlığını taşımaktadır.³⁹ Madde istisnaları belirtilen durumlar haricinde hiç kimsenin özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağını belirtmektedir. Yine bunun yanında

yakalama ve tutuklamaya ilişkin genel esaslar da maddede yer almaktadır. Yakalama sürelerine ilişkin olarak olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde getirilmiş olan ve bu sürelerin uzatılmasını öngören istisnai hüküm, 3 Ekim 2001 tarihinde kaldırılmış ve toplu olarak işlenen suçlarda gözaltı sürelerinin azami olarak dört günle sınırlandırılmıştır. Nihayet işkence ve kötü muamele bağlamında madde değişikliğiyle getirilen yeni bir hüküm de yakalanan veya tutuklananın yakınlarına derhal haber verme kuralı ve bunun önünde engel teşkil edebilecek mevcut istisnaların kaldırılmasıydı. Maddenin son fıkrası da mağdurların uğradığı zararların devletçe karşılanacağını ve bunun yönetiminin de tazminat hukuku prensiplerine tabi olduğunu açıklayıcı bir şekilde belirtmiştir. İşkence ve kötü muamele bağlamında çok

38) Madde 17

Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tâbi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.(...) (*) Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiileri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

39) Madde 19

Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen, mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması, bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler,

ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim karar olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hakim önüne çıkarılır.

Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim karar olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir. Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir. Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir. Her ne sebeple olursa olsun hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir. Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, devletçe ödenir.

önemli sayılan bir hüküm de Anayasanın 38. maddesidir.⁴⁰ Maddeyle kişilerin kendileri veya yakınları aleyhine beyanda bulunmaları ve kanuna aykırı elde edilen delillerin delil sayılmayacağı açıkça hüküm altına alınmıştır. Anayasanın 125. maddesi ise idarenin işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunun açık olduğunu düzenlemektedir. Buna göre idari bir eylemden doğan bir mağduriyet söz konusu olduğunda mağduru Anayasa ve buna paralel bir düzenleme getiren İdari Yargılama Usulü Kanunu çerçevesinde yargı yoluna başvurabilecektir.⁴¹

B) 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)

i) İşkence Suçu

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren yasa, 765 sayılı yasadaki farklı olarak “kişilere karşı işlenen cürümler” başlığı altında “işkence ve eziyet suçu” olarak düzenlenmiştir.⁴² Maddenin gerekçesinde

Türkiye'nin uluslararası sözleşmelerde işkencenin yasak olduğunu kabul ettiği ve işkencenin önlenmesiyle ilgili gerekli tedbirleri alma konusunda taahhüt altına girdiğini, işkence yasağının İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer aldığını, yine Türkiye'nin 1987 tarihli “İşkencenin ve Gayrinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi”ni onayladığını ve bunlara paralel olarak Anayasa'da da işkencenin yasak olduğuna dair hükmün bulunduğunu tüm bu taahhütler karşısında işkence suçunun cezasız kalmaması gerektiğini ve bu düşüncelerle bağımsız bir suç olarak düzenlendiği belirtilmiştir. Madde metninde görüleceği gibi bu suçun mağduru sadece suç şüphesi altında bulunan kimse değil, bir kamu görevlisi de bu suçun mağduru olabilmektedir. Dolayısıyla mağdur bakımından herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Maddenin ikinci fıkrasında suçun nitelikli halleri yer almaktadır. Üçüncü fıkrada ise fiilin

40) Madde 38

Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır. Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur. Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılmaz. Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz. Ceza sorumluluğu şahsidir.

41) Anayasa Madde 125

İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların milli veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılik unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir. İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

42) Madde 94

(1) Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (2) Suçun; a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı, b) Avukata veya diğer kamu görevlisine karşı görevi dolayısıyla işlenmesi halinde, sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (3) Fiilin cinsel yönden taciz şeklinde gerçekleşmesi halinde, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (4) Bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de kamu görevlisi gibi cezalandırılır. (5) Bu suçun ihmali davranışla işlenmesi halinde, verilecek cezada bu nedenle indirim yapılmaz.

Madde 95

(1) İşkence fiilleri, mağduru; a) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına, b) Konuşmasında sürekli zorluğa, c) Yüzünde sabit ize, d) Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma, e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına, Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, yarı oranında arttırılır. (2) İşkence fiilleri, mağduru; a) İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine, b) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine, c) Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına, d) Yüzünün sürekli değişikliğine, e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine, Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, bir kat arttırılır. (3) İşkence fiillerinin vücutta kemik kırılmasına neden olması halinde, kırığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre sekiz yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (4) İşkence sonucunda ölüm meydana gelmişse, ağırlaşmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

cinsel taciz şeklinde gerçekleşmesi halinde daha ağır bir cezayı öngören bir düzenleme vardır. Fail ise bir kamu görevlisidir. Fakat eğer başka sıfatları bulunan şahıslar bu suça iştirak etmişlerse asli fail gibi cezalandırılabilirdiği hükmü getirilmiştir. Maddenin beşinci fıkrasında suçun ihmali davranışla işlenmesi halinde verilecek cezada indirim yapılamayacağı hükmü yer almaktadır. Madde gerekçesinde bu hüküm, özellikle amirlerin sorumluluğunu ortaya koymak bakımından değerlendirilmiştir. Kanununun 95. maddesi ise netice sebebiyle ağırlaşmış işkence başlığını taşımakta ve bu durumda temel cezadan ağırlaştırıcı cezaya geçilmesini düzenlemiştir. Ölüm halinde ise ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası öngörülmüştür. Suçun maddi unsuru, bir kimsenin bir başka kimseye maddi ve manevi ağır acı veya ızdırap veren hareketlerde bulunması, manevi unsuru ise genel kasttır. Bunun yanında maddede öngörülen cezanın alt sınırı itibariyle bu suçların cezalarının ertelenmesi ve paraya çevrilmesinin de önüne geçilmiştir.

ii) Eziyet

Eziyet suçu Türk Ceza Kanunu'nda ilk kez düzenlenmiştir. Bu madde, daha hafif bir suç olarak öngörülen "kötü muamele" şeklinde gerçekleşen fiilleri cezalandırmayı içermektedir.⁴³ Madde gerekçesinde Eziyet olarak; bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışlarda bulunulması aranmaktadır. Suçun faili olarak işkenceden farklı olarak herkes tarafından işlenebilen bir suç olarak düzenlenmiştir. Madde gerekçesinde nitelik olarak Eziyet'i kasten

müessir fiil, hakaret, tehdit gibi suçlardan ayıran unsurun eziyetin sistematik bir şekilde gerçekleşmesi ve bir sürekliliğinin bulunması olarak belirtilmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında ise daha ağır cezayı gerektiren nitelikli haller yer almaktadır.

iii) Zor Kullanma Yetkisine İlişkin Sınırın Aşılması

Bir kısım kamu görevlileri, özellikle de kolluk güçleri, zor kullanma yetkisiyle donatılmışlardır. Bu zor kullanma yetkisi kolluğun kamu düzeni açısından görevini yerine getirebilmesi için zorunlu olarak düzenlenmiştir. Madde, yakalama, hukuka aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşünü dağıtma gibi durumlarda zor kullanma yetkisinin sınırlarını ortaya koymaktadır.⁴⁴ Maddede soyut olarak ölçülülük kavramı kullanılmış ve görevini yaptığı sırada kamu görevlisinin bu sınırı aştığı takdirde cezalandırılacağı öngörülmüştür. Madde bu durumda kasten yaralama suçuna ilişkin hükümlerin uygulanacağını ve suçun genel kastla işlenebileceği belirtilmiştir. Bu suça ilişkin 765 sayılı yasada yeralan düzenleme 243 ve 245. maddelerdir. Bu maddeler, uygulamada işkence ve kötü muamele vakalarında en çok uygulanan maddeler olarak göze çarpmaktaydı. Nitekim Uyum Yasaları kapsamında yapılan bazı değişikliklerle 243. maddede öngörülen cezanın paraya çevirilemeyeceği ve ertelenemeyeceği belirtilmiş, ceza üst sınırını ise üç yıldan beş yıla çıkarılmıştı. Ceza alt sınırına ise dokunulmamıştı.

iv) Görevi kötüye kullanma

5237 sayılı yeni Türk Ceza Kanunu yürürlükten kalkan 765 sayılı yasadaki farklı

43) Madde 96

(1) Bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolünür.(2) Yukarıdaki fıkra kapsamına giren fiillerin; a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı, b) Üstsoy veya altsoy, babalık veya analığa ya da eşe karşı, işlenmesi halinde, kişi hakkında üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolünür

44) Madde 256

(1) Zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

olarak görevi kötüye kullanma ve görevi ihmal suçlarını birlikte düzenlemiştir.⁴⁵ Maddenin birinci fıkrasında görevi kötüye kullanma, ikinci fıkrasında ise görevi ihmal suçu düzenlenmiştir. Madde içerik olarak 765 sayılı yasadaki karşılığı olan 230. maddeyle benzerdir. Görevi ihmal suçu bakımından ceza alt sınırı bakımından söz konusu suçların ertelenebilmesi caydırıcılık noktasında önemli bir engel olarak ortaya çıkmaktadır.

v) İşkence ve Kötü Muamele Fiillerinde Raporlama Sorunu

İşkence ve kötü muamele bakımından raporlama, suçun ispatı bakımından büyük önem taşımaktadır. 5237 sayılı yasa da hekimlerin sorumluluğuna ilişkin işkence bağlamında ayrı bir madde düzenlemekten ziyade yasanın Resmi Belge hükmünde belgeler başlığını taşıyan 210. maddenin 2. fıkrasında bir hüküm bulunmaktadır.⁴⁶ 765 sayılı yasanın 354/4. fıkrasında “Eğer gerçeğe aykırı belge, işlenmiş bir suçu yahut işkence, zalimane veya gayriinsani diğer fiillerin delillerini gizlemek veya bu delilleri yok etmek için düzenlenmiş ise faile verilecek ceza, dört yıldan sekiz yıla kadar haptistir” şeklinde bir düzenleme yer almaktaydı. Görüleceği üzere bu

düzenleme, yürürlükten kaldırılan yasanın ilgili hükmünden çok daha az bir cezayı öngörmektedir.

İşkenceyle etkin mücadelede en önemli hususlardan biri raporlamadır. Gözaltıyla birlikte şüpheliler hakkında düzenlenmesi zorunlu olan Adli Tıp Raporları uygulamada işkencenin bulgulanmasında en önemli delillerden biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de Adli Tıp uzmanlarının sayısının yetersizliği nedeniyle çoğu yerde pratisyen hekimler tarafından raporlar düzenlenmektedir. Bu konuda 2000 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından kabul edilerek bir BM belgesi haline gelen “İstanbul Protokolü” temel bir belge konumundadır. Protokolle tıbbi prosedür bakımından çok önemli düzenlemeleri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu protokolün uygulanması, işkence iddiası bakımından daha etkili ve ayrıntılı bir muayene sonucu doğru sonuçlara ulaşılabilmesini de sağlayabilecektir.

Bunun yanında gerçeğe aykırı raporlamaya ilişkin olarak hekimlerin disiplin sorumluluğu da söz konusudur. Türk Tabipler Birliği disiplin yönetmeliği gereğince işkence ve kötü muamele uygulamaları bakımından gerçeğe aykırı raporlama disiplin suçu olarak öngörülmüştür.⁴⁷

45) Madde 257

(1) Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında, görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu görevlisi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında, görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme göstererek, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

46) Madde 210/2

(2) Gerçeğe aykırı belge düzenleyen tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire veya diğer sağlık mesleği mensubu, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Düzenlenen belgenin kişiye haksız bir menfaat sağlaması ya da kamunun veya kişilerin zararına bir sonuç doğurucu nitelik taşıması halinde, resmi belgede sahtecilik hükümlerine göre cezaya hükmolünür.

47) Madde 5

Geçici olarak meslekten alıkoyma cezası, meslek uygulamasından 15 günden 6 aya kadar süreyle alınmaz. Geçici olarak meslekten alıkoyma cezasını gerektiren haller şunlardır: ... g) Gerçeğe uymayan rapor ve/veya belge vermek... j) Muayene ve tedavi sırasında hastaların cinsiyet, ırk, milliyet, etnik köken, din ve mezhep, ahlaki ve siyasi düşünce, kişilik, ekonomik ve sosyal durumuna göre ayrıcalıklı uygulama yapmak... s) Mesleksel bilgi ve becerilerini insan onuruna ters düşecek amaçlarla kullanmak, işkence yapmak, işkenceye katılmak veya işkence olarak nitelendirilebilecek işlem ve davranışlarda bulunmak, işkence bulgularının tespitinde gerçeğe aykırı rapor düzenlemek... t) Belirlenmiş tıbbi etik değerler ile Türk Tabipleri Birliği ve/veya Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından benimsenen uluslararası belgeler ve kurallar dışında davranışta bulunmak.

C) Ceza Muhakemesi Kanunu

i) Yakalama ve Gözaltına Alma

5237 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, yakalama ve gözaltına almayı dördüncü kısmın birinci bölümünde ayrı bir başlıkla düzenlemiştir.⁴⁸ Madde gerekçesinde yakalamayı düzenleyen temel ilkelerin sistemli bir şekilde açıklandığı bilgisi yer almaktadır. Buna göre herkes tarafından yakalama yapılacak haller, kovuşturulması şikâyete bağlı durumlarda yapılacak yakalama ve kolluk memurlarının yakalama yapacakları hallerin ayrı ayrı sıralandığı görülmektedir. Madde, 1412 sayılı CMUK'un ilgili maddesi 127. maddeyle içerik olarak aynı olmakla birlikte metodolojisi daha düzgün ve anlaşılır olduğu görülmektedir.

Gözaltı ise yakalamanın zorunlu bir sonucu değildir. 1412 sayılı CMUK'da gözaltı işlemi ayrı bir madde olarak düzenlenmemiştir. 5237 sayılı yasada ise

gözaltı işlemine bağımsız olarak ayrı bir maddede değinilmiştir. Madde gerekçesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kişi özgürlüğü ve güvenliğiyle ilgili içtihatlarının ve yine karşılaştırmalı hukukun da esas alındığı belirtilmektedir.

Yakalanan kişi mümkün olan en kısa zamanda Cumhuriyet Savcılığı'nın önüne götürülmelidir. Gözaltına ilişkin husus yakalamaya ilişkin maddeden hemen sonra, 91. maddede yer almaktadır.⁴⁹ Buna göre Cumhuriyet Savcılığı yeni Usul de hazırlık soruşturmasını bizzat yürüten makam olduğundan soruşturma aşamasında bütün işlemler savcılık tarafından yapılmak durumundadır. Şu halde gözaltına alma kararını da sadece savcı verecektir. Öte yandan gözaltına alınan şahısta ayrıntılı arama yapılması için de savcılık ya da kolluk amirinin emri gerekmektedir.

Gözaltı sırasında beden muayenesi için ise

48) Madde 90

(1) Aşağıda belirtilen hallerde, herkes tarafından geçici olarak yakalama yapılabilir: a) Kişiye suç işlerken rastlanması.b) Suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçması olasılığının bulunması veya hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması. (2) Kolluk görevlileri, tutuklama kararına veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde; Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhal başvurma olanağı bulunmadığı takdirde, yakalama yetkisine sahiptirler. (3) Soruşturma ve kovuşturması şikâyete bağlı olmakla birlikte, çocuklara, beden veya akıl hastalığı, malullük veya güçsüzlükleri nedeniyle kendilerini idareden aciz bulunanlara karşı işlenen suçüstü hallerinde kişinin yakalanması şikâyete bağlı değildir. (4) Kolluk, yakalandığı sırada kaçmasını, kendisine veya başkalarına zarar vermesini önleyecek tedbirleri aldıktan sonra, yakalanan kişiye kanuni haklarını derhal bildirir. (5) Birinci fıkraya göre yakalanıp kolluğa teslim edilen veya ikinci fıkraya uyarınca görevlilerce yakalanan kişi ve olay hakkında Cumhuriyet savcısına hemen bilgi verilerek, emri doğrultusunda işlem yapılır. (6) Yakalama emrine konu işlemin yerine getirilmesi nedeniyle yakalama emrinin çıkarılma amacının ortadan kalkması durumunda mahkeme, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından yakalama emrinin derhal iadesi istenir.

49) Madde 91

(1) Yukarıdaki maddeye göre yakalanan kişi, Cumhuriyet savcılığınca bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilebilir. Gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren yirmidört saati geçemez. Yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu süre oniki saatten fazla olamaz. (2) Gözaltına alma, bu tedbirin soruşturma yönünden zorunlu olmasına ve kişinin bir suç işlediğini düşündürebilecek emarelerin varlığına bağlıdır. (3) Toplu olarak işlenen suçlarda, delillerin toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle; Cumhuriyet savcısı gözaltı süresinin, her defasında bir günü geçmemek üzere, üç gün süreyle uzatılmasına yazılı olarak emir verebilir. Gözaltı süresinin uzatılması emri gözaltına alınana derhal tebliğ edilir.(4) Yakalama işlemine, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, yakalanan kişi, müdafii veya kanuni temsilcisi, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımı, hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabilir. Sulh ceza hâkimi incelemeyi evrak üzerinde yaparak derhal ve nihayet yirmidört saat dolmadan başvuruyu sonuçlandırır. Yakalamanın veya gözaltına alma veya gözaltı süresini uzatmanın yerinde olduğu kanısına varılırsa başvuru reddedilir ya da yakalananın derhal soruşturma evrakı ile Cumhuriyet Savcılığı'nda hazır bulundurulmasına karar verilir. (5) Gözaltı süresinin dolması veya sulh ceza hâkiminin kararı üzerine serbest bırakılan kişi hakkında yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve Cumhuriyet Savcısı'nın kararı olmadıkça bir daha aynı nedenle yakalama işlemi uygulanamaz.(6) Gözaltına alınan kişi bırakılmazsa, en geç bu süreler sonunda sulh ceza hâkimi önüne çıkarılıp sorguya çekilir. Sorguda müdafii de hazır bulunur.

hâkimin kararını gerektirmektedir. Gözaltı işlemlerinin bütün denetimi savcılık tarafından gerçekleştirilir⁵⁰. İşkence ve kötü muamele bakımından bu maddenin önemi, gözaltı mekânlarının, nezarethane defterlerinin vd. her türlü işlem ve durumun savcılık tarafından denetlenebilmesini açıkça düzenlemiş olmasıdır. CMK'nin 91. maddesinin 4. fıkrası ise yakalama ve gözaltına alma işlemine karşı itiraz prosedürünü düzenlemiştir. Bunun yanında işkence ve kötü muamele bakımından yakalanan kişinin yakalandığı veya gözaltına alındığının tespiti de oldukça önemlidir. Nitekim yakalananın yakınlarına bilgi verilmesine ilişkin düzenleme 3 Ekim 2001 tarihinde Anayasanın 19. maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak 6 Şubat 2002 tarihinde 1412 sayılı CMUK'un buna ilişkin hükmü içeren 128. maddesindeki değişikliklerle yer almıştır. Bu hükmün istisnası bulunmadığından tüm suçlar bakımından mutlaka uygulanması gerekmektedir. Nitekim 5237 sayılı yasada bu durum, ayrı bir düzenlemeyle maddeleştirilmiştir.⁵¹ 5237 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'na

paralel olarak 1 Haziran 2005 tarihinde de yeni bir yakalama, ifade alma ve gözaltına alma yönetmeliği çıkarılmıştır. Yönetmelik kolluğun kanunda belirtilen görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin daha detaylı bağlayıcı hükümlerden oluşmaktadır.

ii) Müdafii Yardımı, İfade ve Sorgu

Müdafii yardımına ilişkin düzenleme CMK'nın 149. madesinde yer almaktadır.⁵² İlgili düzenleme soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafinin yardımından yararlanabileceğini öngörmektedir. Fakat bu serbestlik soruşturma evresinde en fazla üç müdafii ile sınırlandırılmıştır. Maddenin son fıkrasında ise müdafinin şüpheli veya sanıkla olan ilişkilerini düzenlemektedir. Maddenin yürürlükten kaldırılan 1412 sayılı CMUK'da karşılığı olan düzenlemeden farkı, hazırlıkta kolluk tarafından yapılan işlemlerde azami olarak 1 yerine 3 müdafinin bulunabilmesine imkân tanımış olmasıdır. Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında uyulacak hükümler ise yasanın 147. maddesinde belirtilmiştir.⁵³ Söz konusu madde ayrıntılı bir düzenleme

50) Madde 92

Cumhuriyet başsavcılar veya görevlendirecekleri Cumhuriyet savcılar, adli görevlerinin gereği olarak, gözaltına alınan kişilerin bulundurulacakları nezarethaneleri, varsa ifade alma odalarını, bu kişilerin durumlarını, gözaltına alınma neden ve sürelerini, gözaltına alınma ile ilgili tüm kayıt ve işlemleri denetler; sonucunu nezarethaneye alınanlar defterine kaydederler.

Madde 94

Hâkim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emri üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişi, en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılmıyorsa, aynı süre içinde en yakın sulh ceza hâkimi önüne çıkarılır; serbest bırakılmadığı takdirde, yetkili hâkim veya mahkemeye en kısa zamanda gönderilmek üzere tutuklanır.

51) Madde 95

Şüpheli veya sanık yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir. Yakalanan veya gözaltına alınan yabancı ise, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, durumu, vatandaşı olduğu devletin konsoloslusuna bildirilir.

52) CMK Madde 149

(1) Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafinin yardımından yararlanabilir; kanuni temsilcisi varsa, o da şüpheliye veya sanığa müdafii seçebilir.(2) Soruşturma evresinde, ifade almada en çok üç avukat hazır bulunabilir.(3) Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatın, şüpheli veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukuki yardımda bulunma hakkı engellenemez, kısıtlanamaz.

53) CMK Madde 147

(1) Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde aşağıdaki hususlara uyulur:a) Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür.b) Kendisine yüklenen suç anlatılır. c) Müdafii seçme hakkının bulunduğu ve onun hukuki yardımından yararlanabileceği, müdafinin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, kendisine bildirilir. Müdafii seçecek durumda olmadığı ve bir müdafii yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafii görevlendirilir. d) 95. madde hükmü saklı kalmak üzere, yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhal bildirilir. e) Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu söylenir. f) Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır. g) İfade verenin veya sorguya çekilenin kişisel ve

içermektedir. Madde, önce şüpheli veya sanığın haklarını saptamakta ardından da ifade veya sorguyu yapacak yetkililerin uygulamaları gereken kuralları belirlemektedir. Bu başlıkta yer alan en önemli hüküm ise yasak sorgu yöntemleridir. Bu durum kanunun, ifade ve sorgunun tarzından hemen sonrasında, 148. maddesinde yer almaktadır.⁵⁴ Madde, İşkence ve Kötü Muamele iddiası bakımından en sık karşılaşılan durumlardan birini içermesi bakımından son derece önemlidir. Kamu görevlileri ile sanık veya şüphelinin aynı mekânda bulunduğu ve dolayısıyla potansiyel olarak işkence ve kötü muamele uygulamalarına zemin hazırladığı, yine kolluk güçlerinin aldığı kimi ifadelerde sonradan sanıkların işkence ve kötü muamele altında bu ifadelerinin alındığını iddia ettikleri birçok vaka sözkonusudur. 1412 sayılı CMUK'un 135/a maddesi kapsamında bulunan bu tür vakalar sivil toplum kuruluşlarının raporlarına ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına dahi yansımıştır. Madde gerekçesinde şüpheli veya sanığın beyanının hür iradesine dayanması gerektiği ilkesinden hareket edildiği,

dolayısıyla da özgür iradeyi engelleyecek hiç bir davranışa başvurulamayacağı yer almaktadır. Maddenin 3. Fıkrası ise bu yasaklara rağmen alınmış olan ifadelerin usul bakımından delil değerinin olamayacağını, 4. Fıkrafta ise müdafii hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifadelerin sanık veya şüpheli tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamayacağını belirtmektedir. Benzer düzenlemeler yakalama, gözaltına alma ve ifade alma yönetmeliğinde de yer almaktadır.

iii) CMK'nin 141. Maddesi

5237 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesi yeni bir düzenlemedir. Bu düzenleme kanun dışı yakalanan veya gözaltına alınan ya da tutuklanan, haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilen, beraat eden mağdurların tazminat haklarını devletten talep edebileceklerini içermektedir. Bu madde yürürlükten kaldırılan 466 sayılı "Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun"la birlikte Ceza Muhakemeleri Kanunu'na eklenmiştir.⁵⁵

ekonomik durumu hakkında bilgi alınır. h) İfade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanır. i) İfade veya sorgu bir tutanağa bağlanır. Bu tutanakta aşağıda belirtilen hususlar yer alır: 1. İfade alma veya sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih. 2. İfade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği. 3. İfade almanın veya sorgunun yapılmasında yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri. 4. Tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafii tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı. 5. İmzadan çekinme halinde bunun nedenleri.

54) Madde 148

(1) Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz. (2) Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. (3) Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez. (4) Müdafii hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hakim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz. (5) Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir.

55) Madde 141

(1) Suç soruşturması veya kovuşturması sırasında; a) Kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilen, b) Kanuni gözaltı süresi içinde hakim önüne çıkarılmayan, c) Kanuni hakları hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklarından yararlandırılma isteği yerine getirilmeden tutuklanan, d) Kanuna uygun olarak tutuklandığı halde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen, e) Kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen, f) Mahkum olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu ceza ile cezalandırılan, g) Yakalama veya tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine, yazıyla veya bunun hemen olanaklı bulunmadığı hallerde sözlü açıklanmayan, h) Yakalanmaları veya tutuklanmaları yakınlarına bildirilmeyen, i) Hakkındaki arama kararı ölçüsüz bir şekilde gerçekleştirilen, j) Eşyasına veya diğer malvarlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı halde elkonulan veya korunması için gerekli tedbirler alınmayan ya da eşyası veya diğer malvarlığı değerleri

D) Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

İşkence ve kötü muamele uygulamaları bakımından en sık tartışılan ve şikâyet edilen mekânlardan biri de ceza ve tutukevleridir. Öte yandan bu şikâyetlere paralel olarak etkin ve yeterli bir soruşturmanın yapıldığını belirtmek mümkün görünmemektedir. Özellikle 19 Aralık 2000 tarihinde birçok cezaevlerinde yapılan müdahallerden sonra tutuklu ve hükümlüler yüksek güvenlikli cezaevlerine sevk edilmiş, bu operasyonlar ve bundan kaynaklı nedenler yüzünden birçok hükümlü yaşamını kaybetmiştir. 1 Haziran 2005 tarihinde de “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Kanun özellikle disiplin cezaları bakımından özgürlük ve güvenlik hakkından işkence ve kötü muamele olarak adlandırılmaya müsait birçok yeni ve detaylı düzenlemeler içermektedir.⁵⁶ Öte yandan tutuklu ve hükümlülerin tutulma koşullarını düzenlemesi bakımında önemli bir belge de “Mahpusların Islahı

İçin Asgari Standart Kuralları”dır. Birleşmiş Milletler tarafından 13 Mayıs 1977 tarihinde onaylanan bu kurallar içinde disipline ilişkin hükümler de yer almaktadır.⁵⁷

E) Terörle Mücadele Kanunu

12 Nisan 1991 tarihinde yürürlüğe giren Terörle Mücadele Kanunu’nun uygulandığı suç türleri bakımından özel yargılamayı gerektirdiğinden işkence ve kötü muamele uygulamaları bakımından en çok tartışılan mevzuatların başında yer almaktadır. Özellikle örgütlü suçlar bakımından soruşturma ve kovuşturma usulünün ayrı bir düzenlemeye tabi kılınmasını düzenleyen kanun, bugüne kadar bazı değişikliklere de uğramıştır. Son olarak 20 Haziran 2006 tarihinde yeni bir değişiklik paketiyle kanunda önemli revizyonlar gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu değişiklikler henüz tasarı aşamasındayken dahi birçok sivil toplum kuruluşunun kapsamlı eleştirilerine maruz kalmıştır. Değişiklikle terör suçları ve terör amacıyla işlenen suçlar oldukça genişletilmiştir.⁵⁸ Yine

amaç dışı kullanılan veya zamanında geri verilmeyen, kişiler, maddi ve manevi her türlü zararlarını, devletten isteyebilirler.

(2) Birinci fıkranın (e) ve (f) bentlerinde belirtilen kararları veren merciler, ilgiliye tazminat hakları bulunduğunu bildirirler ve bu husus verilen karara geçirilir.

56) Madde: 37

1) Hükümlü hakkında kurumda, düzenli bir yaşamın sürdürülmesi, güvenliğin ve disiplinin sağlanması bakımından kanun, tüzük, yönetmelikler ile idarenin uyulmasını emrettiği veya gerekli kaldığı davranış ve tutumları, kusurlu olarak ihlal ettiğinde, eyleminin niteliği ile ağırlık derecesine göre Kanunda belirtilen disiplin cezaları uygulanır.

57) Disiplin ve cezalandırma

27. Disiplin ve düzen, sebatla sürdürülür; ancak hapis hane güvenliği ve topluluk yaşamının huzuru için gerekli olandan daha fazla kısıtlama yapılamaz. .... (1) Hiç bir mahpus, disiplin gerekçesiyle kurum hizmetlerinde çalıştırılmaz. (2) Ancak bu kural, uygulanacak rejimin amacı bakımından mahpuslardan oluşturulan gruplara, denetim altında belirli sosyal, eğitimsel ve sportif faaliyetler ve işlerin yaptırıldığı öz yönetime dayanan sistemlerin gereği gibi yürütülmesini engellemez. ...31. Disiplin suçları bakımından bedensel ceza, karanlık bir hücreye konulma ve her türlü zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı ceza verilmesi tamamıyla yasaktır. ...32. (3) Sağlık görevlisi bu tür cezayı çekmekte olan mahpusları her gün ziyaret eder; sağlık görevlisi, mahpusun fiziksel ve ruhsal sağlığı bakımından bu cezanın sona erdirilmesini veya değiştirilmesini gerekli görmesi halinde, durumu kurum yöneticisine tavsiye eder.

58) Madde 3

26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 302, 307, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 320 nci maddeleri ile 310 uncu maddesinin birinci fıkrasında yazılı suçlar, terör suçlarıdır.

Madde 4

Aşağıdaki suçlar 1. Maddede belirtilen amaçlar doğrultusunda suç işlemek üzere kurulmuş bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlendiği takdirde, terör suçu sayılır: a) Türk Ceza Kanununun 79, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 96, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 142, 148, 149, 151, 152, 170, 172, 173, 174, 185, 188, 199, 200, 202, 204, 210, 213, 214, 215, 223, 224, 243, 244, 265, 294, 300, 316, 317, 318 ve 319 uncu maddeleri ile 310 uncu maddesinin ikinci fıkrasında yer alan suçlar. b) 10.7.1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan suçlar. c) 31.08.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 110. maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları. ç) 10.07.2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar. d) Anayasanın 120. maddesi gereğince

soruşturma ve kovuşturma usulünde de önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir.⁵⁹

F) Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu

4 Temmuz 1934 tarihli Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu polisin genel emniyetle ilgili görevlerini ayrıntılı olarak düzenlemektedir. İşkence ve kötü muamele uygulamalarını özellikle caydırıcılık ve işkence failinin korunması konusunu etkileyen hüküm ise Kanunun ek

9. maddesidir.⁶⁰ Yakalamaya ilişkin olarak kanunun özellikle 17. maddesi kolluğun işkence ve kötü muamele uygulamaları açısından sakınca yaratabilecek, kolluğa oldukça geniş yetkiler sunan bir madde görünümündedir.⁶¹

G) Devlet Memurları Kanunu, Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü

Devlet Memurları Kanunu'nun 11. maddesi memurların görev ve sorumluluklarını

olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde, olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçlar. e) 21.07.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 68. maddesinde tanımlanan suç.

59) Madde 10

Bu Kanun kapsamına giren suçlarla ilgili olarak, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 250 ilâ 252. maddelerinde hüküm bulunmayan hususlarda diğer hükümleri uygulanır. Ancak; a) Soruşturmanın amacı tehlikeye düşebilecek ise yakalanan veya gözaltına alınan veya gözaltı süresi uzatılan kişinin durumu hakkında Cumhuriyet savcısının emriyle sadece bir yakınına bilgi verilir. b) Şüpheli, gözaltı süresince yalnız bir müdafinin hukuki yardımından yararlanabilir. Gözaltındaki şüphelinin müdafisi ile görüşme hakkı, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, hâkim kararıyla yirmidört saat süre ile kısıtlanabilir; ancak bu süre içerisinde ifade alınmaz. c) Şüphelinin kolluk tarafından ifadesi alınırken, ancak bir müdafinin hazır bulunabilmesi için kolluk tarafından düzenlenen tutanaklara, ilgili görevlilerin açık kimlikleri yerine sadece sicil numaraları yazılır. d) Müdafinin dosya içeriğini incelemesi veya belgelerden örnek alması, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim kararıyla bu yetkisi kısıtlanabilir. e) Bu Kanun kapsamında yer alan suçlardan dolayı yapılan soruşturmada müdafinin savunmaya ilişkin belgeleri, dosyaları ve tutuklu bulunan şüpheli ile yaptığı konuşmaların kayıtları incelemeye tâbi tutulamaz. Ancak, müdafinin terör örgütü mensuplarının örgütsel amaçlı haberleşmelerine aracılık ettiğine ilişkin bulgu veya belge elde edilmesi halinde, Cumhuriyet savcısının istemi ve hâkim kararıyla, bir görevli görüşmede hazır bulundurulabileceği gibi bu kişilerin müdafine verdiği veya müdafince bu kişiye verilen belgeler hâkim tarafından incelenebilir. Hâkim, belgenin kısmen veya tamamen verilmesine veya verilmemesine karar verir. Bu karara karşı ilgililer itiraz edebilirler. f) Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 135. maddesinin altıncı fıkrasının (a) bendinin (8) numaralı alt bendindeki, 139. maddesinin yedinci fıkrasının (a) bendinin (2) numaralı alt bendindeki ve 140. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin (5) numaralı alt bendindeki istisnalar uygulanmaz. g) 13.12.2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 92. maddesinin ikinci fıkrası hükmü bu Kanun kapsamında yer alan suçlar bakımından da uygulanır.

Madde 15

Terörle mücadelede görev alan istihbarat ve kolluk görevlileri ile bu amaçla görevlendirilmiş diğer personelin, bu görevlerinin ifasından doğduğu iddia edilen suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmalarda müdafisi olarak belirlediği en fazla üç avukatın ücreti ödenir ve bunlara avukatlık ücret tarifesine bağlı olmaksızın yapılacak ödemeler, ilgili kuruluşların bütçelerine konulacak ödenekten karşılanır.

60) Ek Madde 9

...Sanık polis, hakkında dava açıldığı takdirde duruşmadan varestede tutulabilir. Olayın mahiyetine ve kusurun derecesine göre, İçişleri Bakanlığınca durumu uygun görülen polisin vekalet verdiği avukatın ücreti, Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesine konulacak ödenekten karşılanır. Avukat tutma ve ücret ödeme usul ve esasları yönetmelikte gösterilir.

61) Madde 17

Polisin: A) Kanun ve usul dairesinde verdiği emre itaatsizlik ve itihaz eylediği tedbirlere riayetsizlik edenler; B) Vazife yaparken polise mukavemette bulunan veya vazifesinden alıkoymak maksadıyla polise zorla karşı koyan ve yakalanmadıkları takdirde hareketlerinde devam etmeleri evhuz bulunan şahıslar; (Değişik: 3233 – 16.6.1985) Karakola götürülüp haklarında tanzim olunacak evrakla beraber adliyeğe verilirler. (Ek Fıkralar: 2261 – 19.2.1980) Polis suç işlenmesini önlemek veya işlenmiş suçların faillerini ele geçirmek için kişilerden (KENDİNİN POLİS OLDUĞUNU BELİRLEYEN BELGEYİ GÖSTERDİKTEN SONRA) kimliğini sorabilir. Bu istem karşısında herkes nüfus hüviyet cüzdanı, pasaport veya resmi bir belgeyi göstererek kimliğini belirlemek zorundadır. (Ek fıkra: 3233 – 16.06.1985) Kimliğini bir belge ile veya polisçe tanınmış kişilerin tanıklığı ile ispat edemeyenler ve gösterdikleri belgelerin doğruluğundan şüphe edilen kişiler, aranan kişilerden olup olmadıkları anlaşılınca veya gerçek kimliği ortaya çıkıncaya kadar yirmidört saati geçmemek üzere polisçe gözaltına alınabilirler. Bu kişilere kimliğini ispatlamaları hususunda gerekli kolaylık gösterilir (Ek fıkra: 3233 – 16.06.1985). Kimliği tespit edilemeyen veya nüfusa kayıtlı olmadığı anlaşılın ve nüfus idarelerine gönderilmesi gerekenlerin parmak izi veya fotoğrafları alındıktan sonra kimliklerinin tespiti veya nüfusa kayıtlarının temini için tüzükte gösterilen esas ve usullere göre işlem yapılır.

düzenlemektedir. Buna göre memurlar amirlerinden aldıkları emri mevzuata aykırı buldukları takdirde bunu yerine getirmeyeceği, amir emrinde ısrar ettiği takdirde ise emri yerine getirmek durumunda olan memura karşı tüm sorumluluk emri veren amire ait olacağı hükmü yer almaktadır.⁶² Kanununun 13. maddesi işkence ve kötü muamele uygulamaları bakımından idarenin ve memurların tazmin sorumluluğunu düzenlemektedir.⁶³ 26 Mart 2002 tarihinde eklenen fıkıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde hükümet aleyhine sonuçlanan davalarda hükümetin sorumluluğu bulunan kamu personeline rücu edebileceği hükmü kanuna eklenmiştir. Genel olarak disiplin hukuku; kamu düzenini ve kamu hizmetinin aksamadan işlenmesini sağlamak amacıyla oluşturulan, hizmet suçlarının ve cezalarının düzenlendiği bir alandır. Özellikle ceza kanunlarının etkisiz ve yetersiz kaldığı alanlarda kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanması ve korunması

açısından tamamlayıcılık ve alternatiflik sağlaması, ayrıca getirilen cezaların uygulama alanlarının genişliği disiplin hukuku alanın önemini artırıcı faktörlerden bazılarıdır. Bu çerçevede özellikle kolluk güçlerinin disipline aykırı tutumlarını düzenleyen hükümler Devlet Memurları Kanunu'nda ve Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü'nde yer almaktadır. Devlet Memurları Kanunu'nun 128. maddesi disiplin soruşturmasının hangi sürelerde karara bağlanacağı hususunu düzenlemiştir.⁶⁴ Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü'nde de meslekten çıkarma ve görevin takdir ve yerine getirilmesinde hoşgörü veya savsaklamaya ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Tüzüğe göre işkence yapmak meslekten çıkarma nedenleri arasında gösterilmiştir.⁶⁵

H) Borçlar Kanunu

İşkence ve kötü muamele uygulamaları bakımından failerin kusur sorumluluklarını

62) Madde 11

(Değişik: 2670 – 12.05.1982) Devlet memurları kanun, tüzük ve yönetmeliklerde belirtilen esaslara uymakla ve amirler tarafından verilen görevleri yerine getirmekle yükümlü ve görevlerinin iyi ve doğru yürütülmesinden amirlerine karşı sorumludurlar. Devlet memuru amirinden aldığı emri, Anayasa, kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Amir emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilirse, memur bu emri yapmağa mecburdur. Ancak emrin yerine getirilmesinden doğacak sorumluluk emri verene aittir. Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez, yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz. Acele hallerde kamu düzeninin ve kamu güvenliğinin korunması için kanunla gösterilen istisnalar saklıdır.

63) Madde 13

(Değişik: 2670 – 12.05.1982) (Değişik 1. fıkra: 3657 – 06.06.1990) Kişiler kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan dolayı bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açarlar. Ancak, Devlet dairelerine tevdi veya bu dairelerce tahsil veya muhafaza edilen para ve para hükmündeki değerli kâğıtların ilgili personel tarafından zimmete geçirilmesi halinde, zimmete geçirilen miktar, cezaî takibat sonucu beklenmeden Hazine tarafından hak sahibine ödenir. Kurumun, genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklıdır.

(Ek fıkra: 4748 – 26.3.2002 / m.3) İşkence ya da zalimane, gayri insani veya haysiyet kırıcı muamele suçları nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilen kararlar sonucunda devletçe ödenen tazminatlardan dolayı sorumlu personele rücu edilmesi hakkında da yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır. 12. maddeyle bu maddede belirtilen zararların nevi, miktarlarının tespiti, takibi, amirlerin sorumlulukları ve yapılacak işlemlerle ilgili diğer hususlar Başbakanlıkça düzenlenecek yönetmelikle belirlenir.

64) Madde 128

(Değişik: 2670 – 12.05.1982) Disiplin amirleri uyarma, kınama ve aylıktan kesme cezalarını soruşturmanın tamamlandığı günden itibaren 15 gün içinde vermek zorundadırlar. Kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren hallerde soruşturma dosyası, kararını bildirmek üzere yetkili disiplin kuruluna 15 gün içinde tevdi edilir. Disiplin kurulu, dosyayı aldığı tarihten itibaren 30 gün içinde soruşturma evrakına göre kararını bildirir. Memurluktan çıkarma cezası için disiplin amirleri tarafından yapılan soruşturmaya ait dosya, memurun bağlı bulunduğu kurumun yüksek disiplin kuruluna tevdiinden itibaren azamî altı ay içinde bu kurulca, karara bağlanır.

65) Madde 8

Meslekten çıkarma cezasını gerektiren eylem, işlem, tutum ve davranışlar şunlardır: ...39 - İş sahiplerine ya da herhangi bir nedenle emniyet binalarına gelen ya da getirilenlere işkence yapmak. Madde 13 - Bu Tüzükte disiplin suçu olarak saptanan eylem, işlem, tutum ve davranışlar dışında herhangi bir biçimde görevin takdir ve yerine getirilmesinde hoşgörü veya savsaklaması görülen memura kınama cezası verilir. Bu hoşgörü veya savsaklama devleti veya kişileri zarara uğratmış veya hizmetin gecikmesine, durmasına ya da aksamasına neden olmuşsa, durumun ağırlığına ve zararın derecesine göre, daha ağır bir ceza verilebilir.

düzenleyen kanunlardan biri de borçlar kanunudur. Kanun aynı zamanda istihdam edenin de sorumluluğunu düzenlemektedir.⁶⁶

I) İdari Yargılama Usulü Kanunu

İdari Yargılama Usulü Kanunu, Anayasanın 125. maddesinde yer alan düzenlemeye paralel olarak hareketle İdarenin her türlü işlem ve eylemlerinden kaynaklı zararlara karşı tam yargı davasının açılabilmesini öngörmektedir. Burada idarenin kusur ve kusursuz sorumluluğu söz konusudur.⁶⁷ Buna göre idari eylem veya işlemde kaynaklanan zararlardan dolayı mağdurlar yasada belirlenen süreler içinde idareye başvurabilir veya dava açabilecektir. İdari Yargılama Kanunu'nun 53. maddesine 15 Temmuz 2003 tarihinde eklenen ek fıkra ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararlar da yargılamanın yenilenmesi nedenleri arasında sayılmış ve Anayasa değişikliğine paralel bir düzenleme getirilmiştir.⁶⁸

III) BAŞVURULARIN NİTELİĞİ VE HUKUKİ TAKİP

TOHAV tarafından yürütülmekte olan İşkence ve Kötü Muameleyi Önleme Projesi kapsamında 1 Mart 2006 ve 28 Şubat 2007 tarihleri arasında toplam 34 kişiye hukuki yardımda bulunulmuştur. Ancak işkence ve kötü muameleye uğradığı için TOHAV tarafından kendisiyle bağlantı kurulan mağdur sayısı bu sayının üzerindedir. Yapılan görüşmelerde hakları ve hukuki prosedürler hakkında detaylı olarak bilgilendirilen başvuru sahiplerinden bazıları adalet sistemine duyulan güvensizlik ya da süreç boyunca yaşayabilecekleri huzursuzluklar nedeniyle başvuru yapmaktan vazgeçtiklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca, söz konusu mağdurların yaşadıkları işkence ve kötü muamelenin psikolojik etkileri nedeniyle veya olay esnasında maruz kaldıkları tehditlerin etkisiyle hukuki yardım almaktan çekindikleri de gözlemlenmiştir.

66) Madde 41

Gerek kasten gerek ihmal ve teseyyüp yahut tedbirsizlik ile haksız bir surette diğer kimseye bir zarar ıka eden şahıs, o zararın tazminine mecburdur.

Madde 47 - Hâkim, hususi halleri nazara alarak cismanî, zarara düşer olan kimseye yahut adam öldüğü takdirde ölünün ailesine manevî zarar namıyla adalete muvafık tazminat verilmesine karar verebilir.

Madde 53

Hâkim, kusur olup olmadığına yahut haksız fiilin faili temyiz kudretini haiz bulunup bulunmadığına karar vermek için ceza hukukunun mesuliyete dair ahkâmıyla bağlı olmadığı gibi, ceza mahkemesinde verilen beraat kararıyla de mukayyet değildir. Bundan başka ceza mahkemesi kararın, kusurun takdiri ve zararın miktarını tâyin hususunda dahi hukuk hâkimi takyit etmez.

Madde 55

Başkalarını istihdam eden kimse, maiyetinde istihdam ettiği kimselerin ve amalesinin hizmetlerini ifa ettikleri esnada yaptıkları zarardan mesuldür. Şu kadar ki böyle bir zararın vuku bulmaması için hal ve maslahatın icabettiği bütün dikkat ve itinada bulunduğunu yahut dikkat ve itinada bulunmuş olsa bile zararın vukuuna mani olamayacağını ispat ederse mesul olmaz. İstihdam eden kimsenin, zâmin olduğu şey ile zarar ıka eden şahsa karşı rücu hakkı vardır.

67) İ.Y.U.K. Madde 13

1) İdari eylemlerden hakları ihlal edilmiş olanların idari dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve her halde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin kısmen veya tamamen reddi halinde, bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında altmış gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren, dava süresi içinde dava açılabilir. 2) Görevli olmayan adli ve askeri yargı mercilerine açılan tam yargı davasının görev yönünden reddi halinde sonradan idari yargı mercilerine açılacak davalarda, birinci fıkrada öngörülen idareye başvurma şartı aranmaz.

68) ..... 1) (Ek: 4928 - 15.7.2003 / m.6) Hükümün, İnsan Haklarını ve Ana Hüriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin veya eki protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması.3. (Değişik: 4001 - 10.6.1994) (Değişik 1. cümle: 4928 - 15.7.2003 / m.6) Yargılamanın yenilenmesi süresi, (1) numaralı fıkranın (h) bendinde yazılı sebep için on yıl, (1) numaralı fıkranın (ı) bendinde yazılı sebep için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl ve diğer sebepler için altmış gündür. Bu süreler, dayanılan sebebin istemde bulunan yönünden gerçekleştiği tarihi izleyen günden başlatılarak hesaplanır.

Başvurularla görüşmeler esnasında verilen bilgilerin kaydedilebilmesi için bir başvuru formu düzenlenmiş ve görüşmeler kaydedilmiştir. Yapılan başvurulardan elde edilen verilere göre toplam 34 başvurucudan 10'u kadın, 23'ü erkek ve biri transeksüeldir. Başvuruculardan 1'i üniversite öğrencisi, 14'ü lise mezunu, diğerlerinin de okuryazar oldukları tespit edilmiştir. Başvuruculardan 32'si Kürt, 2'si de Türk kökenlidir. İşkence ve kötü muamele nedenleri olarak biri cinsiyet ayrımcılığı, diğerleri de politik nedenler kaynaklanmaktadır. İşkence mekânları sokak, karakol, emniyet müdürlüğü ve ceza ve tutukevleri olarak belirlenmiştir. Başvurucularımızın karşılaştığı işkence ve kötü muamele yöntemleri ise ayakta bekletme, yiyecek, su, tuvalet ihtiyacının giderilmesinin engellenmesi, tazyikli suya tutma, kaba dayak, cop darbeleri, biber gazı sıkma, ölüm ve işkenceyle tehdit, elektrik verme, sigara söndürme, hayaları sıkma olarak belirlenmiştir.

Başvurucuların suç duyuruları hazırlanarak ilgili savcılıklara gönderilmiş ancak savcılık prosedürü henüz tamamlanmamıştır. Dört davada polis memurları hakkında kamu davası açılmış, ceza davası ise henüz sonuçlanmamıştır. Bunun yanında bazı başvurular için Başbakanlık İnsan Hakları Merkezi ve TBMM İnsan Hakları Komisyonu'na da bilgi verilmiş ve sorumluların tespiti ve cezalandırılması istenmiştir. Yine stratejik dava konusu olarak seçilen davalarda adli ve idari yargı yolu ile tazminat davası hazırlıkları tamamlanmıştır. Bu davalarda aynı zamanda disiplin soruşturması talebini içeren dilekçeler hazırlanmıştır. Hukuki takip, proje avukatları ve gönüllü avukatlar aracılığıyla devam etmektedir.

IV)İŞKENCEYİ ÖNLEME PROJESİ 2006 İZLEME RAPORU

Avrupa Birliği Konseyi 1999 Helsinki Zirvesi'nde, Komisyon'un ilerleme

raporunda işaret ettiği gibi Türkiye'de yaşanan olumlu gelişmeleri ve ayrıca Türkiye'nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetini memnuniyetle karşıladığını belirterek, Türkiye'ye adaylık statüsü tanımıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'de işkenceyi önleyecek tedbirlerin de yer aldığı bir takım uyum paketleri adı altında yasal reformlar gerçekleştirilmiştir.

Bu reformların başında 5237 sayılı yeni TCK ile 5271 sayılı yeni CMK gelmektedir. Ancak işkence ve kötü muamele olgusu Türkiye'nin imzaladığı uluslararası sözleşmelere, yapılan yasal reformlara, hükümetin "işkenceye sıfır tolerans" söylemlerine ve Avrupa Birliği'ne aday devlet statüsüne rağmen halen gündemden düşmeyen bir konu olarak varlığını sürdürmektedir.

Tıbbi raporlama, disiplin soruşturmaları, adli yardım ve tazminat mekanizması, adil yargılanma hakkı ve hazırlık işlemleri sırasında sanık hakları gibi olgular bütüncül bir şekilde değerlendirildiğinde işkencenin önlenmesi için sistemli bir değişiklik yapıldığını söylemek mümkün değildir. Yine, işkence faillerine kurumsal adli yardım mekanizması, izleme kurulları, kayıt dışı gözaltılar, hazırlık işlemleri sırasında sanık hakları gibi olguların bir arada değerlendirilmesiyle elde edilen sonuç da, işkenceye ve işkencenin cezasızlığına "karşı" bir tutumun sergilendiğini göstermekten çok uzaktır.

Etkili soruşturma, faillerin cezalandırılması ve adil yargılanma ile ilgili sorunlar devam etmekle beraber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde sonuçlanan birçok davada Mahkeme, Sözleşmenin 13. maddesinin ihlal edildiği yönündeki kararlarını vermeyi sürdürmektedir.

İşkence fiilinin cezasız kalması, işkencenin ve bu ortamı yaratan düzenin de korunması anlamına gelmektedir. Hükümetin gerçekleştirdiği yasal reformların uygulama noktasında bir değişiklik yaratması için, her şeyden önce işkencenin algılanma biçiminin değişmesi gerekmektedir. Oysa

halen işkence mağdurlarına adeta sanık muamelesi yapılmaktadır ki bu da reformların, gerekli zihniyet dönüşümünü gerçekleştirmekten uzak olduğunu göstermektedir. İşkence faillerinin devlet tarafından atanan avukatlarla savunulmaya devam ettiği bir ortamda ise sözkonusu zihniyet değişiminin gerçekleşmesi mümkün değildir.

Anayasa 90. madde gereği, temel hak ve özgürlüklere ilişkin imzalanan uluslararası sözleşmeler iç hukuk kuralı haline gelmektedir ve bu sözleşmelerde hiçbir istisna ve olağanüstü koşul kabul edilmeksizin işkence yasaklanmıştır. İşkence yasağı, Türkiye'nin bağlı olduğu hukuk kuralları açısından sınırlandırılmayacak ve özüne dokunulamayacak bir yasaktır. (AİHS madde 15, Cenevre Sözleşmeleri ortak madde 3, TC Anayasası madde 15) İşkence yasağı kuralı mevzuat bakımından savaş durumu da dahil olmak üzere hiçbir şekilde meşru görülmemektedir.

Resmi alıkonulma mekânlarının dışındaki kayıtdışı gözaltılarda ve cezaevlerinde işkence vakalarında artış olduğu, adli ve idari yönden faillerin korunduğu, suçlanan kişilerin görevden alınmadığı, Diyarbakır olaylarında gözaltına alınan çoğu çocuk olmak üzere 500 kişiye sistematik işkence uygulandığı, işkenceyle alınan ifadelerin delil olarak kullanıldığı gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda, işkencenin önlenmesi noktasında Türkiye'de mevzuat değişikliğine rağmen halen ciddi sorunlar yaşandığı vurgulamak gerekir. TOHAV İşkenceyi Önleme Projesi kapsamında tespit edilen sorun alanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

A) Gözaltında İşkence ve Kötü Muamele Sürüyor

İşkence ve kötü muameleye karşı mücadele, hukuksal mücadelenin yanında derinlikli bir zihniyet mücadelesi vermeyi de gerektirmektedir. Sadece yasalarda yapılan değişiklikler önlemede yetersiz

kalmaktadır. Özellikle Türkiye'de bu dönemde yasalar konusunda da atılan adımların törpülediği göz önüne alınırsa, bu konuda daha fazla yol alınması gerektiği açıktır. Bu konuda yeterli ve istikrarlı bir çalışma yapılamadığından, karakollar yaygın olarak kötü muamele ve işkencenin merkezi olmaya devam etmiştir. Öte yandan işkence ve kötü muamele uygulamaları sadece gözaltı merkezleriyle sınırlı kalmamaktadır. Aşağıdaki örnekler gözaltı merkezleri ve açık alanda kamu görevlileri tarafından mağdurlara karşı uygulanan işkence ve kötü muamele vakalarıdır. Bu vakalar, basından ve İşkenceyi Önleme Projesi'ne başvuran vakalardan alınmıştır.

-Van'ın Başkale İlçesi'ne on kilometre uzaklıkta bulunan jandarma arama noktasında kimlik kontrolü gerekçesiyle alıkonulan Demokratik Toplum Partisi (DTP) Gençlik Meclis Üyesi M.K. (27), JITEM mensubu olduğunu iddia ettiği kişiler tarafından karakolda 4 saat boyunca tehdit ve işkenceye maruz kaldığını ileri sürdü. K., İl Jandarma Komutanlığı ve sivil giyimli şahıslar hakkında suç duyurusunda bulundu.
(Dicle Haber Ajansı, 5.10.2006)

-E.B. isimli vatandaş, İnsan Hakları Derneği (İHD) İstanbul Şubesi'nde düzenlediği basın toplantısında, polisler tarafından kaçırılarak işkenceye maruz kaldığını iddia etti. Alibeyköy'de uyuşturucu, çeteleşme ve yozlaşmaya karşı çalışma yürüttüklerini belirten B., polisin ve bazı kişilerin bu durumdan rahatsız olduğunu söyledi. 25 Eylül'de polis tarafından, aile üyeleri ve arkadaşlarıyla birlikte sokakta gözaltına alındığını ifade eden B., "Polisler bizi bir gün sonra bıraktı. Bırakırken beni, 'Seninle sonra görüşeceğiz' diye tehdit ettiler" dedi.
(Bianet, 17.10.2006)

-AK Parti hükümetinin icraatlarını eleştiren bir bildiri kaleme alıp dağıtan Ö.S. adlı vatandaş, AKP Ümraniye İlçe Başkanı'nın şikayeti ile polisler tarafından gözaltına alınıp kötü

muamele ve işkenceye maruz kaldığını iddia etti. Konuya ilişkin İnsan Hakları Derneği (İHD) İstanbul Şubesi'nde basın açıklaması yapan S., Ümraniye Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı polislerce gözaltına alındığını, götürüldüğü karakolda ise yere yatırılarak tekmelendiğini ileri sürdü. Kendisine işkence yapan polisler hakkında Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunduğunu ifade eden S., aradan 6 ay geçmesine rağmen polisler hakkında idari bir soruşturma bile başlatılmadığını söyledi. Türkiye'de sistematik işkencenin sürdüğünü savunan S., "Nezarette yerlere yatırıp tekmelediler. Kaburgalarım zedelendi. Sağlık kontrolüne götürüldüğümde doktor benimle ilgilenmedi. Suç duyurusunda buldum ama hali hazırda bir idari soruşturma bile başlatılmadı" dedi.

(Dicle Haber Ajansı, 01.11.2006)

...Seyyar satıcılık ve garsonluk yapan 29 yaşındaki M.B. Edirne'de yaşıyor. Evi ve bir çocuğu olan M.B. eşiyile sorunları olduğu için ve uyuşturucu bağımlılığından kurtulmak için İstanbul'a psikolojik yardım almak için gelmiş."Bana on dakika içinde ifadeni alıp seni bırakacağız dediler. Gider gitmez beni soydular. Gözlerimi bağladılar. Sürekli bir kağıdı imzalamamı söylediler. Kafamı duvara vurdular. Soğuk su verdiler. Tekme ve tokat atarak ve başka cisimler kullanarak dövüldüler. Küfür ettiler."Savcılık üzerimizde darp izlerini gördüğü için bizi Adli Tıp'a sevk etti. Polisler aracılığıyla geçici rapor aldık. Pantolon düğmemle kendime işkence yaptığımı söylemem konusunda uyardı.

(Bianet, 10.03.2006)

-Adana'da polislerin işkencesine maruz kaldığını belirten F. E. P. adlı genç, kimliği yanında olmadığı için Şehit Rüştü Bayram Polis Karakolu'nda görevli polislerce gözaltına alındığını ve bir gün boyunca karakolda işkence gördüğünü ileri sürdü. Yüzünde ve sağ gözünde kanama oluşan ve vücudunun değişik yerlerinde darp izleri bulunan P., '26 Temmuz Çarşamba günü Yüzüncü Yıl Mahallesi'nde bulunan arkadaşının evinden çıktıktan sonra otobüs durağına giderken polis otosunun

yanına yaklaştığını ve kendisinden kimlik istediğini' belirtti. Yanında kimliği olmadığı için TC kimlik numarasını verdiğini ifade eden P., "TC kimlik numarama baktılar ve herhangi bir sabıkam olmadığı halde, beni karakola götürceklerini söylediler ve ellerimi arkadan kelepçeleyip polis otosuna bindirdiler. Kendilerine zorluk çıkarmadığımı, niye ellerimi kelepçeleyerek götürdüklerini sordum. Bu esnada sayıları 5 veya 6 kişi olan resmi elbiseli polisler bana hakaret etmeye başladılar' dedi.

(Dicle Haber Ajansı, 01.08.2006)

-Siirt Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı polislerin, akli dengesi yerinde olmayan A.G. (32) adlı yurttaşa, DTP'ye gittiği için boş bir araziye götürerek işkence yaptıkları iddia edildi. Çocukluğundan beri akli dengesi yerinde olmayan A.G.'nin, 14 Ağustos'ta akşam saatlerinde Siirt'in 99 Evler Mahallesi'nde bulunan evine giderken, Siirt Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı polisler tarafından yolu kesilerek dövüldüğü iddia edildi. G.'nin DTP'ye gittiği gerekçesiyle boş bir araziye götürülerek dövüldüğü ve işkence yapıldığı belirtildi. Olayın görgü tanıklarından M.K., evinde otururken evin yakınlarında bağırma sesleri duyduğunu belirterek, olayı şöyle anlattı: Bağırma seslerini duyunca hemen pencereden dışarı baktım. Polislerin A'yı, 'Neden DTP'ye gidiyorsun. Neden MHP'ye gitmiyorsun' diye bağırarak dövüklerini gördüm. Uzun bir süre dövükten sonra, dövükleri yerde bıraktılar. Polisler gittikten sonra gidip A.'yı alıp evine götürdük. Vücudunun birçok yeri şişmiş, morarmıştı. Burnundan kan akıyordu.

(Dicle Haber Ajansı, 16.08.2006)

-Kimliği olmadığı için gözaltına alınan ve Taksim Ekipler Amirliği'nde işkence ve kötü muameleyle maruz kalan 20 yaşındaki Ö.Ş. kendisine şiddet uygulayan polisler hakkında suç duyurusunda bulundu. İHD tarafından yapılan açıklamada, Ş.'ye yönelik işkence olayına karışan güvenlik güçleri hakkında derhal soruşturma başlatılması ve İçişleri Bakanlığı tarafından karakolun incelmeye alınması istendi. Aynı karakolda daha önce bir etkinlik sonrası gözaltına alınan Ezilenlerin

Sosyalist Platformu (ESP) üyelerinin işkenceye maruz kaldıklarını ve Gümüşsuyu Mahallesi Muhtar Ç.N.'nin de yine aynı karakola bağlı polislerce sokak ortasında darp edildiğini hatırlatılan açıklamada "Tüm bu yaşananlar göstermiştir ki bu karakolda şiddet ve işkence sistematik bir biçimde devam ediyor." denildi. (Bianet, 13.09.2006)

E.B. 14.02.2006 tarihinde inşaat işçisi olarak çalıştığı Bağcılar İlçesinde bir ilköğretim okulunun inşaatında emniyet görevlilerince gözaltına alınır. Mağdur iki gün gözaltında kaldıktan sonra İstanbul Cumhuriyet Savcısı tarafından ifadesi alındıktan sonra serbest bırakılır. Mağdurun beyanlarına göre, gözaltına alındığı andan itibaren sürekli olarak fiziki ve psikolojik işkencelere maruz kalır. Yüzüne tokat, göğsüne yumruk atılır, suçlamaları kabul etmemesi halinde bodruma indirilip işkence yapılacağı, ailesinin gözaltına alınacağı söylenerek tehdit edilir. Suçlamaları kabul etmesi için aç bırakılır, yorgun düşürülerek tutanakları imzalaması istenir. E.B., gözaltı sonrası çıkarıldığı Adli Tıp Kurumu doktorlarına da aynı beyanlarını tekrar eder. (TOHAV başvurularından)

A.İ., 02 Nisan 2006 tarihinde Gümüşsuyu Askeri Hastanesinde şoför olarak çalışan bir arkadaşını görmeye gider. Polislerin hastanenin etrafında toplanmış olan kalabalığa saldırdığını görür. Mağdur, bulunduğu yerde durarak beklemeye başlar. Bu esnada birden arkadan gelen bir grup polis kafasına coplarla vurmaya başlar. Aldığı darbelerle yere düşen A.İ.'yi çevik kuvvet polisleri sürükleyerek çevik kuvvet otobüsüne bindirir. Yerde sürüklerken sürekli küfredilir. Otobüse bindirildikten sonra otobüste bulunan altı polis, mağdura arabada tekrar vurmaya başlar. Mağdurun aldığı darbeler sonucu kolu kırılır. Arabada bulunan çevik kuvvet polisleri mağdurun kolunun kırıldığını anlamaları üzerine, Haseki Hastanesine götürürler. Hastanede kolu alçıya alınır. Hastaneden sonra Terörle Mücadele Şubesine götürülen A.İ. burada yasadışı gösteriye katılmakla suçlanır, ağır hakaretlere, sözlü saldırılara

uğrar. A.İ., Terörle Mücadele Şubesinde ifadesi alındıktan sonra Savcılığa çıkarılır, ek gözaltı süresi alınır. Ek gözaltı süresinin bitmesinden sonra tekrar savcılığa çıkarılır. Savcılıkta alınan ifadesinde kolunun kırılması ve kötü muameleden dolayı polisler hakkında suç duyurusunda bulunur. Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı tarafından Bayrampaşa Çevik Kuvvet'te olay esnasında görevli bulunan polisler hakkında soruşturma başlatılır. Yapılan soruşturma içinde A.İ., Bayrampaşa Çevik Kuvvet'e götürülerek fotoğraf teşhisi yaptırılır. Ancak gösterilen on-on beş fotoğrafların ebadı çok küçük ve siyah beyaz olduğundan A.İ., teşhis yapamaz. A.İ. görevli polisten olay esnasında görevli polislerin, büyük boy fotoğraflarını ister ancak bu talebi yerine getirilmez.

(TOHAV başvurularından)

B) 'İşkence Var ve Sokak Ortasında Devam Ediyor'

Öte yandan Mardin'in Kızıltepe İlçesi'nde, kendisine çok dikkatli bakan polisler tarafından, "bana niye öyle bakıyorsun" dediği gerekçesi ile dövüldüğünü belirten N.İ., iki polis hakkında suç duyurusunda bulundu. Maruz kaldığı şiddetin izleri hala vücudundan silinmeyen N.İ., "İşkence yok diyen Başbakan ve İçişleri Bakanı'na sesleniyorum; işkence var ve sokak ortasında yapılıyor" dedi.

(Dicle Haber Ajans, 21.10.2006)

Resmi alıkonulma mekanlarının dışında işkence ve kötü muamele sokak aralarında, polis arabalarında bile uygulanmaya başlanmış, kayıtdışı işkence vakalarında ciddi bir artış olmuştur. TOHAV başvurularında C.Ö. adlı kişinin yaşadıkları bu duruma örnek olarak verilebilir.

Suç duyurusu yapmaya yanaşmayan C.Ö, inşaatta çalışırken yapılan kimlik kontrolü sırasında gözaltına alınmış ve sonrasında askerliğe götürülmüştür. Halen askerliğini yapmakta olan C.Ö'ye, 12 Nisan 2006 tarihinde Şişli minibüs durağına giderken, arkadan bir kişi omzuna vurarak "dur sakın

arkanı dönme, biz polisiz, direkt yürü ve devam et” der. Beş, altı metre yürüdükten sonra aniden arkadan gözleri bağlanarak bir arabaya bindirilir. Yaklaşık, yirmi dakika sonra seslerin yüksek yankılanmasından ve kapıları kapatın denilmesinden geniş, kapalı bir odanın içine getirildiğini anlar. Gözleri hiç açılmaz. “Nerde olduğumu söyleyin, ailemin haberi olsun, gözaltında olduğumu bilsinler” der. Karşısındaki kişiler “Biz sivil polisiz, Gayrettepe’de olduğunuzu bil yeter” derler.

Sürekli olarak, “Okmeydanı’nda eylemler oldu, sen içindeymişsin, seni beş gündür takibe aldık, bu eylemi kabul edeceksin, niye sahip çıkmıyorsun, bizzat seni takip ettik” denilir. Bu esnada mağdur tepki gösterince, yumruk ve tekmelerle dövülür ve ellerinde sigara söndürülür.

“Eylemleri sahipleneceksin, yoksa öldürürüz” şeklinde tehditlere maruz kalır, bir yandan da küfür edilir. C.Ö.’nün”beni niçin aldınız, haksız yere aldınız” demesine rağmen, “sen sus, biz soracağız sen cevap vereceksin” diye küfür edilir. Aradan bir süre geçtikten sonra, sandalyeye oturtulan C.Ö.’ye el ve vücudundan elektrik verilir. Bundan sonra ne olduğunu tam hatırlayamamaktadır. Kendine geldiğinde, her tarafı ıslaktır. C.Ö.’yü hastaneye (Şişli Etfal Hastanesi) getiren polisler, bir hemşireye “Biz memuruz, bununla ilgilenin” deyip gitmiştir. Daha sonra kardeşine telefon açan C.Ö. “Gel beni al hastaneden” der. Kardeşi eve getirir, evde tekrar rahatsızlanır, bunun üzerine Okmeydanı SSK hastanesine götürülür. Hastanede neden olduğunu sorarlar, orada polise ifade verir, işkence yapıldığını söyler. Ertesi gün, gün boyunca Şişli Emniyeti’nde değişik ekipler tarafından ifadesi alınır, “İlk ifadende niye polis olduklarını söylüyorsun, ifadeni geri al” baskısında maruz kalır.

Yaşadığı bu olaylardan dolayı, psikolojisi bozulan C.Ö., kendine zarar vermeye başlamıştır. Kısa bir süre TOHAV Rehabilitasyon Merkezi’nde tedavi desteği alan C.Ö., hak takibi yapmak istememiştir

ancak sağlıklı karar verebilecek durum da değildir.

Aşağıda belirtilen vakalar yine işkence ve kötü muamelenin hız kesmeden devam ettiğine örnektir:

-M.K., 27 Şubat 2006 Pazartesi gecesi Tarlabası’nda bulunan otobüs durağında bir arkadaşıyla beklerken, bölgede gezen ahlak polisi durağın biraz ilerisindeki ışıklarda park eder. 34 UA 4986 plakalı polis otosundan inen iki ahlak polisi yaya olarak M.K. ve arkadaşının yanına gelerek küfür etmeye başlar. M.K. bölgeden uzaklaşmak için ters yöne doğru yürür. Ancak arkadan gelen bir polis, omzundan çekip sırtına tekme atarak mağdurdu düşürür. Küfür ederek vücudunun her yerini tekmelemeye başlar, saçlarını çeker. Yüzüne vurarak, estetik yapılmış olan bölgelerin yaralanmasına, şişmesine ve kanamasına yol açar. Mağdur, kendini toparladıktan sonra evine giderek yeşil kartını alıp, Taksim İlk Yardım Hastanesi’ne gider. Orada yapılan tedavide kırık olmadığı ancak yüz ve burun bölgesinde ciddi şişlikler ve kanama olduğu belirtilir.

(TOHAV başvuruçularından)

-U.A., dokuz arkadaşıyla birlikte katıldığı 1 Mayıs kutlamalarında gözaltına alınır. Arkadaşlarıyla birlikte Gayrettepe Emniyet Müdürlüğü’ne götürülür. Burada çırılçıplak soyulduktan sonra coplarla dövülür, yere yatırılarak kaba dayak atılır. Hücreye biber gazı sıkılır, tekmelerle dövülür. Elleri kelepçeli olarak hastaneye götürülür. Muayene esnasında polisler orada bulunmak ister. U.A. doktor muayenesinde polislerin bulunmasını istemez. Bunun üzerine muayenesi yapılmaz. Daha sonra savcılığa çıkarılır, savcılık ifadesinde işkence iddialarını dile getirir. Daha sonra serbest bırakılır.

(TOHAV başvuruçularından)

-Y.Y., 8 Aralık 2006 tarihinde gözaltına alınarak Esenkent Polis merkezine götürülür. Aynı gün gözaltında uğradığı kötü muamele ve işkence nedeniyle sağlık durumunun bozulması üzerine Av. Şengül Özdemir’in savcılığa verdiği

taleple Kartal Eğitim Araştırma Hastanesi'ne kaldırılır. Av. Şengül Özdemir Y.Y. ile aynı gün yaptığı görüşmede, müvekkilinin kendisine gözaltına alınırken ve gözaltı esnasında işkenceye uğradığını beyan etmiştir. Ayrıca avukatı tarafından sol gözünün tamamen şişmiş olduğu, gözünü açamadığı, bunun dışında hareket etme ve konuşmada zorluk çektiği gözlemlenmiştir. Kartal Eğitim Araştırma Hastanesi doktorları Y.Y'nin hayatı tehlikesi olduğunu ve bunu henüz atlamadığını ifade eder. **(TOHAV başvurucularından)**

-S.K. 28 Eylül 2004 tarihinde gözaltına alınır ve 2 Ekim 2004 tarihinde çıkarıldığı İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi Cumhuriyet Savcılığı ve Yedek Hâkimliğinde alınan ifadesinde yakalandığında dövülerek ve darpedilerek İstanbul Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Müdürlüğüne götürüldüğünü, burada dört gün boyunca uykusuz bırakıldığını, psikolojik baskı ve fiziksel işkence gördüğünü, testislerinin sıkıldığını, saçlarından çekilerek duvara vurulduğunu, hukuki haklarının hatırlatılmadığını, avukat talep etmedi şeklinde bir tutanak tutturulup kendisine zorla imzalatıldığını beyan eder. Bu beyanlar adli tıp doktorları tarafından düzenlenen raporla belgelenir. **(TOHAV başvurucularından)**

-Vicdani retçi H.S. askerliğini yapması için çağrıldığı Tekirdağ'daki askeri kışladaki disiplin koğuşunda 26 Ocak 2007 tarihinde askeri personel tarafından kötü muameleye maruz kalmıştır. S., duvara itilip, bacaklarına tekme atıldıktan sonra bir subay ve iki gardiyan tarafından yere düşene kadar dövülmüştür. Aktarılan bilgilere göre, tekmeleme S. yerdeyken de devam etmiş ve bu esnada failler "sen vatan hainisin, teröristsin" diye bağırıştır. S.'nin iddiasına göre, bağırmasını engellemek için, ağızına kirli bir tıkaç sokulmuştur. Daha sonra S., sandalyesi ve yatağı olmayan bir odaya götürülmüş ve orada beton zeminde battaniyesiz uyuyarak üç gün geçirmiştir. **(TOHAV başvurucularından)**

-Van, Özalp, Kırkçalı nüfusuna kayıtlı olan

N.A., 04.09.2005 Pazar günü arkadaşı ile buluşup Okmeydanı Hastanesi'nde tedavi olan akrabasını ziyarete gitmek için otobüs durağına geldiğinde jandarma tarafından yakalanır. Otobüs durağında bulunan iki jandarma eri "yere yat" derler. Yağmur yağdığından yer çamurlu olduğu için N.A. yere yatmak istemez. Bunun üzerine üç kişi daha gelir, zorla ve küfür ederek yere yatırılır. Bu esnada copla ve silah dipçigiyle N.A.'nın başına, kollarına, bacaklarına defalarca vururlar. N.A., aynı gün Büyükçekmece Devlet Hastanesi'ne götürülerek muayenesi yapılır ve kendisine rapor verilir. N.A.'nın yapılan muayenesinde, her iki gözünün yan kısımlarında derin yaralar olduğu için dikiş atıldığı belirtilmiş, yaraları pansuman edilmiştir. Ayrıca kendisine yedi günlük iş gücünden yoksunluk raporu verilmiştir. **(TOHAV başvurucularından)**

C) Mağdurlara Sanık Muamelesi

Bir diğer önemli konu, işkence ve kötü muamele mağdurları, yaygın bir biçimde güvenlik güçlerinin "memura mukavemet" gibi karşı iddialarla sanıklaştırılmaktadır. İşkence sanıkları için işletilmeyen tutuklama mekanizması, işkence mağdurlarına yürütülen karşı suçlamalar konusunda işletilmektedir.

Resmi organlarda uygulama esnasında işkence yasağının mutlaklığı ile bağdaşmayan bir yaklaşım ve anlayışın hakim olduğu görülmektedir. Bu durum işkencecilerin korunması ve cezasız kalmasına uygun zemin hazırlamaktadır. Örneğin, "yakalama esnasında direndi", "kolluk mensupları tahrik edildi", gibi gerekçelerle işkence ve kötü muamele uygulamaları haklı gösterilmeye çalışılmaktadır. Kolluk güçlerinin, yargıç ve savcılarının, bu yasağın mutlaklığının anlamı ve gerektirdikleri konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadığı görülmektedir. Bu alanda imzalanan uluslararası insan hakları belgeleri de uygulamada dikkate alınmamaktadır.

Bu duruma örnek olarak Gümüşsuyu Mahallesi Muhtar Ç.N.'nin yaşadıkları verilebilir. Beyoğlu'nda keyfi bir şekilde kimlik ve üst araması yapılan Ç.N., toplumun bir kesimini aşağılayıcı ifadelerde bulunduğu için uyardığı polis memurlarının şiddetine maruz kalmış, keyfi bir şekilde alındığı gözaltında da kötü muamele devam etmiştir. Ceza yargılama hukukunda hazırlık soruşturmasında kişilerin yakalanması, gözaltına alınması ve tutuklanması ilişkin düzenlenen tedbir araçlarını düzenlemektedir.

Polislerin fiziksel ve sözel eylemlerinden zarar görmüş kişi olarak mağdur ve şikayetçi durumunda olan Ç.N., bu gerçeklikle az uzağında bulunulan karakola gidip polislerden şikayetçi olmak istemiş ancak olay tersine işleyerek Ç.N. suç işlemiş bir zanlı olarak karakolda ifadesi alınmış ve kaçacak tehlikeli bir tutuklu gibi elleri kelepçelenerek doktora zorla sevk edilmiştir.

Burada CMK 90 ve 91. maddenin yakalama ve gözaltına alınma usullerine aykırınca işlemlere tabi tutulmuştur. Yani gördüğü şiddetten ötürü karakola şikayetçi olarak zorla kendisi gitmesine rağmen, emniyet müdürünün talimatıyla polislerce kendisine yakalanan bir şüpheli muamelesi yapılarak, gözaltında tutulmuş ve ifadesi alınarak sabaha kadar karakolda tutulmuş ve ayrıca sabah 12 Ağustos 2006 saat 05.00 civarında da sarhoş olduğu iddiasıyla da idari para cezası uygulanmıştır.

Özetle mağdur olan ve şikayetçi olmak istemiyle karakola giden Ç.N.'ye polis müdürünün talimatıyla karakolda suç işleyen kişi muamelesi yapılmıştır. Yapılan işlemler, yakalama, gözaltı ve kelepçeleme eylemleri ile hürriyetinden mahrum bırakma gibi tüm işlemleri ceza yargılaması hukukuna aykırı ve görevin kötüye kullanılmasıdır.

Ayrıca çoğu zaman mağdurlar, işkenceye

karşı yargılamanın etkisiz kalacağına inanmakta ve bu inanç uygulamadaki cezasızlık olgusu ile pekişmektedir. Proje kapsamında işkence ve kötü muameleye maruz kaldığı için hukuki yardımda bulunmak üzere kendisine ulaşılan C.A. ve M.K. buna örnek olarak verilebilir. 1 Mayıs günü Kadıköy'e gitmek üzere yola çıkan ve bir inşaatta işçi olarak çalışan C.A. ve M.K. Gaziosmanpaşa'da durdurularak polis otosunda resmi gözaltı olmaksızın ciddi şekilde darp edilmiş ve serbest bırakılmıştır. Çeşitli tehditlere de maruz kalan C.A. ve M.K. 'işten çıkarılma' korkusuyla ve 'yargılamanın etkisiz kalacağı inancıyla' suç duyurusunda bulunmaktan çekinmektedir.

2006 yılının ilk dokuz ayında işkence ve kötü muameleye ilişkin olarak, gözaltında işkence, kötü muamele ve cinsel taciz iddiası olarak 147; Resmi gözaltı yerleri dışında işkence ve kötü muamele iddiası olarak 139 vaka kaydedilmiş ve sadece bir işkence davasının açıldığını bildirilmiştir.⁶⁹

D) İşkenceyle Alınan İfadeler Delil Olarak Kullanıldı

Öte yandan işkence ile alınan ifadelerin delil olarak kullanılmasına devam edilmiş ya da adil olmayan bir yargılama sürecinde işkence ile toplanan kanıtlara dayanılarak düşünce mahkûmları cezaevine gönderilmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılan açıklamada askerlerin oynak mevzilerini PKK'ye ihbar ettiği öne sürülen er E.P.'nin, söz konusu suçlamaları işkence altında kabul ettiği ortaya çıktı. E.P. ile görüşen Av. Murat Timur, "Müvekkilime aşırı işkence yapılmış ve tüm iddiaları işkencede kabul etmiş. Ancak avukat huzurunda ve Çukurca Cumhuriyet Savcısı huzurunda böyle bir olayla hiçbir ilgisinin olmadığını söyledi" dedi. Er P.'nin babası Ahmet Polat da, oğlunun baskılar nedeniyle birliğinden kaçtığını ve boş arazide hem askerlerden hem de PKK'lilerden saklanmaya

69) IHD 2006, ilk 9 aylık raporu

çalıştığını kendisine söylediğini aktardı.
(Dicle Haber Ajansı, 07.09.2006)

M.D. ve arkadaşları şiddet içermeyen politik inançları ve şiddet kullanılmamış veya şiddeti savunmayan bir politik partiyle kanıtlanmamış bağlantıları gerekçe gösterilerek işkence altında alınan ifadeleri doğrultusunda adil olmayan bir yargılanma sürecinden sonra hapis cezasıyla karşı karşıya gelmiştir.

25 Aralık 2006'da, Yargıtay Başsavcısı'nın kararın bozulması yönündeki talebine rağmen; Yargıtay, M.D. , M.B., H.H.T., M.K.ve Ş.P.'ye "yasadışı örgüt üyesi olmaktan" ve M.Ö., Ö.G., ve E.Y.'ye "yasadışı bir örgütü desteklemekten" Mart 2006'da verilen cezaları onaylamıştır. "Bolşevik Partisi (Kuzey Kürdistan/Türkiye)" isimli parti ile sözde bağlantıları iddiasıyla, bahsi geçen ilk beş kişi şu anda 30 ay hapis cezasıyla (altı ayını tutuklu olarak geçirmişler ve 7 ay kadar mahkumiyetleri kalmıştır), diğer üç kişi de 10 ay hapis cezasıyla (yedi buçuk ay mahkum olacaklardır) karşı karşıyadır. Bu sekiz kişinin suçlu bulunmasına temel oluşturan kanıtlar, iddiaya göre işkence altında alınan ifadelerle, 1 Mayıs gösterileri için halkın desteğini talep eden ve şiddet unsuru bulunmayan "Bolşevik Partisi (Kuzey Kürdistan/Türkiye)" isimli parti adına çıkan yasal dergilerin, broşürlerin ve etiketlerin bulunmasına ve bazı davalıların 8 Temmuz 2002'de bir Ege kasabası olan Kuşadası'nda buluşmuş oldukları gerçeğine dayanmaktadır.

E) Korunması Gereken Çocuklara İşkence

Türkiye'de Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 6. maddesi 15 Temmuz 2003 tarihinde değiştirildi ve 18 yaşını bitirmemiş bütün çocukların çocuk mahkemeleri kapsamında yargılanacağı belirtilmiştir. Ardından 3 Temmuz 2005 tarihinde Çocuk Koruma Kanunu kabul

edilmiş ve korunmaya ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması ve haklarının güvence altına alınmasına ilişkin usul düzenlemeleri yapılmıştır. Bu yasada da çocuk tanımında 18 yaş sınırı yer almaktadır. Bunun yanında kanunda "Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler" bölümü altında olumlu hükümler bulunmasına rağmen bu hükümlerin hayata geçirilmesi için gerekli olan altyapı ve hizmet donanımının yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumları'nın bazılarında kamuoyunun gündemine de yansıyan bazı uygulamalar, çocuk hakları konusunda hala çok geri bir düzeyde bulunduğumuzu göstermektedir. Bunun yanında soruşturma usulünü düzenleyen 17. maddede gerekli görüldüğü taktirde birleştirilme kararlarının verilebileceği ve bu taktirde davaların genel mahkemelerde görüleceği hükmü yer almaktadır. Bu hüküm, yukarıda değinilen çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanması kuralına getirilen bir sınırlamadır. Bu hükümle birlikte özellikle örgütlü suçlarda çocukların genel mahkemelerde yargılanmalarının yolunu açmaktadır. Yine Çocuk Koruma Kanunu'nun 15. maddesi gereği çocuklara yönelik soruşturmanın Cumhuriyet savcılığı tarafından yürütülmesi gerekmektedir. Dolayısıyla polis merkezlerinde ifade alma yasaya aykırı olduğu gibi, Çocuk Şube dışında yakalamanın dahi yapılamaması gerekir. Oysa uygulamada halen yakalamanın kolluğun diğer suç birimleri tarafından yapıldığı gözlemlenmektedir. Çocuklar özellikle yakalama ve gözaltı esnasında işkence ve kötü muameleye maruz kalmaya devam etmektedir. Vakfımız başvuruçularında 17 yaşındaki B.Ç., İstanbul Teknik Üniversitesi'nin önünde, aralarında sivil polislerin de olduğu iddia edilen kişiler tarafından saldırıya uğramış ve olay sonrasında Adli Tıp Kurumu'ndan alınan 25 Temmuz 2006 tarihli raporda B.Ç.'nin aldığı yaraların "basit bir tıbbi müdahale ile

giderilebilecek ölçüde hafif nitelikte olmadığı yönünde” tespit edilmiştir:

9 Mayıs 2006 günü abisiyle birlikte İTÜ öğrencilerinin düzenlediği, öğrenci şenliğini izlemek için üniversite kapısının önüne gelen B.Ç., kapıda bulunan güvenlik görevlisince “öğrenci olmayanları içeri alınmaz. Bu arada dışarıda bulunan bazı kişiler aniden abisine ve Baran’a saldırır. Yanlarında telsizli sivil polisler de bulunmaktadır. B.Ç., arbededen kaçır, ancak abisine bakmak için geri döner. Onu gören grup tekrar saldırır ve “bu kişi terörist bunu yakalayın” diye bağırır. Gruptan kaçarak bir minibüse biner ancak, ancak gruptakiler minibüsü durdurarak B.Ç.’yi aşağı indirir. Saldıranlar arasında sivil polislerin de olduğu iddia edildiği olay B.Ç.’nin ifadesi alınmak üzere karakola götürülmesiyle son bulur. Her tarafı kan olduğu için ve yüzünde şişlikler, morarma, dudagında patlamalar olduğu için hastaneye götürülerek röntgeni çekilen B.Ç., polislerin de yer aldığını belirttiği olayda polislerden birini de teşhis etmektedir.

Vakfımızın hukuki destek verdiği bir diğer vakada ise 13 yaşındaki ilköğretim öğrencisi M.Y, evinin önünden arkadaşlarıyla birlikte oyun oynarken dövülerek göz altına alınmıştır:

15 ve 16 Şubat tarihlerinde akşam saatlerinde Bağcılar’da sürekli sokak gösterileri yapılmaktadır. 13 yaşındaki ilköğretim öğrencisi M.Y., 16 Şubat 2006 günü akşam 18 sularında arkadaşlarıyla birlikte evinin bulunduğu sokakta oyun oynarken, beyaz renkli bir oto yanlarına yaklaşır. Arabadan inen dört resmi giyimli polis, M.Y.’i küfür ederek ve darp ederek, araca bindirir, “Sen polislere taş atıyordun, hepinizi öldüreceğiz” diyerek ve çocuğa tokatlar atarak arabaya bindirirler. M.Y.’yi Yüzyıl Polis karakoluna götürürler. Karakolda görevli polisler tekmelerle M.Y.’ye saldırır, copla kafasına defalarca vururlar. M.Y’nin tekmeler ve cop

darbeleri sonucu başında şişlikler ve yaralar meydana gelmiş, ön dişi kırılmıştır. 17 Şubat 2006 tarihli Genel Adli Muayene Raporu’nda bu bulgular yer almaktadır. Daha sonra Bağcılar Emniyet Müdürlüğü çocuk şubeye teslim edilir, sanık olarak ifadesi alındıktan sonra ailesine teslim edilir.

Yine vakfımız başvuruçularından G. E. S. ve G. Ç. çeşitli tehditlerle darp edilmek suretiyle gözaltına alınmıştır:

17 yaşındaki G.E.S. ve arkadaşı G.Ç. Kartal sahilinde gezerken, yanlarına yaklaşan sahilde bisikletle dolaşan güvenliği sağlamakla görevli 3 polis memuru tarafından durdurularak “ne dayı dayı dolaşıyorsunuz lan” kimliklerinizi gösterin” diye kimlikleri sorulur. G.E. ve arkadaşı G.Ç. burada “istediğimiz gibi dolaşırız” deyince, polisler, “biriniz Tunceli, diğeriniz Malatyalı, siz devleti mi tanımıyorsunuz, bize karşı mı geliyorsunuz” derler. Kollarından bükerek ikisini de yere yatırırlar. Yere düşürürken, tekme, yumruklarla vururlar. Yere yatırdıkları G.E. ve arkadaşının ellerini arkadan kelepçeledikten sonra, küfür ederek, yerde tekmelerle vurmaya devam ederler. Aynı zamanda “sizi karakola götüreceğiz aklınız başınıza gelsin, ormana götürüp gözünüzü bağlayacağız “şeklinde tehdit ederler. G. E. ve arkadaşı Kartal İlçe Emniyet Müdürlüğü’ne götürüldükten sonra da orada bulunan polisler tarafından sırtlarına yumruk, tekmeler vurulur, hakaret ve küfür edilir. Karakolda, burada kamera var görünmesin diyerek arka tarafa götürülen G.E., burada yüzü duvara çevrilir, oradaki görevli memurlar ve daha sonra gelen emniyet müdürü tarafından yumruk ve tekmelerle dövülür, “bu ülkeden gidin” denilerek, küfür edilir. Bunun üzerine G.E. korkudan bilmediği bazı belgeleri imzalamak zorunda kalır. G.E. sonrasında Dr. Lütfü Kırdar Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nden aldığı polis raporuyla vücudundaki izleri tespit ettirir.

Aziz Nesin Vakfı’nda yaşandığı iddia edilen cinsel istismar iddiaları ise 8 Ocak’ta gözaltına alınan 17 ve 18 yaşlarındaki iki gencin, 10

Ocak'ta tutuklanarak geceyi cezaevinde geçirmeleriyle başka bir boyut kazanır. İtiraz başvurusu kabul edilerek, tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılan gençler, Bayrampaşa ve Metris cezaevlerinde tutuldukları üç gün boyunca işkenceye maruz kalmışlardır.

(Bianet, 16.01.2007)

F) Diyarbakır'da Sistemik İşkence ve Yaşam Hakkı İhlali

Öte yandan Diyarbakır'da 28 Mart 2006 tarihinde başlayan olaylarda yaşananlar ve sonrasında gerçekleştirilen yakalama ve gözaltına alma süreçlerinde, başta çocuklara karşı olmak üzere, işkence bir yöntem olarak kullanılmıştır.

28 Mart 2006 tarihi akşam saatlerinden itibaren gözaltına alınan kişiler götürüldükleri gözaltı birimlerinde sistemik işkenceye maruz kalmışlardır. Şüphelilerin savcılık ve sorgu aşamalarında vermiş oldukları ifadeler, alınan doktor raporları, müdafii-şüpheli görüşme tutanakları, serbest kalan şüphelilerin resimleri ile hukuk dışı uygulamalar tespit edilmiştir.

Kolluk görevlilerinin yakalanan kişilere yakalama anında ve gözaltında orantısız şiddet ve işkence uyguladığı Diyarbakır Barosu tarafından hazırlanan bir raporda ele alınmış ve kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Söz konusu rapordan edinilen bilgilere göre Diyarbakır Çocuk Şube Müdürlüğü tarafından toplam iki yüz iki (202) çocuk şiddet eylemlerine katıldıkları gerekçesiyle gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanlar için Diyarbakır Barosu CMK Uygulama Merkezi tarafından iki yüz iki (202) çocuk için toplam yirmi beş (25) avukat görevlendirmesi yapılmıştır.

Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı'nın ifade alma işlemleri sonrası sorguya sevk edilen çocuklardan doksan biri (91) tutuklanmış, yüz on biri (111) ise serbest bırakılmıştır.

Yapılan itirazlar sonucunda tutuklanan diğer çocuklar da tahliye edilmiştir.

Öte yandan 14 kişinin öldüğü, yüzlerce kişinin yaralandığı ve yine yüzlerce kişinin gözaltında işkence gördüğü olayların üzerinden tam bir yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ bir tek dava bile açılmamıştır. Diyarbakır İHD Başkanı Selahattin Demirtaş konuyla ilgili yaptığı açıklamada bir yıl sonra soruşturmanın bu kadar yavaş ilerlemiş olmasının, geleceğe dair kaygılarını artırdığını belirterek "Zaman aşımı, dosyaların faili meçhul kalması ihtimali var." diyor. Demirtaş, öldürülen ve yaralanan sivillerle ilgili soruşturmaların son derece yavaş işlediğini söylüyor ve ekliyor: "Savcılar fail güvenlik görevlilerini saptamak konusunda son derece isteksiz davranıyor."

(Bianet, 02.04.2007)

Diyarbakır'da özellikle çocuklara yönelik başta dayak, sövme ve hakaret, ölüm tehdidi olmak üzere taciz, bıçaklama, soğuk su ile ıslatma, sigara söndürme, tuvalet ihtiyacının giderilmesine izin vermeme gibi işkence yöntemleri uygulanmış ve savcılık ifadelerinde bu yöntemlere yer verilmiştir.⁷⁰

Dayak

(Ç.N. - Savcılık ifadesi : ... Bağlar polis karakoluna götürüp beni. Babam beni almaya karakola geldi, onu da karakolda alıkoydular. Babama ve bana copla karakolda vurdular... Sonra babam ve beni yakalananlarla birlikte polis okulunun oradaki spor salonuna götürdüler...)

(R.K. - Savcılık İfadesi : ... Beni ve diğerlerini yakalayıp döve döve dışarı çıkardılar. Çarşı Karakolu'na götürüp dövdüler. Nezarete tekme tokat dövdüler. Beni yalınayak tuvalete götürdüler)

(M.F. - Savcılık İfadesi : ....Beni yakalayıp döverek gözaltına aldılar. Gözaltında da dövdüler. Kafama, sırtıma her yerime vurdular...)

70) Kaynak: Diyarbakır Barosu, 28 Mart 2006 Diyarbakır olaylarını değerlendirme raporu

(C.Ş. - Beyan : ... Kafama silahın dipçığı ile vurdular. Bu darbenin etkisiyle hiçbir şey göremedim duyamadım. 35-40 dk. Boyunca sürekli beni dövdüler...)

Sövme - Hakaret

(B.K. - Savcılık İfadesi : ... Bana Çarşı Karakolunda soyun dediler... Ana, avrat sinkafı küfürler ettiler. Bir arkadaşşıma soyun seni sinkaf edeceğim dediler...)

(B.B. - Savcılık İfadesi : ...üzerimizi çırılçıplak soydular... Sizi sinkaf edeceğiz diye küfür ettiler...)

(U.A. - Beni karakola götürdüler. Şişman bir polis beni çağırarak “gelsene parlak çocuk, seni bu odaya götürüp düzeceğim” dedi...)

Ölüm Tehdidi

(S.S. - Beyan : ... Bizi vurdular, tekmelediler sonra da Polis Okulu'na götürdüler. Orda bir polis “atın bunları yere, kafalarına sıkın” dedi... Üç gün boyunca bizi dövdüler, bizi çırılçıplak soymakla ve sinkaf etmekle kotkuttular...)

(S.K-Beyan:...Ağzıma silahı koydular, boğazıma bıçak dayayarak ölüm tehdidinde bulundular...)

Taciz

(S.Y. - Beyan : ... Beni arabaya bindirdiler, arabaya binerken başımı eğdirdiler, sonra polis okuluna götürdüler. Otuz kişiden fazla polis beni sürekli dövdü. Yüzüme tekme vurdular... Beni sürekli taciz ettiler ve sürekli göğüslerime dokundular...)

(C.A. - Beyan :...Şehitlik polis Merkezine götürdüler beni. Copla ve tekme-tokat vurdular bana. Copla arkamdan bana sokmaya çalıştılar ve “bu gece seni sinkaf edeceğiz” diye tehdit ettiler...)

(S.K-Beyan:... ağzıma silahı koydular, kalçamı ve vücudumu elle taciz ettiler...)

Bıçaklama

(A.T. - Beyan : ... Bana sürekli küfrettiler... Bir polis beni sağ kolumdan bıçakladı ve her yerime sürekli vurdular coplarla...)

Soğuk Su ile Islatma

(C.A. - Beyan :...Bizi Bağlar Polis Merkezine götürdüler... Arabada sürekli bizi dövdüler. Karakolda bizi sürekli dövdüler. Soğuk soyun altına soktular ve bizi ıslattılar. Sürekli sırtıma ve kafama copla vurdular...)

(Ç.A. Savcılık İfadesi: ...Kelepçeleyip götürdüler beni Çarşı Karakolu'na. Orda benim ve diğerlerinin giysilerimizi çıkarmamızı istediler. Üzerimize soğuk su döktürdüler. Bizi beklettiler ve sürekli vurdular...)

(B.K. - Savcılık Beyanı :...Orada polisler beni yakaladı. Beni vura vura Çarşı Karakolu'na götürdüler. Ana avrat sinkafı küfürler ettiler bana. Bana soyun dediler, üzerime soğuk su döktüler, sürekli dövdüler...)

Sigara Söndürme

(C.A. - Beyan : Coplarla, tekmelerle sürekli dövdüler. Cinsel organıma coplarla vurdular, çok acıyordu. Burnumda da sigara söndürdüler...)

El ve Göz Bağlama

(Ç.C. - Beyan:...Askerler bizi çağırarak kimlik istedi. Sizi bir süre gözaltına alacağız ve bırakacağız dediler. Havaalanına götürdüler... Daha sonra gözlerimizi ve ellerimizi bağladılar. Bizi bir bodrum katı gibi bir yere götürdüler...)

(M.P. - Beyan : Ellerimizi boyunlarımızda bağladılar ve bizi dizüstü çöktürdüler...)

(C.O. - Beyan : ...Bağlar polis merkezine götürdüler bizi. Ellerimi bağladılar arkadan, beni dövüyorlar ... Yüzüme biber gazı sıkıyorlar...)

(B.B. - Savcılık İfadesi : Ellerimizi koli bandı ile bağladılar... Sonra dövüyorlar sürekli...)

(A.İ. - Beyan : ... Çarşı Karakolunda ellerimi arkadan koli bandı ile bağladılar ve beni soydular ...)

Soğuk / Islak Zeminde Bekletme

(B.B. -Beyan : Benimle beraber herkesi betonda yatırdılar. Geceleri klimaları açtıkları için çok üşüyorduk. Bu durum üç gün sürdü...)

(C.D. - Beyan : Bağlar Karakolunda bizi çırılçıplak soydular ve su döktüler. Çıplak halimizle bizi bir saat beton zemin üzerinde beklettiler. Saat başı gelip beni ıslattılar yine aynı şeyi yaptılar. Beş defa sürdü bu durum...)

(H.K. -Beyan: ...Çırılçıplak beni soydular, her yerime elime yüzüme vurdular. Betonda beklettiler...)

Ayakta Bekletme

(A.Ö. - Beyan: Kapalı Spor Salonunda ayakta beklettiler sürekli bizi. Hiç uyutmadılar...)

(A.T. - Beyan: Ayakta bekliyorduk, uyumamıza izin vermediler. Uyuduğum zaman döverek uyandırıyorlardı beni...)

Zorla İstiklal Marşı Okutma

(M.P. - Beyan: iki sivil polis yanımıza geldi, ve bize istiklal marşı okutturdular...)

(H.E.- Beyan: ...beni çarşı polis merkezine götürdüler oradanda polis okuluna istiklal marşını bana orada zorla okuttular...)

(B.B.-Beyan: Polis okulunda zorla istiklal marşını okutturdular...)

Türk Bayrağına Sürekli Baktırma

(R.G.- Beyan: gözaltının bitimindeki sabah bizi Türk bayrağına baktırarak bir saat ayakta beklettiler.....)

Tuvalet İhtiyacının Giderilmesine İzin Vermeme

(H.E.- Beyan: ... lavaboya gitmeme engel oldular...)

(H.K.- Beyan:... Bizi tuvalete götürmediler 24 saat öyle kaldık...)

Soğuk Betonda Oturtma

(C.A.- Beyan:... bizi yerde betonda yatırdılar..)

(C.A.-Beyan:.. kapalı spor salonunda bizi yerde yatırdılar....)

(E.Y.-Beyan:... üç gün bizi beton üzerinde yatırdılar...)

(H.A.-Beyan:... üç gün boyunca yerde betonda bizi yatırdılar)

Uyumaya İzin Vermeme

(H.E.-Beyan:... uyumama engel oldular, aç bıraktılar...)

(R.G.- Beyan:... bizi tekmeleyerek biz uyumuyoruz O....çocukları sizde uyumayın diyerek sabaha kadar uyumamıza engel oldular ....)

(A.Y.-Beyan: ...Bizi bağlar polis karakolunda uyutmadılar sürekli dövüyorlar...)

Yeme, içme ihtiyacını gidermeme

(A.İ.-Beyan:... Yakalandığım gün ve ertesi gün saat 11'e kadar bana yemek verilmedi, ayakta bekletildim, açlıktan ve dayaktan bayıldım...)

(R.G.-Beyan:... Bu arada bize getirdiler, yemekte küçük bir parça ekmek ve kokuşmuş peynir veriyorlardı, yemeği verirken de poşetteki yemeği yüzümüze fırlatılarak köpekler alın bunu b...muzuyu yiyin diyerek ellerini cinsel organlarına götürerek siz bunu yiyin diyorlardı, biz yemek yerken üzerimize tükürüyorlardı, bazen de yemek yetmiyordu, bazı arkadaşlarla yemeği paylaşmak zorunda kalıyorduk ...)

Secde Pozisyonunda Bekletme

(N.G.-Beyan:...Polislerin önüne geleni alıyorlardı, beni emniyet Müdürlüğüne götürdüler spor salonunda secde pozisyonunda ellerim ensede bağlı, yüzüm duvara dönük bekletildim, bu esnada beni dövdüler, kasmaya başladım ...)

(H.E.-Beyan:...Uyumama engel oldular, aç bıraktılar...)

(M.P.-Beyan:... Spor salonunda ellerimiz bağlı diz üstü çöktürüldük...)

Yüzü Duvara Dönük Bekletme

(Av. Barış YAVUZ- Beyan:...CMK uygulama merkezinde bulunduğum sırada görevlendirilen avukatlardan Mehmet DÜZGÖREN'in yukarıda bir sorun var gelebilir misin demesi üzerine Cumhuriyet savcılığının bulunduğu koridora Av. Serhat EREN'le birlikte gittik, yaklaşık on kadar şüpheli yüzleri duvara dönük bir şekilde ayakta bekletildiğini gördük ...)"

G) Terörle Mücadele Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler

Türkiye 1990'lı yıllarla birlikte insan hakları

örgütleri ve kamuoyu tarafından işkencenin bitirilmesi yönünde süreklileşen bir baskıyla karşılaşmıştı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde AİHS 2. maddede düzenlenen işkence yasağı konusunda ihlal kararları verilmekteydi.

Türkiye işkence ve kötü muamele pratiğini özellikle hükümetin "işkenceye sıfır tolerans" söylemiyle ve mevzuatta yapılan değişikliklerle aşmaya çalıştı. Son yıllarda yapılan yasa değişiklikleri ve reformlar aslında işkence ve kötü muamelelerin önlenmesi için "siyasi kararlılığın" bulunduğu görüntüsü veriyordu. Ulusal hukukta işkence suç sayılmakta, yakalama, arama, gözaltı vb yönetmeliklerde ayrıntılı usuller belirlendi. Ancak yapılan değişiklikler özellikle güvenlik kuvvetleri tarafından tepki gördü, ağır eleştirilere maruz kaldı. Örneğin bu dönemde İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah şu talepleri öne sürüyordu:

Gözaltı süresi dört gün olmalı, bu süre mahkeme kararıyla 15 güne kadar uzatılmalı,-Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde arama için yazılı emir yetkisi kolluk amirlerine de tanınmalı,-Terör suçlarından yakalananların yakınlarına haber verilmesi zorunluluğu ve avukatlarla görüştürülmesi hakkı bir ila dört güne kadar ertelenebilmeli,-Terör suçlarında el koyma işlemi mahkeme kararı olmaksızın kolluk güçleri tarafından yapılabilmesi,-Terör suçlarında elde edilen belgeleri savcı değil kolluk güçleri incelemeli,-Fotoğraf, parmak izi, DNA bilgilerinin yer aldığı bilgi bankaları oluşturulmalı,-Sınırlarda giriş ve çıkışlarda kayıt tutulmalı, şahısların fotoğraf ve parmak izi kaydedilmeli.

(Bianet 24.03.2006)

29 Haziran 2006 tarihinde Terörle Mücadele Kanunu'nda değişiklikler yapılmış, "terör" suçları tanımı geliştirilerek, daha önce yasadaki yer almayan birçok suç bu tanıma eklenmiştir. TMK 2. maddeyle terör suçlusu kavramı genişletilerek örgüt adına hareket etme zorunluluğu kaldırılmış, örgüt adına hareket etmese bile 1. maddede belirtilen terör suçunu işlemek kastıyla hareket edenler

terör suçlusu sayılmıştır. Soruşturma ve Kovuşturma usulünü düzenleyen 10. madde başlığı altında, işkencenin ortadan kalkması, sanık hakları ve savunma konusunda yıllardır yapılmayla çalışılan iyileştirme çabalarının bir anda sonu getirilmiştir. Şüphelinin yalnızca bir müdafiden yararlanabileceği, cumhuriyet savcısının istemiyle müdafiiyle 24 saat görüşmenin engellenebileceği, müdafinin dosya içeriğini inceleme yetkisinin sınırlandırılması hükümleri işkence ve kötü muameleyle karşı mücadelede ciddi engeller haline gelen hükümler olmaktadır.

Bu durumda gözaltına alınan kişinin sadece bir yakınına bilgi verilmesi, gözaltındaki kişinin isteği yakınlarına haber vermesine sınırlama getirmektedir. Şüphelinin gözaltı süresince sadece bir müdafinin yardımından yararlanması ve şüphelinin müdafii ile görüşme hakkının 24 saat kısıtlanabilmesi adil yargılanma ve savunma hakkına sınırlama getirmektedir. Bu durum işkence ve kötü muamele için zemin hazırlamaktadır. Yine aynı başlıkta müdafinin dosya içeriğinin incelenmesine de kısıtlama getirilmektedir. Bu durum yine adil yargılanma başlığı altında silahların eşitliği ilkesine ciddi bir aykırılık oluşturmaktadır. Şüphelinin soruşturmanın başından itibaren suç isnadını bilmeye ve bu isnada karşı kanıtlarını sunmaya hakkı vardır.

Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişiklikler yürürlüğe girdiği andan itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Yukarıda sıralanan ihlaller mevzuattan kaynaklandığından yasanın kendisi işkence ve kötü muamele ile adil yargılanmanın ihlaline zemin hazırlamaktadır. Bu yönüyle yapılan değişiklikler AB uyum sürecinde gerçekleştirilen yasal reformlardan adeta bir geri dönüştür. Aynı zamanda bu değişiklikler özgürlük- güvenlik dengesini yakalamaktan oldukça uzak ve ölüçülülük ilkesine de aykırı bulunmaktadır.

H) İşkenceyi Önlemede En Ciddi Engel: Cezasızlık ve Zamanaşımı

İşkence soruşturmaları ve yargılamalarında

zamanaşımı konusu, sorun olarak kalmaya devam etmektedir. İşkence olgusu yeni TCK sisteminde de insanlığa karşı suçlar kategorisinde değerlendirilmemiş ve dolayısıyla zamanaşımına uğramazlık ilkesine dahil edilmemiştir. Türkiye'de kanun koyucu, özellikle işkence ve kötü muamele soruşturma ve yargılamalarında sık sık karşılaşılan zamanaşımı problemini, işkence yasağını güvence altına alma bağlamında zamanaşımı süresini sadece uzatmakla yetinmiştir. 5237 sayılı TCK'de yer alan dava ve ceza zamanaşımı, 765 sayılı TCK'den farklı olarak, içerdiği genel hükümler, özel yasalarda da uygulanma önceliğine sahip kılınmıştır. Buna göre zamanaşımında temel alınacak sınır, ceza üst sınırı olmaktadır. TCK'deki işkence suçu için kanunun 66. maddesindeki dava zamanaşımı 15 yıl olarak belirlenmiştir. İşkence suçunun nitelikli hallerinde ise cezanın artmasına paralel olarak dava zamanaşımında da değişiklik olabilmekte ve ölüm halinde otuz yıla çıkabilmektedir. Ceza zamanaşımı bakımından ise ceza üst sınırının 15 yıl olduğu durumlarda TCK'nin 68. maddesine göre 20 yıl olarak belirlenmiştir. Ölüm halinde ise bu süre 40 yıl olarak düzenlenmiştir. Ezizyet suçuna ilişkin olarak da 96. madde bağlamında dava zamanaşımı süreleri 15 yıl ve 8 yıl olarak, ceza zamanaşımı süreleri de 10 yıl ve 20 yıl olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak yeni TCK sistematüğinde zamanaşımı, işkence ve ezizyet suçları bakımından özel bir düzenlemeye tabi tutulmamıştır. Zamanaşımı, işkence faillerinin cezalandırılmasının önündeki en önemli engellerden biri olarak varlığını devam ettirmektedir. Özellikle işkence yargılamalarında birçok davanın, mahkemenin, özellikle de sanıkların ve kolluğun çabalarıyla zamanaşımına uğradığı gerçeği dikkate alındığında sürelerin arttırılması bu tutumu ortadan kaldırmayacaktır. Zamanaşımına uğratma yöntemlerinin başında, tebligat, soruşturmayı sürekli genişletme ve savunma hakkının kötüye kullanılması

oluşturuyor. Çünkü davanın uzatılması için birçok usul uygulamaları mevcut olduğundan işkence yargılaması bakımından bu tutumların devam edeceğini görebilmek şimdiden mümkündür. Oysa işkence suçları bakımından zamanaşımına uğramazlık ilkesinin uygulanması bu türden bir sorunu kökünden çözebilirdi.

Benzer bir durum disiplin mevzuatı açısından da geçerlidir. Devlet Memurları Kanunu uyarınca disiplin soruşturması gerektiren bir suç işlendikten iki yıl sonra zamanaşımına uğramaktadır. Yine devlet memurları veya meslekten çıkarma cezaları dışındaki tüm disiplin cezaları belirli bir süre geçtikten sonra verilen idari cezanın memur sicilinden silinmesi mümkün olabilmektedir.

Bu duruma örnek olarak önce mahkemenin verdiği beraat kararının Yargıtayca bozulduğu ancak bu kez davanın çoktan zaman aşımına uğradığının ortaya çıktığı belgeli bir işkence davasında yaşananlar verilebilir: *İşkence zanlısı polislerden biri sendikacı Süleyman Yeter'in işkencede öldürülmesi davasının da sanıkları arasında bulunan ancak bugüne kadar yakalanamayan Ahmet Okuducu'nun da aralarında bulunduğu dört polisin yargılandığı davada Yargıtay, mahkemenin beraat kararını bozdu ancak bu kez de zaman aşımı süresi doldu. İstanbul Terörle Şube Müdürlüğü'nde 1998 yılında gözaltında tuttukları A.T., M.T. ve D.E.'ye işkence yapmak suçundan yargılanan polisler Mehmet Hallaç, Şeref Bayrakçı, Mahmut Yıldız ve Ahmet Okuducu'nun davası zamanaşımı nedeniyle ortadan kaldırıldı. Daha önce sanıkların beraati yönünde hüküm kuran İstanbul 7. Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararı Yargıtay tarafından sanıkların cezalandırılması gerektiği gerekçesiyle bozulmuş ve dosya mahkemeye iade edilmişti. İstanbul 7. Ağır Ceza Mahkemesi, şikayetçilerin 3 ve 5'er günlük kötü muamele gördüklerine ilişkin doktor raporlarına rağmen işkence suçundan yargıladığı polislerin davasında zaman aşımı süresinin dolduğuna karar verdi. Dava dosyası zaman aşımı nedeniyle ortadan kaldırılırken mağdurların*

avukatı Halil Ergün "belgeli işkence" suçlamasını AİHM'e taşıyacaklarını bildirdi. Yargılama aşamasında sık sık zaman aşımı süresine dikkat çektiklerini belirten avukat Ergün "Beraat kararı verildiği 30.09.2004 tarihinde temyiz başvurumuzu yaptık. Yargılamaya başlanması için 2 yıl beklendi. Ardından işkence yargılaması 14 duruşma sürdü ve işkence raporlarına rağmen beraat kararı verildi. Yargıtay sanıklara ceza verilmesi gerektiğini bildirerek beraat kararını bozdu ancak dosya mahkemesine döndüğünde zaman aşımı süresi tüm uyarılarımıza rağmen dolmuştu" dedi.

(Birgün gazetesi, 10.02.2007)

Öte yandan, Cumhuriyet gazetesinden Alper Turgut, belgeli bir işkence vakasını, haberine konu ettiği için ceza alırken, işkence yapan polislerin 'zamanaşımı'ndan faydalanması Türkiye'de işkencenin önlenmesinin önünde oldukça ciddi engellerin olduğunun kanıtı gibidir:

Cumhuriyet gazetesi muhabiri Alper Turgut'a "yargıyı etkilediği" gerekçesiyle 20 bin YTL ceza verilmesine neden olan işkence haberi gerçek çıktı. Ancak işkence yapmakla suçlanan sanık polisler, Yargıtayın beraat kararını bozmasından sonra zamanaşımından yararlandı. Olayla ilgili tek ceza alan kişi gazeteci Turgut oldu. İstanbul 7. Ağır Ceza Mahkemesi, 6 Aralık 2006 tarihinde aldığı bir kararla, mağdur avukatı İbrahim Ergün'ün "Yasalarımızdaki zamanaşımıyla ilgili düzenlemeler ulusal üstü hukuka aykırıdır. Uluslararası sözleşmeler temel alınsın" itibarını reddederek sanıklar Mahmut Yıldız, Şeref Bayrakçı, Mehmet Hallaç ile ilgili davayı zamanaşımından düşürdü. Mahkeme, 30 Eylül 2004'te davayı beraatla sonuçlandırdıktan sonra Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 26 Nisan 2006'da aldığı bir kararla, "Ekim" örgütünün faaliyetlerine katıldıkları iddiasıyla gözaltına alınan Dinçer Erduvan'a üç gün, "Kızıl Bayrak" ve "Ekim Gençliği" isimli dergilerin sahibi ve yazı işleri müdürlüğünü yapan Ahmet Turan ve Müslüm Turfan'a da 5'er günlük rapor verildiğini, gözaltında işkencenin

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda görevli üç öğretim üyesince verilen raporda belgelendiği belirterek, sanık polislerin cezalandırılması gerektiğini açıklamıştı. Mahkeme, zamanaşımına dair kararını, suç tarihi olan 15 Kasım 1998 itibariyle zamanaşımının 7 yıl 6 ayda dolduğunu belirterek bu sürenin aşıldığı kararına vardı. İstanbul 2. Asliye Ceza Mahkemesi, 18 Temmuz'da, gazeteci Turgut'u, işkence haberinde "yargıyı etkilediği" gerekçesiyle 20 bin YTL'ye mahkûm etmişti. Turgut gibi 60 bin YTL'lik ön ödeme cezasını ödemedikleri için yargılanan gazetenin İmtiyaz Sahibi İlhan Selçuk ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Mehmet Sucu "sorumlulukları bulunmadığı" gerekçesiyle beraat etmişti. Turgut'un kaleme aldığı haberde, "Türkiye'de ilk kez üniversitenin verdiği rapor ile işkence bilimsel olarak kanıtlanmasına karşın İstanbul Terörle Mücadele Şubesi'nde görevli 3 polis memuru yargılandıkları davada beraat etti" deniyordu.

(Bianet, 02.02.2007)

I) Geç Gelen 'Ceza(sızlık)'

9 Ocak 1991 tarihinde gözaltına alınıp işkenceyle öldürülen Hacettepe öğrencisi Birtan Altınbaş davasında aradan 16 yıl geçtikten sonra sanık polisler "kastı aşan surette adam öldürmekten" 8 yıl 10 ay 20'şer günlük ceza verildi. Ancak Terörle Mücadele Yasası'nın (TMY) "Nisan 1991'den önce işlenen suçlarda hüküm süresinin beşte birinin uygulanması" geçici maddesi gereğince, sanıkların hapse girmeleri durumunda infaz hakimliği kararı ile hapiste sadece 21 ay geçirecekler. Kararın ardından Birtan Altınbaş ailesinin avukatının sanık polislerin tutuklanması talebi reddedilirken, sanıklar davanın ardından kararı temyiz etti. Altınbaş'ın avukatı verilen cezayı yeterli bulmamalarına rağmen temyiz etmeyeceklerini belirtirken, "Bu tip davaların ya zaman aşımı ya düşük ceza ile sonuçlandığını" vurguluyor ve "en azından ceza almış oldular, yurtdışına çıkış yasağı getirildi" diyor.

(Bianet, 23.03.2007)

Bir başka gözaltında işkenceyle yaşam hakkı ihlali vakası da İzmir'de görülmüş ve sonuçlanmıştır. İzmir'de, yedi yıl önce gözaltında Alpaslan Yelden'e işkence yapıp, ölümüne neden oldukları gerekçesiyle yargılanan 10 polisten sekizine 3'er yıl 4'er ay hapis cezası verildi. Bianet'in verdiği bilgiye göre, 6 yıldır devam eden davanın karar duruşmasında, sanıklar, atılı suçu işlemediklerini söyleyerek, beraatlarını talep ettiler. Yelden'in ailesinin avukatları, Yelden'in gözaltındayken öldürüldüğünün, toplanan delillerle kesinlik kazandığını belirtti. Sanıklar hakkında "görevi ihmal" ve "görevi kötüye kullanmak" suçlarından açılan kamu davalarının zaman aşımı nedeniyle ortadan kaldırılmasına karar veren mahkeme heyeti, İ.P., T.G., M.Ç., A.A., H.K., Y.O., H.E. ve U.K.'nin "adli görevin ifası sırasında suçunu söyletme için kastı aşan müessir fiil neticesinde ölüme yol açtıkları" iddiasıyla 3'er yıl 4'er ay hapis cezası ile cezalandırılmasına oy çokluğu ile karar verdi. İzmir'de gözaltına alınan Alpaslan Yelden, 15 Temmuz 1999 tarihinde işkence sonucu yaşamını yitirdi. Yelden'in ailesi, İçişleri Bakanlığı aleyhine İzmir 4. İdare Mahkemesi'nde 45 milyar liralık tazminat davası açtı. 2000'in Şubat ayında mahkemeye bir savunma gönderen İçişleri Bakanlığı, Yelden'in "sandalyeden düşerek öldüğünü" öne sürmüş ve davanın reddini istemişti. Ailenin şikayetçi olması üzerine, o dönemde Asayiş Şube Müdürlüğünde görevli 2 baş komiser, 2 komiser yardımcısı ve 6 polis memuru hakkında "işkence yaparak ölüme sebebiyet verme" iddiasıyla dava açılmıştı.

J) Savunma Hakkının İhlaline Teşvik: Müdafii Yardımına Engel

5271 sayılı yeni Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda müdafii yardımına ilişkin yapılan olumlu düzenlemeler 6 Aralık 2006 tarihinde çıkarılan yasayla geri alınmıştır. İlgili düzenleme CMK'nin 149. maddesinde düzenlenmekte ve 150. maddede

zorunlu müdafiliğin sınırlarının genişletilerek üst sınırı en az 5 yıl hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmalarda zorunlu müdafilik öngörülmüştür. TCK'de yer alan suçlardan 122 adet suçun zorunlu müdafilik kapsamına girmiştir. Bu durum, özellikle uygulamada kolluğun yakalama işlemi yaptıktan sonra ve gözaltı esnasında "müdafii yardımında bulunma hakkı"na ilişkin kısmını bilerek veya bilmeyerek sanığa hatırlatmamaları olgusuyla birlikte değerlendirildiğinde soruşturma ve kovuşturma aşaması için önemli bir değişiklik olduğu gözlemlenmiştir.

Burada hemen göze çarpabilecek bir sorun suçun nitelendirilmesinde ve dolayısıyla cezanın üst sınırının belirlenmesinde kolluk gücünün verebileceği karardır. Soruşturma aşaması Savcılık denetiminde yapılmasına rağmen uygulamada hukuki nitelendirmeyi çoğunlukla kolluk kuvvetleri yapmaktadır. Öte yandan, henüz dava açılmadan kolluk veya savcılık bir nitelendirmede bulunmak durumunda kalmaktadır. Bu da masumiyet karinesini ciddi bir şekilde etkilemektedir. Yine, Yeni Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda 151. maddede "müdafilik görevinden yasaklanma"yı içeren yeni bir madde eklenmiştir ki bu durum savunma hakkının ihlali anlamına gelmektedir. Madde kovuşturma açılması halinde yasaklamayı içermektedir. Şu halde bu durum adilyargılanma ve her şeyden önemlisi masumiyet karinesine de aykırıdır.

6 Aralık 2006 tarihinde yapılan değişiklikle ve zorunlu müdafilik bakımından ceza üst sınırı değiştirilerek savunma hakkı bakımından çok önemli olan bu değişiklikten vazgeçilmiştir. Nitekim bu değişiklikten hemen sonra birçok mahkemenin derdest dosyalarda görev yapan müdafilerin görevlerinin sona erdiğine karar vererek dosyaları görmeye devam etmeye başladıkları görülmektedir. Son olarak, müdafiler,

ceza yargılamasında halen asli unsur olarak algılanmamaktadır. Bu durum hem soruşturma hem de kovuşturma aşamasında kendini göstermektedir. Öyle ki bu durum, kolluk güçlerinin işkence ve kötü muamele uygulamalarına dahi dönüşebilmektedir:

Diyarbakır Çarşı Polis Merkez Amirliği, yine işkence ve kötü muameleyle gündeme geldi. Diyarbakır'daki işkence mağdurları arasına Diyarbakır Barosu avukatlarından Şuayp Alyamaç da girdi. Avukat Alyamaç ve Dara Fırat adlı kişi, kendilerini gözaltına alarak Çarşı Polis Merkez Amirliği'ne götürülen 15 civarındaki polis tarafından tekme tokat ve coplu saldırıya maruz kaldıklarını belirterek, savcılığa suç duyurusunda bulundu.

24 Temmuz günü saat 04.00'te Dağkapı civarında araçlarını park etmek isterken, trafiği tıkadıkları gerekçesiyle zorla gözaltına alındıklarını ifade eden Alyamaç, yaşananları şöyle anlattı: 'Trafik cezası çekilerek, karakola götürülecek bir durumumuz yokken, hukuka aykırı bir şekilde gözaltına alınarak Çarşı Polis Merkez Amirliği'ne götürüldük. Yapılan işlemlerin hukuka aykırılıklarını anlatmaya çalışırken, polisler arkadaşımınla birlikte bana, 'Seni de, avukatları da baroyu da, şikâyeti de, adliyeyi de s...m' şeklinde küfür ederek, dövmeye başladılar. Arkadaşım Dara'yı 4-5 polis, beni de 9-10 polis memuru yaklaşık 6-7 dakika süreyle cop ve yumruklarla dövdüler. Ben bayılacak duruma geldikten sonra ellerimi arkadan kelepçelerek nezarethaneye attılar.'
(Dicle Haber Ajansı, 26.07.2006)

Savunma hakkının ihlali ve müdafii yardımının engellenmesiyle ilgili güncel bir örnek ise İstanbul 9. Ağır Ceza Mahkemesi'nin, Öcalan'ın 8 avukatını görevden men etmesiyle ilgili kararıdır. İstanbul 9. Ağır Ceza Mahkemesi, Öcalan'ın 8 avukatını, 1 yıl süreyle vekillik veya savunma avukatlığı yapmaktan men etti. 1 Haziran'da yürürlüğe giren Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) gereğince 1 yıl

süreyle vekillik veya müdafiliği yapmaktan men edilen avukatlar alınan kararın hukuka aykırı olduğunu belirterek itiraz başvurusunda bulundu.

(Özgür Politika gazetesi, 17.06.2005)

K) Mağdur ve Fail Algısı

İşkence ve kötü muameleyle mücadelede yaşanan temel sorunlardan biri de bu suçun, suçu gerçekleştiren ve suça maruz kalan tarafından algılanmasında yaşanan farklılıktır. İşkence faili, konumu gereği örneğin bir kamusal alanda gerçekleştirilen gösteri ya da basın açıklamasına katılan kişiyi potansiyel suçlu olarak görmekte ve uyguladığı şiddeti de yasal ve meşru sınırlar içinde algılamaktadır. Mağdur ise kendisine yönelik fiili kanıksanmış bir tutum almakta ve haklarının ihlal edildiğini çoğunlukla düşünmemektedir. Mağdur açısından bu algılamayı besleyen en önemli şey ise mağdurun çoğu zaman “bir suç şüphesi” altında tutulmasıdır. Örneğin birçok işkence ve kötü muamele vakasında mağdurlar, ya başka bir suçtan ya da aynı fiilden dolayı memura mukavemet vb. nedenlerle sanık olarak yargılandıkları görülmektedir. Bu durum, işkenceyle mücadelede mağdurlar açısından hukuki takipte ciddi bir caydırıcılık nedeni olarak görülmekte ve birçok mağdur bu yüzden yasal başvuruda bulunmamaktadır. Aşağıdaki örnek bir gözaltı işlemiyle birlikte insan haklarının birçok noktadan ihlalini ve soruşturma makamlarının bu noktadaki tutumunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir:

....Ordu'da 16 yaşındaki üç çocuğun Ordu Merkez Polis Karakolu'nda işkence yapıldığı iddiası ile karakolda görevli polisler hakkında yapılan suç duyurusu takipsizlikle sonuçlandı. Çocukların darp edildikleri, çırılçıplak soyuldukları ve hayalarının sıkıldığı olaylar sonrasında, Cumhuriyet Savcılığı kovuşturmaya yer olmadığı kararını verirken şikayetçi çocuklar hakkında ise polislere iftira

ettikleri gerekçesi ile suç duyurusunda bulundu. (Bianet, 09.02.2006)

L) DGM'ler Kaldırıldı Ancak...

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda gözaltı sürelerini belirleyen 91. madde, gözaltı süresinin yakalama anından itibaren yirmidört saati geçemeyeceğini belirtmekteydi. 25 Mayıs 2005 tarihinde getirilen bir değişiklikle Gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren yirmidört saati geçemez. Yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilme için zorunlu süre oniki saatten fazla olamaz hükmü getirilmiş ve dolayısıyla gözaltı süresi olarak otuzaltı saatlik bir maksimum süre öngörülmüştür. Toplu suçlarda ise gözaltı süreleri toplam üç gün uzatılabileceği hükmü yeralmaktadır. Yukarıdaki gözaltı sürelerine ilişkin, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılmasıyla yerine geçen özel yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nin görev alanına giren suçlarda ise kırksekiz saat olarak düzenlenmiştir.

Gözaltı süreleri bakımından iki ayrı düzenlemenin yapıldığı görülmektedir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmasına rağmen özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin kurulması ve bu kapsamda işlenen suçlar için hazırlık soruşturmasında getirilen farklı usul, daha önce kaldırılan Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin ayrıcalıklı konumunu adeta devam ettirmektedir. Bu durum, yargılama birliği, eşitliği ve adil yargılanma hakkına aykırıdır. Sonuç itibarıyla Devlet Güvenlik Mahkemeleri yasal olarak kaldırılmış olsa da yerine kurulan özel yetkili ağır ceza mahkemeleriyle bu özel statü devam ettirilmiştir.

Bu durum işkence ve kötü muamelenin önlenmesi açısından ciddi sakıncalar içermektedir. Gözaltı mekânları potansiyel olarak işkencenin yapılabileceği mekânlardır. Yakalanan bir kişinin 48 saat

gibi bir sürede hâkimin karşısına çıkarılmaması işkencenin bulgulanması açısından da sorun yaratmaktadır.

M) İşkence Mekân Değiştirdi

Türkiye’de özellikle son yıllarda işkence ve kötü muamelenin gerçekleşme mekânlarının başında kamuya açık yerler yer almaktadır. Toplantı, gösteri ve basın açıklamalarında kolluk kuvvetlerinin orantısız güç kullanımı hukuka aykırı sonuçlar doğurmaktadır. Öte yandan bu tür uygulamaların mağdurları ise sorumlular hakkında çoğunlukla suç duyurusunda bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu başlık altında kamu görevlileri tarafından işlenen suçlar cezai, disiplin ve tazminat prosedürleri bakımından cezasız kalmakta; yapılan kimi suç duyuruları ise ya takipsizlikle sonuçlanmakta ya da uzun yargılamalar sonucu zamanaşımı veya beraatle sonuçlanmaktadır. Bu durum işkence ve kötü muamelenin önlenmesinde çok önemli bir yer tutan caydırıcılık olgusunu oluşturamamaktadır. Türkiyede toplantı ve gösteri hakkının yerine getirilmesi usulü 2911 sayılı yasayla düzenlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu yasanın metninden ziyade kamu otoritelerinin gerçekleştirdiği uygulamaların kendisinin yasaya aykırılık taşıdığını söylenebilir.

Öte yandan uygulamada görülen bir başka sorun da her türlü basın açıklamasının kolluk kuvvetleri tarafından toplantı ve gösteri yürüyüşü olarak algılanmasıdır. Oysa düşünce ve ifade özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşü birbiri ile ilgili olmasına rağmen farklı düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler hem iç hukukta hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde farklı maddeler altında düzenlenmiştir. Buna karşın yapılan birçok basın açıklamasına kolluk güçleri tarafından müdahale edildiği görülmektedir.

İnsan Hakları Derneği’nin 01-09 aylarını kapsayan raporunda Güvenlik Güçlerince Müdahale Edilen toplantı ve gösteriler 142,

saldırına uğrayan toplantı ve gösteriler olarak 10 toplantı belirlenmiştir. Raporunda 569 kişiye soruşturma açıldığı bilgisi de yer almaktadır.

Konuyla ilgili basına yansıyan bazı haberler şöyledir:

1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamaları kapsamında Taksim Meydanı’nda basın açıklaması yapan “Mücadele Birliği” imzalı pankart açan gruba, polis müdahale etti. Polisin sert müdahalesi sırasında yaralananlar oldu, göstericilerin bazıları da sıkılan gaz nedeniyle baygınlık geçirdi. Cop ve biber gazı kullanan polis 34 kişiyi gözaltına aldı. Polis gözaltına aldığı eylemcileri götürdüğü otobüste de dövmeyle devam etti.

(Bianet, 01.05.2006)

İstanbul Üniversitesi (İÜ) yemekhanesinin ihaleye çıkartılmasını protesto eden öğrenciler polis tarafından dövüldü. Polis, üniversitenin yan giriş kapısını kıran ve kendilerine şişe, yumurta ve taş atarak direnmeye çalışan gruba karşı cop kullanıp, biber gazı sıktı.

(Milliyet gazetesi, 04.05.2006)

29 Temmuz 2004 tarihinde DETAK isimli demokratik kitle örgütünün cezaevindeki tutuklularla ilgili basın açıklamasını izlemek üzere Beyoğlu İstiklal Caddesi’ne giden V.S., basın açıklamasının yapılacağı olana girdiğinde ellerinde meşaleler olan bir grubun yürüdüğünü görür. V.S., tam bu esnada, güvenlik güçlerinin yolu kesmesi ve aniden yürüyen gruba ve çevresinde bulunanlara cop ve biber gazıyla saldırmaması sonucu bu kargaşanın içinde kalır. Yürüyen grupla polis arasında kalan V.S.’ye güvenlik güçleri cop ve tekme, yumruklarla saldırmaya devam edilir. V.S.’yi yerden kaldıran polisler sağ kolunu arkaya kıvrarak vurmaya sürdürürler. V.S., sağ kolunun protez olduğunu söylemesine rağmen, kasıtlı olarak sağ kolu daha fazla kıvrılır ve , V.S.’nin protez kolu yerinden çıkar. V.S.’nin nefes alıp vermekte zorlanması üzerine polis otosuna bindirilir ancak, hastaneye götürülmesi gerekirken Beyoğlu Polis Karakolu’na götürülür. Durumu

ağırlaşan V.S. daha sonra Taksim İlkoydum Hastanesi'ne götürülür. Hastanede ilk müdahalesi yapılan V.S.'ye oksijen tüpü bağlanır ancak durumu ağır olmasına rağmen polisler tarafından hastanede ayak bileklerinden yatağa kelepçelenir. Bu durulma hastane personelinin müdahale etmesi üzerine kelepçeyi çözmek zorunda kalmışlardır. Adli Tıp Şube Müdürlüğü tarafından kendisine 25 gün mutad iştigaline engel raporu düzenlenmiştir. Mağdur durumda olan V.S. hakkında Beyoğlu Cumhuriyet Savcılığı tarafından soruşturma başlatılmıştır.

(TOHAV başvuruçularından)

E.S., 24 Kasım 2006 tarihinde, Ezilenlerin Sosyalist Platformu'nun İstanbul'un Beşiktaş ilçesinde Dünya Ekonomik Forumu'nu protesto etmek için yaptığı basın açıklamasına katılmak için İETT otobüsüne biner. Otobüsle basın açıklaması yapılacak alana yaklaştığında, çevik kuvvet polisleri otobüsü durdurarak otobüsün içine binerler. Otobüsün kapısına 20 civarında polis gelince otobüsün kapısını açarlar ve içeride bulunanları döverek gözaltına almaya başlarlar. İçeride bulunanlar kolları arkadan bağlanarak sürüklenir. Polisler E.S.'yi sürüklerken tekme, yumruk ve coplarla vururlar. E.S. orada bulunanlarla birlikte dövülerek çevik kuvvet otobüsüne bindirilir. Daha sonra Levent Polis Karakolu önüne getirilerek uzun süre bekletilir. Gece yarısına kadar, polislerin hakaret, küfürlerle maruz kalır. E.S. ve otobüste bulunanlar saat 23.00'de Beşiktaş İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne götürülür. E.S., 25 Kasım 2006 Cumartesi günü saat 14.00 civarında çıkarıldığı Sultanahmet Cumhuriyet Savcılığı tarafından serbest bırakılır. E.S., aldığı darbeler sonucu, sağ yanağında morluklar, siyahlıklar oluşmuş, yüzünde şişmeler leydana gelmiştir. Sol omzunda şiddetli sancılar yaşamıştır. Götürüldüğü hastanede ortopedi servisi omzundaki şiddetli ağrılar için kas zedelenmems olduğunu söylemiştir. E.S., Şişli Etfal ve Taksim İlkoydum Hastanesi'nde sağlık durumunu tespit ettirmiştir, sağlık raporları mevcuttur.

(TOHAV başvuruçularından)

31 Temmuz 2006 tarihinde Lübnan ve Filistin'e yönelik saldırıları protesto etmek için İstiklal Caddesi tünel meydanında yapılacak olan basın açıklamasına katılan R.Y., dağılın emrini vermeden, herhangi bir uyarı yapmadan, aniden gaz bombalarıyla saldıran polisin şiddetine maruz kalır. R.Y. çıkan arbedede sonucu yaralanır ve gazın etkisiyle bayılır. R.S., gözünü açtığı anda sağ kaşından kan aktığını görür, çevrede bulunanlar kendisine yardım eder ve bir taksiye bindirirler. Uzun süre nefes alıp vermede zorlanır, vücudunda darp izleri uzun süre geçmez. R.Y., suç duyurusunda bulunmuştur.

(TOHAV başvuruçularından)

T.D., 12 Şubat 2006 günü saat 15 sularında Bağcılardan geçerken, Bağcılar Meydanı'nda toplanmış olan kalabalığa çevik kuvvete bağlı polislerin müdahale ettiğini görür. T.D.'nin, beyanlarına göre, kalabalığa gaz bombaları atılır. Gaz bombalarının etkisiyle bulunduğu yerin kenarında yere yatan T.D. gazın etkisiyle bayılır ve kendinden geçer. Kendine geldiğinde onlarca polisin küfrederek kendine saldırdığını görür. Sağ yüzüne, gözüne ve göğsüne darbeler alır. Daha sonra polisler tarafından dövülerek gözaltına alınır. T.D.'nin ağzından kan geldiğini gören polisler vurmaya bırakır ve onu polis otosuna götürür. Yaklaşık olarak 44 saat gözaltında kaldıktan sonra Bağcılar Cumhuriyet Savcılığı'na çıkarılır ve ifadesi alındıktan sonra serbest bırakılır.

(TOHAV başvuruçularından)

Başvuruçular Z.B. ve arkadaşları 21 Haziran 2003'te İstanbul Fatih Saraçhane Parkı'na DEHAP İstanbul İl Kadın Kolları Yöneticisi Gülbahar Gündüz'ün kaçırılıp İşkence görmesini ve tecavüze uğramasını protesto etmek amacıyla yapılan basın açıklamasına katılırlar. Basın açıklaması henüz başlamadan grubun etrafı polisler tarafından sarılır. Hiçbir uyarı yapılmadan kalabalığa saldırırlar. Saldırıda özel eğitilmiş köpekler de kullanılır. Başvuruçular, vücutlarının değişik yerlerinden cop ve tekme darbeleri ve köpek ısırıklarından yaralanır. Kalabalığın üstüne aynı zamanda bayıltıcı gaz da sıkılır. Olayın ardından başvuruçuların tedavileri yapılır ve doktor raporu alınır.

(TOHAV başvuruçularından)

N) Ceza ve Tutukevlerinde İşkence ve Kötü Muamele Sürüyor

Türkiye’de işkence ve kötü muamele mekânları arasında yer alan yerlerden biri de ceza ve tutukevleridir. Bu yerler, hem gözaltında işkencenin bulgulanmasında hem de tutuklu ve hükümlülerin uğradıkları işkence ve kötü muamele açısından önem arz etmektedir.

Türkiye de 29 Aralık 2004 tarihinde yürürlüğe giren “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun”la yeni bir infaz modeline geçilmiştir. Bu kanun kapsamından yeni inşa edilen özellikle Yüksek Güvenlikli Ceza ve Tutukevleri, mimarisi, tutulma koşulları ve yönetmelikleri açısından gerçekleştirilen izolasyon uygulamaları başta yaşam hakkı olmak üzere birçok temel hakkı ihlal etmektedir. Bu ceza ve tutukevlerinde disiplini sağlama adına işkence ve kötü muamele yaygın bir şekilde devam etmektedir. Kınama, ailesiyle görüşme yasağı, haberleşme yasağı, hücre cezası, kültürel ve sportif faaliyetlerden men gibi keyfi olarak uygulanmaya son derece müsait olan cezalar, uygulamada tutuklu ve hükümlüler için yaşamı adeta çekilmez hale getirmekte ve bir işkenceye dönüştürmektedir. Nitekim bu uygulamalara karşı Av. Behiç Aşçı, ölüm orucuna başlamıştı. Adalet Bakanlığı’nın genelgesiyle tutuklu ve hükümlülere ilişkin kısmi bir iyileştirmeyi öngörmesi nedeniyle de bu ölüm orucuna son vermiştir.

Öte yandan tutuklu ve hükümlüler, kendilerine yönelik işkence, onur kırıcı muamele ve kötü muamele uygulamalarına karşı öngörülen cezaevi savcısına itiraz, infaz hâkimliğine başvuru, ağır ceza mahkemesine itiraz yolları ise tamamen etkisizdir. İnfaz hâkimliğine yapılan başvurularda inceleme dosya üzerinden yapılmakta ve uygulamada adeta cezaevi disiplin kurulunun vermiş olduğu kararları onay mercii haline gelmektedir.

İşkence ve kötü muamele olgusuna çocuk ceza ve tutukevlerinde de rastlanılmaktadır. Ceza ve tutukevlerinin çocuk tutuklu ve hükümlüler için İnfaz Hukuku’nda beklenen amacı gerçekleştirdiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bu yerlerde görevli olan İnfaz Koruma memurlarının çocuklara karşı uyguladıkları şiddet zaman zaman kamuoyuna da yansımaktadır.

Konuyla ilgili raporumuza yansıyan haberler şunlardır:

Bağırsak kanseri hastası olan tutuklu E.Z.’nin, geçirdiği ameliyat sonrası Sincan F Tipi Cezaevi’ne götürüldüğünde X-Ray cihazından geçirilmesi esnasında yaşanan tartışma sonrası dövüldüğü ve 150 metre sürüklenerek hakarete maruz kaldığı belirtildi. Hükümlü ve tutukluların hücrelerde tutuldukları F Tipi cezaevlerinde işkence ve dayak iddialarına bir yenisi daha eklendi. Sincan F Tipi Cezaevi’nde kalan Odak Gazetesi eski Genel Yayın Yönetmeni E.Z.’nin eşi E.Z., mesane kanseri olan eşinin, 2 Ağustos günü ameliyat olduktan sonra 7 Ağustos’ta hastaneden taburcu olarak cezaevine tekrar götürülürken, arama sırasında dövüldüğünü belirtmiştir. Eşinin cezaevi görevlileri tarafından dövüldüğünü ve kolu kıvrılarak 150 metre sürüklendiğini anlatan Z., ‘Eşim kanser hastası ve çok ağrıları var. Zaten ameliyattan da yeni çıkmıştı. Ameliyatlı olduğunu söylemesine rağmen ameliyatını bahane ettiğini söyleyerek ona hakaretler yağdırmışlar’ ifadelerini kullandı. Eşinin olayın ardından doktora başvurarak rapor istediğini ancak cezaevi doktorunun bu talebi ‘gerek yok’ şeklinde yanıtladığını da anlatan Z., ‘Tabii daha sonrası eşimin itirazı üzerine bir rapor hazırlanmış ancak içeriğini eşime göstermemişler’ diye konuştu. Dayak olayının daha önce birçok kere yaşandığını ancak her seferinde rapor verilmediğini ya da düzmece raporlar hazırlandığını kaydeden Z., bugüne kadar eşinin şiddet görmesiyle ilgili hiçbir rapordan olumlu sonuç alamadıklarını ve savcılığın her zaman takipsizlik kararı verdiğini söyledi.

(Dicle Haber Ajansı, 19.08.2006)

Edirne F Tipi Cezaevi'nde tutuklu bulunan abisi Abdullah Çelik'i ziyaret eden Mehmet Çelik, burada Kürtçe konuştuğu için jandarmanın saldırısına uğradı.

(Dicle Haber Ajansı, 19.08.2006)

Halfeti Cezaevi'nde bulunan S.D.'nin avukatı Zeynep Sedef Özdoğan, müvekkilinin Şanlıurfa Cezaevi'nde iken top sakalını kesmek istemediği için işkence edildiğini ileri sürerek, yapılan işkenceye ilişkin yaptıkları tüm girişimlerin ise sonuçsuz kaldığını söyledi. Özdoğan, müvekkilinin hala sağlık sorunları yaşadığını ve işkence vakasını AİHM'e taşıdıklarını belirtti.

(Dicle Haber Ajansı, 09.11.2006)

S.S.S. ve aynı davadan tutuklu olan arkadaşı N. T. Tekirdağ 1 No'lu F Tipi Cezaevinde C Blokta siyasi tutuklu olarak bulunmaktadır. 7-8 Eylül 2006 tarihlerinde cezaevinde Özel Müdahale birimi adı altında görev yapan infaz koruma memurları başgardıyanlar eşliğinde tutulu buldukları üç kişilik hücrelere gelerek, S.S.S. ve N. T.'nin kapılara vurduklarını söyleyerek, zorla ve keyfi olarak hücrenin havalandırmaya açılan kapısını kapatmak istemişlerdir. S.S.S. ve N.T. bu durumun keyfi bir tutum olduğunu söylemeleri üzerine Özel Müdahale Birimin'de görevli 15-20 kişilik personel hakaret ve küfür ederek ikisine saldırmışlardır. Özel Müdahale Birimi'nin yaptığı bu saldırı sonrasında N.T.'nin göğüs bölgesinde şiddetli ağrılar oluşmuş ancak film çekilmediğinden ve tedavisi yapılmadığından göğüs kaburgalarında kırık olup olmadığı tespit edilememiştir. S.S. S'de, sırt ve göğüs bölgesinde şiddetli ağrılar oluşmuş, ayrıca sırt göğüs ve kollarında aldığı darbelerden izler meydana gelmiştir.

(TOHAV başvurucularından)

İnsan Hakları Derneği (İHD), Ulucanlar Cezaevi'nden Sincan Kadın Kapalı Cezaevi'ne sevk edilen bazı kadın tutuklulara sistematik işkence yapıldığını ve kadınların tacize uğradığını belirtti. İHD Ankara Şubesi ve Çağdaş Hukukçular Derneği'nin, kamuoyuna açıkladığı raporda yer alan iddialar şöyle:

18 Ağustos'ta ziyaret edilen tutuklu N.Ş.'nin vücudunda sol kol dirsek hizasında çürükler ve vücudunun çeşitli yerlerinde morartılar tespit edildi. Sincan Nöbetçi Savcılığı'na yapılan şikâyet dilekçesi ve doktora çıkma talepleri reddedildi. Üç kadın tutuklu sevk sırasında anüs ve vajina aramasına maruz kaldı. "Düzeni kontrol edeceğiz" diye keyfi biçimde hücrelere girildi. Sıcak su verilmiyor, içme suyu paslı ve kirli. Tek gün açık olan kantinden alınan sular ibttiği takdirde kadınlar susuz kalıyor. Dilekçe ve suç duyuruları için sayı numarası verilmiyor, acil dilekçeler dahi idari görevlilerce alınmıyor. Koridordaki hoparlörlerden bilinçli seçilmiş müzikler dinletiliyor. Tüm siyasi tutuklu ve hükümlülerin tesadüfen aynı anda ışık söndürmelerine karşı "Eylem mi yapıyorsunuz" iddiasıyla tutanak tutuldu. Tutuklulardan F. Ç.'nin beş günlük hücre cezasından dönüşünde eşyaları verilmedi. Kadınların ortak kullanım alanlarında akustik bir ses düzeneği var ve ses yayılması sonucu konuşanlar birbirini algılayamıyor.

(Radikal gazetesi, 24.08.2006)

Ayrıca İnsan Hakları Derneği tarafından düzenlenen 01/09,2006 tarihlerini kapsayan raporda Ceza ve tutukevlerinde yaşanan hak ihlallerine ilişkin şu verilere rastlanmaktadır: Sağlık hakkı ihlalden 23, Keyfi ve Kötü Muameleden 365, Sevk Uygulamalarından 34, Haberleşme Hakkının İhlalden 515, avukat görüş hakkından 5, Disiplin cezalarından toplam 1399 kişi hak ihlaline uğramıştır.

(www.ihd.org.tr)

O) İşkence Faillerine Adli Yardım

İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi sorununda bu raporun bütününde görülebilecek olan caydırıcılık unsuru, işkence faillerine adli yardım konusuyla da yakından ilgili bir unsurdur. İşkence failleri devlet memuru olduklarından failler işkence gören mağdura karşı bakanlık tarafından atanan müdafiler tarafından savunulmaktadır. Bunun yasal dayanağı

Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu ile Terörle Mücadele Kanunu'nda bulmak mümkündür. Öte yandan yapılan adli yardımın sonucu avukata ödenecek ücret de Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında avukatlara ödenen ücretten çok fazladır. İşkence mağdurunu koruması ve savunması gereken devlet, tam tersi bir uygulamayla kendi memurunu işkence mağduruna karşı savunmak için müdafii atamaktadır. Hükümetin işkenceye sıfır tolerans söylemine karşın işkence faillerine adli yardım sağlaması anlaşılmalıdır. Burada vurguladığımız, savunma hakkının kısıtlanması değil, failerin devletin görevlendirdiği müdafiler tarafından savunulmasındaki çelişkidir. Bu durum, işkence mağdurunun objektif ve subjektif algılamasını da doğrudan etkilemekte ve failerin cezalandırılacağına dair inancını kaybetmesine neden olmaktadır.

V) ÖNERİLER- İHTİYAÇLAR

On iki aylık izleme ve değerlendirme raporu doğrultusunda belirlenen öneriler ve ihtiyaçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Bağımsız izleme kurulları oluşturulmalı ve Birleşmiş Milletler Seçmeli Protokolü derhal onaylanmalıdır.
- İşkence ve kötü muamele ulusal ve uluslararası hukuk tarafından yasaklanmasına rağmen halen yaygın bir şekilde yaşanmaktadır. İşkence ve kötü muameleye karşı mücadele pratiğinde caydırıcılık ve önleme konusundaki en önemli deneyim, gözaltı/ tutulma mekânlarına yapılan ziyaretlerdir. OPCAT ile ulusal ve uluslararası bağımsız organlar tarafından gözaltı/tutulma mekânlarına düzenli ziyaret öngörülmekte, taraf devletler bağımsız organların habersiz ziyaretlerini kabul etmektedir. Dolayısıyla yaygın olan işkence ve kötü muamelenin önlenmesi için bir an önce OPCAT'in onaylanması ve ulusal önleyici mekanizmaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

- İşkence faillerine kurumsal adli yardım sona erdirilmelidir.
- İşkence faillerine devlet tarafından müdafii atanması ve savunulması anayasada yer alan hukuk devleti olma ilkesine ve insan hakları anlayışına aykırıdır. Bundan dolayı PVSK, Terörle Mücadele Kanunu ve yönetmeliklerde gerekli düzenlemeler yapılarak, işkence faillerine müdafii atanmayacağı hükmü konulmalıdır.
- İşkence failerinin tutuklanması ve görevden alınması işkenceyle mücadelede önemli bir caydırıcı tedbirdir.
- İşkence suçlarına yönelik uygulamada çoğunlukla işkence faileri, görevden uzaklaştırılmamakta ve tutuklama yapılmamaktadır. İşkence failerinin yargılanmasında uygulamada yerleşen kural, failerin tutuksuz yargılanmasıdır. İşkence failerinin görevden uzaklaştırılması ve tutuklu yargılanması önleme açısından ciddi bir tedbirdir ve caydırıcılık yönü güçlüdür. 5237 sayılı TCK 94/3 işkence suçunda kuvvetli şüphenin varlığı halinde tutuklamayı öngörmektedir. Ancak daha önce 765 sayılı TCK 243 ve 245. maddelerinde yer alan meslekten uzaklaştırma hükmü 5237 sayılı yasada yer almamaktadır. Tüm bu nedenlerle işkence faillerine ilişkin yasal düzenlemelerde meslekten uzaklaştırma cezasına açıkça yer verilmeli, uygulamada failerin tutuksuz yargılanması kuralından vazgeçilmelidir.
- İşkence ve kötü muamele vakalarında müdafilik etkin kılınmalıdır.
- İşkence ve kötü muamele mağduru açısından müdafii yardımının etkili ve gerekli biçimde kullanılabilmesi işkence iddialarını önemli ölçüde azaltacaktır. Etkili bir müdafilik için, avukata erişim hakkı tüm ayrıntılarıyla mevzuatta düzenlenmelidir. Bu kapsamda, müdafiiye erişim en kısa sürede sağlanmalı, görüşmelerde gizlilik koşullarına uyulmalı, müdafii hizmeti sunan

avukatların güvenlikleri ve mesleki güvenceleri sağlanmalıdır. Özellikle müdafiiye erişimi engelleyen kolluk güçleri hakkında hızlı ve etkin soruşturmalar yapılmalı ve bu konuda özel bir ceza maddesi hazırlanarak mevzuatta yer almalıdır.

- İşkence konusunda gerek iç hukuk gerek ulusalüstü hukuk açısından yeterince bilgiye, hukuki donanıma sahip olunmadıkça etkili olunamayacağı açıktır. İşkence ve kötü muamele vakalarının etkili bir şekilde soruşturulması ve kovuşturulması gerekmektedir. İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi ve caydırıcılık açısından etkili soruşturma ve etkili bir kovuşturma gereklidir. Ancak pratikte, savcılığın hazırlık aşaması uzun sürmekte aylar sonra takipsizlik kararı verilmekte ya da delillerin toplanmasına başlanmaktadır. Bu durum, unutmaya, delillerin kaybolmasına, işkence izlerinin kaybolmasına yol açmaktadır. Bunun için işkence ve kötü muamele iddiası savcılık tarafından ivedilikle soruşturulmalı, savcılık delillerin toplanmasında hızlı davranmalı, teşhis aşaması hemen yapılmalıdır. Savcılık işkence ve kötü muamele iddiasıyla karşılaştığı anda, mağduru hemen adli tıba sevk etmelidir.

Savcılık mağdurla iletişimde BM İstanbul protokolünde belirlenen ölçüleri esas almalı, mağduru anlatımları kendi ifadeleriyle tutanaklara geçmelidir.

- İşkence vakalarında zamanaşımı kaldırılmalıdır.

- Kovuşturma aşamasında, zamanaşımı işkence faillerinin cezalandırılmasının önündeki ciddi engellerden biridir. TCK'de işkence ve eziyet suçları bakımından özel bir düzenleme yapılarak İşkence insanlığa karşı işlenen suçlar kategorisi içinde değerlendirilmeli ve zamanaşımı bu suçlar bakımından ortadan kaldırılmalıdır.

- Tıbbi raporlama konusunda BM İstanbul

Protokolü hükümleri etkili bir şekilde uygulanmalıdır.

İşkencenin önlenmesi ve cezalandırma açısından en önemli unsur belgelemedir. Bundan dolayı hekimlerin işkencenin önlenmesinde temel bir görevi söz konusudur. Bunun yerine getirilmesi öncelikle Adli Tıp Kurumu'nun bağımsızlığı ve özerkliği sağlanmalı, Adli Tıp Kurumu üzerindeki Adalet Bakanlığı vesayeti kalkmalıdır. Adli Tıp hekimleri her türlü bağımlılık ilişkisininin uzak olmalıdır. Sağlık çalışanlarının özellikle de hekimlerin bu konuda bağımsız rapor vermelerinin önündeki engellerin kaldırılması ve bunu suistimal edenlere verilecek cezaların da caydırıcı bir niteliğinin olması oldukça önem taşımaktadır.

İşkence suçunda soruşturma ve kovuşturma aşamasında çoğunlukla tek delil adli tıp raporu olmaktadır. Dolayısıyla bu delilin yeterli niteliği sahip olması zorunludur. Bunun için tıbbi muayenenin gizliliği sağlanmalı, tıbbi raporun gizliliği sağlanmalı, işkence bulguları acil ve ücretsiz olarak tespit edilmeli, tıbbi raporlar BM İstanbul Protokolü'ne uygun olmalıdır. Bağımsız sağlık kuruluşları, hekimlerini BM İstanbul Protokolü konusunda eğitmeli, bağımsız sağlık kuruluşları tarafından BM İstanbul Protokolü'ne uygun verilen raporların kovuşturma aşamasında delil sayılması yerleşik hale gelmelidir.

Ceza ve tutukevlerinde izolasyon uygulamalarına derhal son verilmelidir. Türkiye'de işkence ve kötü muamele mekânları arasında yer alan yerlerden biri de ceza ve tutukevleridir. Bu yerler, hem gözaltında işkencenin bulgulanmasında hem de tutuklu ve hükümlülerin uğradıkları işkence ve kötü muamele açısından önem arz etmektedir. Özellikle F Tiplerinde uygulanan tecrit sistemi, işlevsiz hale gelen cezaevi izleme kurulları, infaz hâkimliği gibi kurumlar ceza ve tutukevlerinde işkence, kötü muameleyi olağan hale getirdiği gibi, buna karşı mücadeleyi de engellemektedir. Bundan dolayı öncelikle cezaevleri ve tutukevlerinde uygulanan tecrit sistemine

son verilmeli, cezaevi izleme kurulları yerine OPCAT uyarınca ulusal önleyici mekanizmalar STK'ların katılımıyla oluşturulmalıdır.

- İşkence faillerine rücu mekanizması etkin bir şekilde işletilmelidir.

Yasalarda yer almasına rağmen, işkence ve kötü muamele konusunda tazminata hükmedilen durumlarda devlet kendi memuruna rücu etmemekte, kendi memurunu korumaktadır. Bu durum caydırıcılık unsurunu zayıflatmaktadır. Ulusal hukuk ve uluslararası hukukta işkence faillerinin yargılama sonunda ceza alması, tazminata hükmedilmesi durumlarında, devlet tazminat konusunda işkence faillerine rücu etmelidir.

- Gözaltı sürelerindeki ayırım ortadan kaldırılmalıdır.

Ulusal hukukta gözaltı süreleri bakımından özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçlar bakımından farklı düzenlemeler yapılmıştır. Bu durum yargılama birliği, eşitliği ve adil yargılanma hakkına aykırıdır. Bu aykırılıkların giderilmesi için gözaltı süreleri bakımından tek bir düzenlemenin olması gereklidir. TMK'de yapılan değişikliklerden dönülmelidir.

TMK Soruşturma ve Kovuşturma Usûlleri 10. maddede yapılan son değişiklik işkence ve kötü muameleye zemin sunmaktadır. Bu madde bütün olarak kaldırılmalı, cumhuriyet savcısının istemiyle müdafiiyle görüşme ve evrak inceleme önündeki tüm engeller ortadan kaldırılmalıdır.